

SOSYAL VE BEŞERİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ

MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi

CİLT 4 | SAYI 2 | 2024

MTÜ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ
MTU JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

Cilt 4, Sayı 2, Yıl 2024
Volume 4, Issue 2, Year 2024

ISSN: 3023-5847

Sahibi / Owner

Malatya Turgut Özal Üniversitesi adına **Rektör Prof. Dr. Recep BENTLİ**

Editörler/ Editors

Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA

Doç. Dr. Vedat YILMAZ

Editör Yardımcıları/ Assistant Editors

Doç. Dr. Ahmet ŞİT

Dr.Öğr.Üyesi Aşlı TUNCA

İletişim / Contact:

MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi Editörlüğü

E-mail: vedat.yilmaz@ozal.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mtusbbder>

Yayıncı / Publisher

Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Doç.Dr. Ahmet ŞİT	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Vedat YILMAZ	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Özge KORKMAZ	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERSOY YILDIRIM	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Serkan METİN	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre KARAKAŞ	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (ABD)
Prof. Dr. Jan A. WENDT	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (POLONYA)
Prof. Dr. Snezana M. SERBULA	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (SİRBİSTAN)
Prof. Dr. Mohamed BELKHİRA	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (CEZAYİR)
Prof. Dr. Murtaza HASANOĞLU	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (AZERBAYCAN)
Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	: Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (UKRAYNA)

Dr. Öğr. Üyesi Habibe POLAT	: ÜYE / İndeks Başvuru ve Değerlendirme Sorumlusu
Dr. Öğr. Üyesi Habibe POLAT	: Member / Index Application and Evaluation Officer
Dr. Öğr. Üyesi Aslı TUNCA	: ÜYE / İngilizce Çeviri Ön/Son Kontrol Sorumlusu
Asst. Prof. Dr. Aslı TUNCA	: Member / English Translation Pre-Control Officer
Arş. Gör. Yavuz Selim ABAT	: ÜYE / İngilizce Çeviri Ön Kontrol Sorumlusu
Research Asst. Yavuz Selim ABAT	: Member / English Translation Pre-Control Officer
Arş. Gör. Tuba ÖZDOĞAN	: ÜYE / İndeks Başvuru ve Değerlendirme Sorumlusu
Research Asst. Tuba ÖZDOĞAN	: Member / Index Application and Evaluation Officer

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. A. Menaf TURAN	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	: Harran Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ahmet YATKIN	: İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Andrzej RYKALA	: Lodz University, (POLONYA)
Prof. Dr. Bekir PARLAK	: Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA	: Lodz University (POLONYA)
Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ	: (Hacettepe Üniversitesi, TÜRKİYE)
Prof. Dr. Emin ATASOY	: Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	: Michigan State University (ABD)
Prof. Dr. Ferit İZCİ	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Gökhan TUNCEL	: Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	: İstanbul Medeniyet Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ	: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hüseyin ALTAY	: İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)

Prof. Dr. Igor JELEN	: Trieste University (İTALYA)
Prof. Dr. Jan A. WENDT	: Gdansk University (POLONYA)
Prof. Dr. Mohamed BELKHİRA	: Hassiba Benbouali University (CEZAYİR)
Prof. Dr. Selahaddin BAKAN	: İnönü Üniversitesi (TÜRKiYE)
Prof. Dr. Selma KARATEPE	: İstanbul Gelişim Üniversitesi (TÜRKiYE)
Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA	: Malatya Turgut Özal Üniversitesi (TÜRKiYE)
Prof. Dr. Şafak KAYPAK	: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (TÜRKiYE)
Prof. Dr. Valentina KHRAPKINA	: National University of Kyiv (UKRAYNA))
Prof. Dr. Veysel EREN	: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (TÜRKiYE)
Prof. Dr. Yakup BULUT	: Gaziantep Üniversitesi (TÜRKiYE)
Prof. Dr. Zharas Galimzhanovich BERDENOV	: Eurasian National University, (KAZAKİSTAN)
Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD	: Lebanese University (LÜBNAN)
Doç. Dr. Abdullah AYDIN	: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Abdullah OĞRAK	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Ahmet TUNÇ	: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Aziz BELLİ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Berat AKINCI	: Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV	: Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi (KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Elena GALAY	: Belarusian State University (BELARUS)
Doç. Dr. Faiq ELEKBERLİ	: Gence Devlet Üniversitesi (AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Ganizhamal İmankyzy KUSHENOVA	: Eurasian National University (KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR	: İnönü Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	: National Academy of Security Service of Ukraine (UKRAYNA)
Doç. Dr. Murat SEZİK	: Necmettin Erbakan Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Murtaza HASANOĞLU	: Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi (AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Osman AĞIR	: İnönü Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Veysel ERAT	: Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Yahya DEMİRKAN OĞLU	: Bitlis Eren Üniversitesi (TÜRKiYE)
Doç. Dr. Yıldız ATMACA	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKiYE)

SAYI HAKEM KURULU / REWIEVER BOARD

Prof. Dr. Yusuf ÇUKACI	: İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ	: Atatürk İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Abdullah AYDIN	: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Berat AKINCI	: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mehmet YAŞAR	: Kastamonu Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Selim Demez	: Hakkari Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr.Öğr. Üyesi Emre EKİNCİ	: Yozgat Bozok Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr.Öğr. Üyesi Ömer ÇAMUR	: Bingöl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr.Öğr. Üyesi Mevlüt Anıl FİDAN	: Malatya Turgut Özal Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr.Öğr. Üyesi Selçuk KAYHAN	: Malatya Turgut Özal Üniversitesi (TÜRKİYE)

DİZİNLER – VERİ TABANLARI / INDEXES - DATABASES

Index Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Google Scholar, Research Bib

MTÜ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ

MTU JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

Yıl / Year: 2024 - Cilt / Volume: 4 - Sayı / Issue: 2

ISSN: 3023-5847

MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler ile ilgili ulusal ve uluslararası nitelikteki teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri yayınlayan multidisipliner ve hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Sınırsız açık erişimli olan dergi, yılda iki sayı (Haziran - Aralık) olarak yayınlanmaktadır. Makalelerin başvuru aşamasından yayın aşamasına kadar olan tüm süreçleri Dergi Park sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yazarlardan çalışmalarının yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de herhangi bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Değerlendirme sürecinde "çift kör hakem" uygulamasından yararlanılmaktadır.

Dergimize gönderilen makalelerin daha önce hiçbir fiziksel ve elektronik ortamda yayınlanmamış olması gerekmektedir. Aynı anda birden fazla dergiye gönderilen bir yayının tespit edilmesi halinde ilgili yazara/yazarlara ait tüm makale değerlendirmeleri iptal edilerek süreç sonlandırılacaktır. Bu nedenle başka bir bilimsel/aktüel dergiye gönderilen ve sonuçlandırılmayan çalışmaların sisteme yüklenmemesi önemle rica edilir. Yazarların ortaya koymuş oldukları veri, bilgi, belge, ifade ve değerlendirmeler kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan dolayı yayın, hakem, bilim ve değerlendirme kurulu ile diğer çalışanlarımızın sorumlu tutulamaz. Her yazarın makalelerini sisteme yüklemekle birlikte tüm bilimsel, hukuki ve etik kuralları bildiğini ve bu kurallara uygun bir şekilde yayını oluşturduğunu beyan ve taahhüt ettiği kabul edilmektedir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayınlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz.

MTU Journal of Social Sciences and Humanities is a multidisciplinary and peer-reviewed journal that publishes national and international theoretical and applied scientific/original articles on Social and Human Sciences. The publication languages of the journal are Turkish and English. The journal, which is unlimited open access, is published twice a year (June - December). All processes of the articles from the application stage to the publication stage are carried out through the Dergi Park system. No fee is charged from the authors for the publication of their work. In addition, no fees are paid to authors and referees. In the evaluation process, the "double-blind referee" application is used. The articles submitted to our journal are supposed not to have been published in any physical or electronic environment before. In the event that it is identified that a publication has been sent to more than one journal at the same time, all article evaluations of the relevant author/authors will be cancelled, and the process will be terminated. For this reason, it is strongly recommended that the works, which have been sent to any other scientific/actual journal and not been completed, should not be loaded into the system. The data, information, documents, statements, and evaluations that authors present are at their own responsibility. The publication, referee, science and evaluation committee and other employees can not be held responsible for any inconvenience this may cause. It is accepted that along with the loading their articles to the system, all the authors know all legal and ethical rules and declares and undertakes that they have generated their publications in accordance with these rules. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of MTU Journal of Social Sciences and Humanities.

YAYIN ETİĞİ / PUBLICATION ETHICS :

- MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, COPE'nin (Yayın Etiği Komitesi) temel ilkelerini takip eder. Dergi, intihalin bütün çeşitlerine ve telif haklarının ihlaline karşıdır. Yazarlar, Yayın Etik Kuralları Komitesi (Committee on Publication Ethics (COPE)) tarafından belirlenen yayın etiğine ilişkin yüksek standartlara uymalıdır.
- Verilerde sahtecilik yapma veya veri uydurma, yazarlara ait olan eserlere uygun atıflar yapılmaksızın çoğaltılması da dahil olmak üzere intihal ve eserin kötüye kullanılması kabul edilemez uygulamalardır. Herhangi bir etik usulsüzlük vakası çok ciddi şekilde muamele görmekte olup COPE kurallarına uygun olarak ele alınacaktır.
- Makale metninde listelenen tüm yazarlar, deneysel tasarıma ve uygulanmasına ya da verilerin analizi ve yorumlanmasına önemli katkıda bulunmuş olmalıdır. Yazarların tümü, makale metninin taslağında ve gözden geçirme safhalarından herhangi birinde yer almış olmalı ve nihai versiyonu okumuş ve onaylamış olmalıdır. Makale metninin yazılmasına büyük katkıda bulunan herkes yazar olarak listelenmelidir (örn. "birinin yerine yazma" Dergi tarafından yasaklanmıştır). Çalışmanın oluşturulmasında içeriğe entelektüel açıdan katkı sağlamayan kişiler, yazar olarak belirtilmemelidir.
- Yazar(lar)dan değerlendirme süreçleri çerçevesinde makalelerine ilişkin ham veri talep edilebilir, böyle bir durumda yazar(lar) beklenen veri ve bilgileri yayın kurulu ve bilim kuruluna sunmaya hazır olmalıdır.
- Makale metnini dergiye göndermeniz onun orijinal bir makale ve yayınlanmamış bir eser olduğu ve başka herhangi bir yerde incelenmemekte olduğu anlamına gelmektedir.
- Yazarın kendi eserinin çoğaltılması da dahil olmak üzere uygun bir atıf yapılmadan kısmen veya tamamen yapılan intihal, dergi tarafından tolere edilmez. Dergiye sunulan makale metinleri, özgünlük açısından intihal karşıtı yazılım kullanarak kontrol edilmektedir.
- Makalelerini Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi'ne gönderen tüm yazarların referans verme etik standartlarına uyması beklenir. Makalede kullanılan kaynaklara uygun olarak referansların verilmesi yazar (lar)ın yükümlülüğündedir.
- MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi intihal değerlendirmesi & benzerlik oranı tespitinde Turnitin programı kullanmaktadır. Çalışma yayımlandıktan sonra intihal tespit edilmesi durumunda " MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi" makaleyi geri çekme hakkını saklı tutar.
- Yazar(lar)ın yayınlanmış, erken görünüm veya değerlendirme aşamasındaki çalışmasıyla ilgili bir yanlış ya da hatayı fark etmesi durumunda, dergi editörünü veya yayıncıyı bilgilendirme, düzeltme veya geri çekme işlemlerinde editörle işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.
- Tüm çalışmaların Körleme Hakemlik ile değerlendirilmesi yayın kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu süreç yayının nesnel ve bağımsız değerlendirilmesi ile güven sağlar. MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, değerlendirme süreci çift taraflı kör hakemlik ilkesiyle yürütülür. Hakemler yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez, değerlendirme ve yorumlar dergi yönetim sistemi (dergipark) aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve tam metinler üzerindeki hakem yorumları editör aracılığıyla yazar(lar)a iletilir.
- MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi'nde uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez.
- MTU Journal of Social Sciences and Humanities follows the main principles of COPE (Committee on Publication Ethics). Journal is against all forms of plagiarism or unethical act of copyright. Authors should observe high standards with respect to publication ethics as set out by the Committee on Publication Ethics (COPE).
- Falsification or fabrication of data, plagiarism, including duplicate publication of the authors' own work without proper citation, and misappropriation of the work are all unacceptable practices. Any cases of ethical misconduct are treated very seriously and will be dealt with in accordance with the COPE guidelines.
- All authors listed on the manuscript should have contributed significantly to the experimental design, its implementation, or analysis and interpretation of the data. All authors should have been involved in the writing of the manuscript at draft and any revision stages, and have read and approved the final version.

Anyone who made major contributions to the writing of the manuscript should be listed as an author (e.g. "ghost writing" is prohibited by the Journal). Persons who do not make intellectual contributions to the content in the creation of the article should not be mentioned as author(s).

- The raw data of the articles in the framework of the evaluation process can be requested from the author(s). In such a case, the authors should be prepared to submit the expected data and information to the editorial board and the scientific committee.
- By submitting your manuscript to the journal it is understood that this it is an original manuscript and is unpublished work and is not under consideration elsewhere. Plagiarism, including duplicate publication of the author's own work, in whole or in part without proper citation is not tolerated by the journal. Manuscripts submitted to the journal is checked for originality using anti-plagiarism software.
- All authors who submit their manuscripts to the MTU Journal of Social Sciences and Humanities are expected to comply with the ethical standards of reference. It is the responsibility of the author (s) to give references in accordance with the sources used in the article.
- MTU Journal of Social Sciences and Humanities uses Turnitin software to calculate the ratio of originality. If the plagiarism is detected after publication, " MTU Journal of Social Sciences and Humanities " reserves the right to retract the article.
- If the author(s) perceive a mistake or error in the published, early-view or evaluation processes, they have an obligation to cooperate with the editor in informing, correcting or withdrawing.
- Blind peer-review is the principal mechanism by which the quality of research is judged. This evaluation directly affects the quality of the publication. This process provides trust with objective and independent evaluation of the publication. MTU Journal of Social Sciences and Humanities, evaluation process is carried out with the principle of double blind peer-review. Referees cannot communicate directly with the authors, reviews and comments are transmitted through the journal management system (dergipark).
- The publication processes implemented in MTU Journal of Social Sciences and Humanities are the basis for the development and distribution of scientific knowledge in an impartial and respectful manner. The journal owner, publisher and any other political and commercial elements do not affect the independent decision-making of editors.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALE / ARTICLE

SAYFA / PAGE

Büşra ELÇİÇEĞİ

56 – 65

Evli Çiftlerin Birbirlerini Aldatma Durumlarına Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma: Türkiye Örneği/

Araştırma Makalesi / Research Article

Sultan GEDİK GÖÇER

Havacılık Sektöründe Sürdürülebilirlik Kapsamında Karbon Borsaları Uygulamaları/

66 - 81

Araştırma Makalesi / Research Article

Metin KETBOĞA

82 – 91

Dış Ticaret Firmalarının Uluslararası Ticari Sözleşmelere Taraf Olurken Dikkat Etmesi Gereken Hususlar/

Araştırma Makalesi / Research Article

Ali ÇİÇEK & Raci KILAVUZ

92 – 112

Milliyetçilik ve Faşizmin Benzerlik ve Farklılıkları: Faşizme Karşı Bir Milliyetçilik Savunusu/

Araştırma Makalesi / Research Article

Mahire GÜL YİĞİT & Recep KARABULUT

113 – 121

Sürdürülebilirlik Kapsamında Sigorta Şirketlerinin İncelenmesi /

Araştırma Makalesi / Research Article

Evli Çiftlerin Birbirlerini Aldatma Durumlarına Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma: Türkiye Örneği

A Phenomenological Study on Married Couples Cheating on Each Other: The Case of Türkiye

Arş. Gör. Dr. Büşra ELÇİÇEĞİ,
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Eğitimi, Van/ Türkiye
belcicegi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1346-8185>

Makale Başvuru Tarihi : 19.10.2024
Makale Kabul Tarihi : 29.12.2024
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Günümüzde evlenme oranlarında yaşanan düşüşün tersine boşanma oranlarına artış yaşanmaktadır. İnsanların birbirlerine karşı güven ve sadakat duygularında ciddi azalmalar yaşanmaktadır. Bu çalışmada evli kadın ve erkeklerin eşlerine olan sadakat düzeyleri incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji metodolojisinde tasarlanmıştır. Çalışmaya 7 erkek 5 kadın toplam 12 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaşadıkları iller İstanbul, Ankara, Bursa, Mersin, Hatay ve Van'dır. Elde edilen bulgular betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Tüm katılımcılar erkek veya kadın farketmeksizin eşlerini aldatmaktadır. Sonuç olarak 7 fenomen belirlenmiştir. Bu fenomenler: cinsel ve ruhsal tatminsizlik, macera arayışı, ilgisizlik, sevgisizlik, tutku arayışı, bağlanma/sadakat duygusunun olmaması, zevk ve farklı deneyimlerden hoşlanmadır. Eşlerini aldatmış bireylerin çoğunluğu sürekli aldatmakta ve hepsi pişman değildir. Evlilik türleri görücü, aşk, mantık ve akraba evliliğidir. Eşleri ile ilişkilerini çoğunluk orta şekilde tanımlarken aşk evliliği yapan erkek katılımcı çok kötü, akraba evliliği yapan erkek katılımcı ise çok iyi olduğunu ifade etmiştir. Bir kadın katılımcı eşini yalnızca lezbiyenlerle aldattığını belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Evlilik, Kadın, Erkek, Sadakat.

Abstract

Today, in contrast to the decrease in marriage rates, there is an increase in divorce rates. There is a serious decrease in people's feelings of trust and loyalty towards each other. In this research, the loyalty levels of married men and women to their spouses were examined. The research was designed in the phenomenology methodology, one of the qualitative research designs. A total of 12 people, 7 men and 5 women, participated in the study. The provinces where the participants live are Istanbul, Ankara, Bursa, Mersin, Hatay and Van. The findings obtained were analyzed with descriptive analysis. All participants, regardless of man or woman, cheat on their spouses. As a result, 7 phenomena were identified. These phenomena are: sexual and spiritual dissatisfaction, quest for adventure, apathy, lack of love, search for passion, lack of attachment/fidelity, pleasure and liking different experiences. The majority of individuals who have cheated on their spouses continue to cheat, and not all of them regret it. Types of marriage are arranged, love, logical and consanguineous marriage. While the majority described their relationship with their spouses as average, the male participant in a love marriage stated that it was very bad, while the male participant in a consanguineous marriage stated that it was very good. A female participant stated that she only cheated on her husband with lesbians.

Keywords: Türkiye, Marriage, Woman, Man, Loyalty.

1. GİRİŞ

Sanayileşme süreci sonrasında modern toplumsal yaşam, feodal toplum düzeninin tersine insanların artık komşu kızı veya oğlu ile veya dinlerini ve ortak kültürel özelliklerini paylaştıkları kadınlar ve erkekler ile evlenmemeye başlamışlardır. Erkeklerin gözünde iyi bir eş artık iyi bir aşçı veya temizlikçi olması değildir. Erkek ve kadın açısından da eş olarak seçilen kişide aranan en önemli özellik psikolojik doyum olmuştur. Eşlerin birbirlerini sevmeleri, sırdaş, dost, ortak olmaları, bu evliliğin kişisel beklentileri karşılıklı uyum içinde karşılaması beklenmektedir (Sprecher et al., 1998: 33).

Günümüzde, gelişmiş batılı ülkelerde evlilikler yarı yarıya boşanma tehlikesi altındadır. Boşanma evliliklerini iyi olarak değerlendirenler için kriz iken evliliklerini kötü olarak nitelendirenler için yeni düzeni kurma fırsatı olarak görülmektedir (Kalmijn & Monden, 2006: 1197). Evrensel olarak boşanma eyleminin yaygınlaşması ve boşanma oranlarının artmasının farklı sebepleri bulunmaktadır. Evlilik artık eskisine nazaran daha az zorunlu bir ekonomik ortaklık olarak kabul edilmektedir. İnsanların refah düzeylerindeki artış, evlilikle ilgili bir sorun olduğunda ayrı bir evde yaşamının eskisine oranla daha kolay olmasını sağlamıştır (Lyngstad, 2004: 133).

Üretim araçlarındaki değişikliklerin yol açtığı kentleşme ve yeni yaşam tarzları toplumsal hayatta giderek bireyselleşmeye, kadının özgürleşmesine neden olmuştur. Bu durum ailelerin geçmişte olduğu gibi kadınların ikinci plana atılmasını ortadan kaldırarak saygı ve sevginin karşılıklı yaşandığı bir yapıya dönüşmüştür. Bu temelde kurulan evliliklerde ise “karşılıklı bağlılık” ilişkisi ön plana çıkarak evliliğe yüklenen anlamlar değişmiştir. Evlilikten daha fazla dayanışma, dostluk, sevgi ve duygusal yakınlık beklenilmektedir. Evliliğin niteliği eşlerin beklentilerini karşılayamadığı noktada boşanmalar artmaktadır. Ayrıca çocukların varlığı da tek başına bir evliliği sürdürmek için yeterli olmadığı kabul edilmektedir (Karney & Bradbury, 1995: 121; Furstenberg, 1996: 38). Evliliklerin daha fazla boşanma ile sonuçlanması; evlilikten kaynaklanan derin bir doyumsuzluğun göstergesi olmaktan çok, evliliği ödüllendirici ve doyum sağlayıcı ilişki haline getirme kararlılığındaki artışın bir göstergesidir (Yörükoğlu, 2000: 104).

Gelişmiş endüstri toplumlarında evliliğin özellikle gençler arasında sorgulanmaya başlanması sonucunda yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. Bir çiftin evli olmadan cinsel bir ilişki içinde birlikte yaşaması, batı ülkelerinin çoğunda evliliğe alternatif yaygın bir kültürdür (Sprecher et al., 1998: 31). Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (USA) eşcinsel birliktelikler, izin verilen ülkelerde eşcinsel evlilikler ve evlenmeden yalnız yaşayan insan sayısında da artış yaşanmıştır. Resmi nikâh yaparak evlenmenin albenisini kaybetmesinin yanı sıra birlikte yaşamının da uzun süreli olmadığını düşünenler için yalnız yaşama alternatif bir hayat tarzı olarak görülmektedir (Amato, 1994: 78-79).

Kadın ve erkek arasındaki ilişkiler, insanlık tarihi boyunca toplumsal yapının temel unsurlarından biri olmuştur. Bu ilişkilerin en kurumsallaşmış hali olan evlilik, sadece bireyler arasındaki bir anlaşma değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel bağlamda büyük bir öneme sahiptir. Evlilik, karşılıklı sevgi, bağlılık ve sadakatin yanı sıra toplumsal normlar tarafından da şekillendirilir. Ancak, modern toplumlarda bireylerin özgürlük ve bireysel tatmin arayışları, evlilik kurumunun karşı karşıya kaldığı zorlukları artırmıştır. Bu zorluklardan biri de aldatmadır. Evlilikte aldatma, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ciddi etkiler yaratan bir olgu olarak dikkat çeker. Araştırmalar, aldatmanın sadece evlilik içindeki duygusal ve cinsel tatminsizlikten değil, aynı zamanda psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerden de kaynaklandığını göstermektedir (Glass & Wright, 1992).

Aldatma üzerine yapılan araştırmalar, bu davranışın temelinde karmaşık bir dizi nedenin yattığını ortaya koymaktadır. Bağlanma kuramına göre, aldatma bireylerin çocuklukta geliştirdikleri bağlanma stilleriyle ilişkilendirilebilir (Shackelford & Buss, 1997). Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet rollerinin, kültürel beklentilerin ve bireysel ihtiyaçların da bu süreçte belirleyici olduğu görülmektedir (Treas & Giesen, 2000). Evlilik ve sadakat üzerine yapılan tartışmalar, cinsiyet farklılıklarına ve cinsiyetler arası beklentilere de odaklanmakta, bu durum aldatmanın çiftler üzerindeki etkilerini daha derinlemesine incelememizi sağlamaktadır.

Bu çalışma, kadın ve erkek ilişkilerinde sadakatin rolünü, aldatma olgusunun evlilik üzerindeki etkilerini ve bu durumun sosyokültürel bağlamda nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Bu amaçla araştırmanın temel problemi “Evliliklerde kadın ve erkeğin eşlerini aldatma durumunun özü ve yapısı nedir?” şeklinde belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nite araştırma desenlerinden fenomenolojik araştırma desenine uygun olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı ve soruları, hangi araştırma yönteminin kullanılması gerektiğini belirleyen önemli etkenlerdir. Bu araştırmanın amacı ve araştırma sorusuna uygun betimleyici fenomenolojik araştırma metodu kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışmalarda katılımcıların birinci elden deneyimledikleri tecrübelerle yükledikleri anlamlar veya bilişsel yapıları açığa çıkarılmaya çalışılır (Creswell, 2015: 193; Lodico, Spaulding & Voegtler, 2006: 270; Titchen ve Hobson, 2005:123). Olgubilim araştırmaları varoluşçu, yorumlayıcı ve transandantal olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bu araştırmada, Edmund Husserl’in temsil ettiği transandantal fenomenolojiyi araştırma metodu olarak geliştiren A. Giorgi’nin ‘betimleyici fenomenolojik araştırma’ deseni tercih edilmiştir (Giorgi, 2009). Betimleyici fenomenolojik araştırmalarda insanların deneyimlerine yükledikleri anlamlarda ortak olan temel bileşenler veya özler açığa çıkarılmaya çalışılır. Bu amaçla bu çalışmada evli kadın ve erkek çiftler arasında eşlerini aldatma deneyimi yaşamış çiftler ile görüşme yapılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu evli olup eşlerini aldatmış çiftler oluşturmaktadır. Araştırmaya 7 erkek-5 kadın katılımcı katılmıştır. Katılımcılara K1-K12 arası rumuzlar verilmiştir. Katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, kaç yıllık evli oldukları, hangi ilde yaşadıkları, evlilik biçimlerine yönelik bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı Rumuzları	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Düzeyi	Meslek	Evlilik Yaşı	Evlilik Süresi	Yaşadıkları İl	Evlilik Türü
K1	Kadın	38	Lise	Sağlık Çalışanı	18-24	18	İstanbul	Mantık
K 2	Erkek	38	Lise	Kamu çalışanı	18-24	15	Hatay	Görücü usulü
K 3	Erkek	29	Lise	Galerici	18-24	6	Ankara	Aşk evliliği
K-4	Erkek	33	Üniversite	Özel Sektör	25-30	5	Ankara	Aşk evliliği
K 5	Erkek	35	Lise	Özel Sektör	25-30	8	Mersin	Görücü Usulü
K 6	Erkek	35	Lise	Özel Sektör	18-24	5	Mersin	Aşk Evliliği
K 7	Erkek	39	Lise	Özel Sektör	18-24	18	Ankara	Akraba Evliliği
K 8	Kadın	32	Üniversite	Özel Sektör	25-30	5	İstanbul	Aşk evliliği
K 9	Kadın	29	Üniversite	Polis	25-30	5	İstanbul	Mantık
K10	Erkek	33	Üniversite	Serbest meslek	18-24	10	Bursa	Mantık
K11	Kadın	48	Üniversite	Akademisyen	25-30	18	İstanbul	Mantık
K12	Kadın	36	Üniversite	Memur	18-24	15	Van	Mantık

Araştırmaya toplam 12 kişi katılmış olup bu kişilerin 5’i mantık; 2’si görücü usulü; 4’ü aşk, biri ise akraba evliliği yapmıştır. Katılımcıların 4’ü İstanbul; 3’ü Ankara; 2’si Mersin; biri Hatay ve Van illerinden çalışmaya katılmıştır. 12 kişinin 7’si 18-24; 5’i 25-30 yaşların da evlenmişlerdir. 6’sı üniversite, 6’sı lise mezunu olup 5’i özel sektör; biri serbest meslek, galerici, sağlık çalışanı, memur, akademisyen ve polistir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu (Chritensen, Johnson ve Turner, 2015; Robson, 2015) ile toplanmıştır. Her bir katılımcıya çalışmanın konusu ve

amacı ilişkin bilgi verilmiştir. Katılımcılar çalışmaya gönüllü katılım sağlamışlardır. Araştırma verileri google drive üzerinden form ile elde edilmiştir. Araştırma etiği çerçevesince katılımcıların korunması ve kimliklerinin gizlenmesi için her bir katılımcıya K1-K12 arasında değişen rumuzlar verilmiştir. Çalışmanın 12 kişi ile gerçekleştirilmesinin nedeni fenomenolojik çalışmaların 5-25 kişi arasında yürütülmesi ve katılımcı sayısı arttıkça fenomenlere ulaşılması zorlaşmasıdır. Bu nedenle çalışma için 12 kişi yeterli bulunmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen bulgular, betimleyici fenomenolojik araştırma deseninin 4 aşamalı analiz süreci izlenerek çözümlenmiştir. İlk olarak her bir görüşme formu bütüncül bir bakış açısı edinebilmek için dikkatli bir şekilde okunmuştur. Analiz işlemi yapılırken şu süreçler izlenmiştir. Bunlar, (1) ‘parantezleme’ (araştırmacının üzerinde çalışılan fenomenle ilgili tüm bilgi, tutum, düşünce, değer ve ön yargılarını analiz süresince askıya alması), ‘fenomenolojik redüksiyon’ (görüşme metinlerinde yer alan deneyimle ilgili anlam birimleri veya temel özellikleri belirleme), ‘imgesel çeşitleme’ (anlam birimlerinden yola çıkarak fenomenin yapısal temalarını ortaya çıkarma) ve ‘anlam ve özlerin sentezlemesi’dir (Giorgi, 2009). Görüşme metinleri okunurken araştırmacıların eşlerini aldatmış olma deneyimlerine ilişkin bilgi, düşünce, ön yargı ve değerlerinin mümkün olduğunca verilerin analizini etkilememesine özen gösterilmiştir. Fenomenolojik redüksiyon sürecinde kişilerin eşlerini aldatmış olma deneyimlerini betimlemek için kullandıkları ifadeler, içerdikleri anlamlara ve bu anlamlar arasındaki nüanslara göre farklı birimlere bölünmüştür. İmgesel çeşitleme yapılırken kişilerin deneyimlerinde saklı olan anlamlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu süreç sonucunda her bir katılımcının kullandığı ifadeler esas alınarak anlam üniteleri ve yapısal profil oluşturulmuştur. Analizin son aşamasında ise katılımcıların profillerinde ki anlam üniteleri arasındaki ortak noktalar ve yapısal temalar tespit edilerek eşlerini aldatmış olma fenomeninin değişmeyen özleri ve yapısı açığa çıkarılmıştır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada kişilerin aldatma deneyimine ilişkin 8 fenomen belirlenmiştir. Bu fenomenler: cinsel ve ruhsal tatminsizlik, macera arayışı, ilgisizlik, sevgisizlik, tutku arayışı, bağlanma/sadakat duygusunun olmaması, zevk, farklı deneyimlerden hoşlanmadır.

1. Cinsel ve Ruhsal Tatminsizlik: Evlilik veya ilişkide, bireylerin cinsel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması, aldatmanın başlıca nedenlerinden biridir. Cinsel anlamda uyumsuzluk veya ruhsal olarak derin bir bağın kurulamaması, bireyleri dışarıda tatmin aramaya itebilir.

2. Macera Arayışı: Bazı insanlar monotonluktan kaçarak heyecan ve macera arayışı içerisine girer. Bu tür bireyler, yeni ve farklı deneyimlerin peşinde koşarak aldatma yoluna başvurabilirler.

3. İlgisizlik: İlişkide zamanla ilgi ve yakınlığın azalması, partnerlerden birinin kendini ihmal edilmiş hissetmesine yol açabilir. Bu ilgisizlik duygusu, bireyi dışarıda bu açığı kapatmaya sevk edebilir.

4. Sevgisizlik: Eşler arasındaki sevginin azalması ya da tamamen yok olması, aldatmanın temel nedenlerinden biridir. Sevgi ihtiyacını başka bir ilişkide bulma arzusu, aldatmayı tetikleyebilir.

5. Tutku Arayışı: İlişkide fiziksel ya da duygusal olarak yaşanan tutkunun azalması, bazı bireylerde heyecan ve şehvet arayışını dışarıda bulma isteği uyandırır. Bu da aldatmanın nedenlerinden biri olabilir.

6. Bağlanma/Sadakat Duygusunun Olmaması: Bazı kişiler, bağlanma ve sadakat duygusu geliştirmekte zorlanır. Bu kişiler için tek eşli ilişkilerden ziyade çoklu ilişkiler veya özgürlük ön plandadır ve bu durum sadakatsiz davranışlara yol açabilir.

7. Zevk ve Farklı Deneyimlerden Hoşlanma: Bazı bireyler, hayatlarında sürekli yeni deneyimler yaşamayı tercih eder ve cinsel ya da duygusal anlamda farklı insanlarla birlikte olma arayışına girebilir. Bu kişisel eğilim, aldatmaya neden olabilir.

1. Cinsel ve Ruhsal Tatminsizlik

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu eşlerini aldatma nedenleri arasında cinsel ve ruhsal açıdan tatmin olmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu konuda bireysel görüşleri de şu şekildedir:

K1: “Evliliğimiz artık sıradanlaştı ve monoton bir hal almaya başladı. Eşimle zevkle birlikte olmak içimden gelmiyor.”

K2: “İlişkimizde fiziksel yakınlık neredeyse yok denecek kadar az, artık aramızdaki çekimi hissetmiyorum.”

K3: “Onunla duygusal bağımızın koptuğunu hissediyorum, artık derin bir yakınlık kuramıyoruz.”

K5: “Partnerimle cinsel anlamda uyum sağlayamıyoruz, bu da beni başka arayışlara itiyor.”

K8: “Kendimi bu ilişkide yalnız ve duygusal anlamda boşlukta hissediyorum.”

K9: “Ne kadar konuşsak da beni anlamadığını hissediyorum, içimde büyük bir boşluk var.”

K10: “Cinsellik bizim için rutin bir görev haline geldi, artık heyecan ve tutku hissetmiyorum.”

K11: “Aramızdaki bağ sadece yüzeysel, ruhsal olarak birbirimize yeterince ulaşamıyoruz.”

K12: “Birbirimize dokunmaktan kaçınıyor gibiyiz, bu durum beni uzaklaştırıyor.”

2. Macera arayışı

Katılımcıların eşlerini aldatmalarına sebep olarak gösterdikleri ikinci fenomen macera arayışı olmuştur. Bu fenomene ilişkin katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

K1: “Hayatımda heyecan eksik, ilişkimde artık macera arayışımı tatmin edemiyorum.”

K3: “Hep aynı rutine sıkışıp kaldık, biraz heyecan ve yenilik arıyorum.”

K4: “Dışarıda yaşadığım yasaklar ve gizlilik, bana kaybettiğim o macera duygusunu geri veriyor.”

K5: “İlişkideki durağanlık beni boğuyor, farklı bir şeyler deneme isteği içimde büyüyor.”

K6: “Her şey çok öngörülebilir hale geldi, biraz gizem ve keşif özlemi içindeyim.”

K10: “Monotonluktan kaçmak için gizlice başka bir maceraya atılma ihtiyacı hissediyorum.”

3. İlgisizlik

Katılımcıların eşlerini aldatma sebeplerinden biri de eşlerin onlara ilgisiz davranışlarını göstermişlerdir. Bu ilişkin duygu ve düşüncelerini de şu şekilde ifade etmişlerdir.

K1: “Artık benimle eskisi gibi ilgilenmiyor, çoğu zaman evde yokmuşum gibi hissediyorum.”

K2: “Ne düşündüğümü ya da nasıl hissettiğimi sormayı bıraktı, adeta birbirimizden koptuk.”

K3: “Günlerdir benimle düzgün bir sohbet bile etmedi, sanki hayatının bir parçası değilmişim gibi davranıyor.”

K7: “Duygusal olarak bana çok uzak, beni gerçekten dinlediğini ya da önemseydiğini hissetmiyorum.”

K11: “Kendimi ona hatırlatmak zorunda kalıyorum, bana ilgi göstermesi için çaba sarf etmek yorucu hale geldi.”

K12: “Eskiden küçük şeylerle bile mutlu ederdi ama şimdi bana karşı tamamen ilgisiz.”

4. Sevgisizlik

Katılımcıların sevgi konusunda eşlerinden beledikleri davranışı göremeyip sevgisiz bırakıldıkları için duygusal boşluk hissettikleri ve bu boşluğu doldurmak için farklı arayışlara yöneldiklerine ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

K2: “Eşimden sevgi göremediğim için kendimi değersiz hissetmeye başladım ve başkasında bu sevgiyi aradım.”

K5: “Artık onun beni sevdiğine inanmıyorum, bu yüzden başka birinde aradığım şefkati buldum.”

K8: “İlişkimizde sevgi kalmadı, içimdeki boşluğu doldurmak için başkasına yöneldim.”

K9: “Ne kadar çabalasam da eşim bana karşı sevgi dolu değil, bu yüzden dışarıda aradığım ilgiyi bulmaya çalıştım.”

K11: “Eşimle aramızdaki duygusal bağ koptu, sevgi eksikliği beni başkasıyla yakınlaşmaya itti.”

K12: “Beni sevmediğini düşündüğümde, başka birinin bana gösterdiği ilgiye kapılmak kaçınılmaz oldu.”

5. Tutku Arayışı

Katılımcıları aldatma eylemine iten bir diğer neden de tutku arayışıdır. Bu konuda katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

K1: “İlişkimizdeki tutkuyu kaybettik, bu yüzden heyecanı ve arzuyu başka bir yerde aradım.”

K3: “Eskiden hissettiğim o yoğun tutkuyu artık hissetmiyorum, bu da beni başkasıyla yakınlaşmaya itti.”

K8: “Monotonluk beni boğuyor, aradığım tutkuyu yeniden hissetmek için başkasına yöneldim.”

K7: “İlişkimizdeki fiziksel çekim neredeyse yok oldu, tutku ve heyecan ihtiyacımı başka birinde buldum.”

K10: “Aramızdaki ateş sönmüş gibiydi, hayatıma yeniden tutku katmak için başka birine yöneldim.”

K11: “Eşimle aramızdaki tutkuyu kaybettiğimde, içimdeki boşluğu dolduracak bir heyecan arayışına girdim.”

6. Bağlanma/Sadakat Duygusunun Olmaması

Bazı katılımcılar eşlerini aldatma sebeplerinden biri olarak kendilerinde bağlanma-sadakat duygusunun bulunmayışını ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar kendilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

K1: “İlişkilerde sadakat benim için hiçbir zaman önemli olmadı, bağlılık hissini içimde taşıyorum.”

K4: “Bağlanma fikri beni korkutuyor, birine sadık kalmak zorunda olmak yerine özgürce hareket etmek istiyorum.”

K6: “Hiçbir zaman bir kişiye tamamen sadık olabileceğimi düşünmedim, sürekli yeni deneyimler arıyorum.”

K8: “Tek bir kişiye kendimi adamam gerektiğinde sıkılıyorum, bu yüzden sadakate bağlı kalmak bana zor geliyor.”

K9: “İlişkide uzun süreli bağlılık hissetmiyorum, bu yüzden başka insanlarla yakınlaşmak bana doğal geliyor.”

K10: “Bağlanmak bana göre değil, tek bir kişiye sadık kalmak bana özgürlüğümü kaybetmişim gibi hissettiriyor.”

7. Zevk ve Farklı Deneyimlerden Hoşlanma

Katılımcılar eşlerini aldatmalarına ilişkin diğer seçeneğine verdikleri yanıtlardan biri de zevk ve farklı kişilerle deneyim yaşamaktan hoşlanmadır. Bu bulguya ilişkin katılımcı yanıtları şu şekildedir:

K1: “Yeni insanlarla tanışmak ve farklı deneyimler yaşamak bana heyecan veriyor, bu yüzden sadakat bana uzak bir kavram.”

K4: “Hayatımda sürekli olarak değişiklik ve çeşitlilik arıyorum, tek bir kişiyle yetinmek bana tatmin edici gelmiyor.”

K6: “Aynı ilişki içinde kalmak yerine farklı zevkleri ve deneyimleri keşfetmek beni daha mutlu hissettiriyor.”

K7: “Farklı insanlarla yaşadığım deneyimler, hayatı daha keyifli ve ilginç hale getiriyor.”

K10: “Monotonluktan kaçmak ve her seferinde yeni zevkler aramak benim için vazgeçilmez, bu yüzden ilişkide sadık kalmak zor oluyor.”

3.1. Katılımcıların Eşlerini Aldatmasına İlişkin Diğer Bulgular

Katılımcıların eşlerini aldatmasına ilişkin ulaşılan diğer bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Aldatma Deneyimine İlişkin Diğer Görüşleri

Katılımcı Rumuzları	Eşinizle İlişkinizin Durumu	Evlendiğinize pişman mısınız?	Eşinizi hiç aldattınız mı?	Eşinizi kaç defa aldattınız?	Eşinizi aldattığımız kişilerin medeni hali	Eşinizi aldattığımızı pişman mısınız?	Aldatma yerine boşanmayı nedne düşünmediniz?
K1	Orta	Hayır	Evet	Sürekli	Zenci, lezbiyen, Evli-bekâr erkekler	Hayır	Mevcut durumu koruma
K 2	Kötü	Evet	Evet	Sürekli	Evli, dul, bekâr kadınlar	Hayır	Aile Baskısı
K 3	Çok Kötü	Evet	Evet	Sürekli	Evli, dul, bekâr kadınlar	Hayır	Boşandım
K-4	Orta	Hayır	Evet	Birden fazla 5-6 kez	Dul ve bekâr kadınlar	Hayır	Mevcut düzeni koruma
K 5	Orta	Hayır	Evet	Sürekli	Evli, dul, bekâr kadınlar	Hayır	Mevcut düzeni koruma
K 6	Orta	Hayır	Evet	Sürekli	Evli, dul, bekâr kadınlar	Hayır	Çocuk olması, mevcut düzeni koruma
K 7	Çok iyi	Hayır	Evet	Sürekli	Evli, dul, bekâr kadınlar	Hayır	Mevcut düzeni koruma, çocuk olması
K 8	Çok iyi	Hayır	Evet	Sürekli	Lezbiyen	Hayır	Mevcut düzeni koruma ve eşimi seviyorum
K 9	İyi	Hayır	Evet	Birden fazla	Bekâr erkekler	Hayır	Mevcut durumu koruma
K10	Orta	Evet	Evet	Sürekli	Evli, dul,	Hayır	Çocuk olması,

					bekâr kadınlar		mevcut durumu koruma
K11	Orta	Hayır	Evet	Ara sıra	Bekâr erkekler	Hayır	Mevcut durumu koruma
K12	İyi	Hayır	Evet	Ara sıra	Evli-Bekâr erkekler	Hayır	Mevcut durumu koruma

Katılımcıların 6'sı eşiyle ilişkilerinin durumunu orta; 2'si çok iyi; biri çok kötü, biri de kötü olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların 9 evlendiklerine pişman değilken 3'ü pişmandır. Pişmanım diyenlerin hepsi erkektir. Tüm katılımcılar eşlerini aldatmaktadır. 2 kişi ara sıra; 2 kişi birden fazla; 8 kişi de eşlerini sürekli aldattıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 1'i eşini evil, dul ve bekâr erkeklerle; biri evil-bekâr erkeklerle; 2'si bekâr erkeklerle, 1'i lezbiyen bir kadınla aldatmaktadır. K9 aldattığı kişinin heteroseksüel olduğunu özellikle vurgulamıştır. 6'sı evil, dul ve bekâr kadınlar; 1'i dul ve bekâr kadınlar ile aldatmaktadır. Katılımcıların hepsi eşlerini aldattıkları için pişman olmadıklarını belirtmişlerdir. 5'i mevcut düzeni koruma; 1'i aile baskısı; 3'ü çocukların olması, mevcut düzeni koruma; 1'i mevcut düzeni koruma-eşini sevme gerekçesiyle evliliklerine devam etmekteydiler. Yalnızca K3 anlaşmazlık nedeniyle boşanmıştır. Bu kişi aşk evliliği yapmış olmakla birlikte eşiyle arasının çok kötü olduğunu belirtmiştir. K1 ise eşini aldattığı kişilerden birinin özellikle zenci olduğunu vurgulamıştır. Eşinin aldatıldığını hiç düşünmediğini özellikle cinsellikte eşiyle birlikte olurken tatmin oluyormuş gibi rol yaptığını belirtmiştir. K7 akraba evliliği olup eşiyle ilişki durumuna çok iyi ve eşimi seviyorum demesine rağmen "her gün kuru fasulye ya da köfte ekmek yenir mi? Kadınlardan talep gelirken yok diyemem." demiştir. K7 kadın ayakkabı satıcısı olduğunu ve gün içinde çok fazla kadınla muhatap olduğunu, kadınların asıldığını söylemiştir. K8 ise biseksüel olup eşi bunu bilmemektedir. K12'i eşinin ast subay olduğunu sıklıkla nöbet veya göreve gittiğini yalnız kaldığını ifade etmiştir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular, literatürde aldatma konusunda yapılan diğer çalışmalarla hem benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir. Cinsel ve ruhsal tatminsizlik, literatürde en sık belirtilen aldatma nedenlerinden biridir. Bu çalışmada da aldatmanın temel faktörlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Atkins ve arkadaşları (2001) aldatmanın cinsel tatminsizlikle doğrudan bağlantılı olduğunu, ancak ruhsal tatminsizliğin de ilişkiyi olumsuz etkileyen önemli bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Buunk ve Dijkstra (2006) cinsel tatminsizliğin aldatmanın önemli bir tetikleyicisi olduğunu ve uzun süreli ilişkilerde bu tatminsizliğin zamanla arttığını belirtmiştir.

Bulgulardaki bir diğer dikkat çekici nokta, macera arayışı ve zevk/farklı deneyimlerden hoşlanma gibi bireysel dürtülerin aldatmada rol oynamasıdır. Bu durum, literatürde yer alan Zuckerman'ın (1994) macera arayışı ve risk alma teorisi ile de uyumludur. Zuckerman, bazı bireylerin sürekli olarak yeni ve heyecan verici deneyimler arama eğiliminde olduğunu ve bunun sadakatsizlikle sonuçlanabileceğini ileri sürer. Bu çalışmada da bireylerin çoğunluğu, rutin ve durağan ilişkilerden kaçmak için aldatmayı bir yol olarak görmektedir.

İlgisizlik ve sevgisizlik, evlilik içi memnuniyetsizliğin diğer önemli faktörleri olarak öne çıkmaktadır. Glass ve Wright (1992), evliliklerde duygusal uzaklığın ve ilgisizliğin, bireyleri duygusal olarak başka birine yönlendirdiğini savunmuştur. Bu çalışmada da benzer bir durum gözlemlenmiştir; özellikle erkek katılımcılar, eşlerinden yeterli duygusal ilgi göremediklerini ve bu nedenle aldatma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir.

Bununla birlikte, çalışmada dikkat çeken bir bulgu, aldatmanın her zaman pişmanlıkla sonuçlanmadığıdır. Literatürde pişmanlık, çoğunlukla aldatma eyleminin kaçınılmaz bir sonucu olarak ele alınırken, bu çalışmada aldatmanın bazı bireyler için tatmin edici olduğu ve pişmanlık duymadıkları görülmüştür. Shackelford ve Buss (1997), bazı bireylerin aldatmadan dolayı pişmanlık hissetmediğini, çünkü bu eylemin onların özgüvenini ve benlik saygısını artırdığını ileri sürmüştür. Çalışmanın bulguları bu görüşle uyumludur.

Evlilik türleri açısından bakıldığında, akraba evliliği yapan katılımcının ilişkisini olumlu değerlendirmesi, kültürel faktörlerin evlilik dinamiklerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Literatürde de, akraba evliliklerinin bazı kültürlerde daha istikrarlı olabileceğine dair görüşler bulunmaktadır (Tuncay, 2012). Aşk evliliği yapan katılımcının olumsuz bir ilişki deneyimi yaşaması ise, romantik ilişkilerin zamanla idealize edilmesinin evlilikteki sorunları çözmede yetersiz kaldığını göstermektedir.

Bu çalışmada evli bireylerin aldatma eylemleriyle ilgili belirlenen 7 temel fenomen, cinsel ve ruhsal tatminsizlik, macera arayışı, ilgisizlik, sevgisizlik, tutku arayışı, bağlanma ve sadakat duygusunun olmaması, zevk ve farklı deneyimlerden hoşlanma gibi faktörler üzerinden ele alınmıştır. Katılımcıların çeşitli illerden (İstanbul, Ankara, Bursa, Mersin, Hatay ve Van) olması, bulguların bölgesel farklılıkları da içerebilecek geniş bir perspektife işaret etmektedir. Katılımcıların evlilik türleri görücü usulü, aşk, mantık ve akraba evliliği gibi çeşitli kategorilere ayrılmakla birlikte, ilişkilerini değerlendirme biçimlerinde önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. Örneğin, aşk evliliği yapan bir erkek katılımcının ilişkisinin çok kötü olduğunu belirtmesi, romantik aşkın idealize edilmesinin her zaman sağlıklı ilişkilerle sonuçlanmayabileceğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, akraba evliliği yapan erkek katılımcının ilişkisini çok iyi olarak tanımlaması, kültürel ve ailevi bağların evliliklerdeki işlevsel rolünü vurgulamaktadır.

Bu araştırma, aldatma olgusunun birçok faktöre dayandığını ve bireylerin aldatma davranışlarının tek bir neden üzerinden açıklanamayacağını göstermektedir. Cinsel ve ruhsal tatminsizlik, macera arayışı, ilgisizlik, sevgisizlik, tutku eksikliği gibi faktörler, aldatma için zemin hazırlayan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Aldatma, evlilik türüne ve kişisel beklentilere göre de farklı şekillerde yaşanmakta ve algılanmaktadır. Çalışmada katılımcıların çoğunluğunun sürekli olarak aldatma eylemine devam ettiği ve pişmanlık duymadığı gözlemlenmiştir.

Evlilik öncesi ve evlilik süresince çiftlere duygusal ve cinsel eğitim verilmesi, ilişkilerde cinsel ve ruhsal tatminsizliğin önlenmesine yardımcı olabilir.

Aile danışmanlığı ve terapi hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ilgisizlik, sevgisizlik ve tutku eksikliği gibi sorunların erken dönemde çözülmesine katkı sağlayabilir.

Kültürel ve sosyolojik faktörlerin evlilik dinamiklerine etkisi üzerine daha fazla araştırma yapılması, özellikle akraba evlilikleri gibi özel durumlardaki farklılıkları anlamamıza yardımcı olabilir.

Aldatma üzerine daha geniş ölçekli ve çeşitli gruplarda yapılacak araştırmalar, bu olgunun toplumsal ve bireysel düzeyde daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma aldatma olgusunun çok boyutlu bir yapısı olduğunu ve bireysel, toplumsal, kültürel faktörlerin bu davranışta önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır. Her ne kadar aldatma toplumsal normlar çerçevesinde olumsuz bir davranış olarak değerlendirilse de, bazı bireyler için bu eylemin pişmanlık yaratmadığı ve hatta tatmin edici olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, aldatma konusuna yönelik yaklaşımlar bireylerin ve ilişkilerin dinamiklerini anlamaya yönelik olmalıdır.

KAYNAKÇA

Amato, P. R. (1994), "Life-span Adjustment Of Children To Their Parents Divorce", *Children and Divorce*, 4(1), ss.72-88.

Atkins, D. C., Baucom, D. H., & Jacobson, N. S. (2001), Understanding Infidelity: Correlates In A National Random Sample", *Journal of Family Psychology*, 15(4), ss: 735-749. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.4.735>.

Buunk, B. P., & Dijkstra, P. (2006), "Temptations And Threats: Extradynamic Relations And Jealousy", In P. Noller & J. A. Feeney (Eds.), *Close Relationships: Functions, Forms, And Processes*, Psychology Press., ss: 278-294.

- Creswell, J. W. (2015), “*Nitel Araştırma Yöntemleri*”, (M. Bütün & S. B. Demir, çev. ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Giorgi, A. (2009), “*The Descriptive Phenomenological Method In Psychology: A Modified Husserlian Approach*”, Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Glass, S. P., & Wright, T. L. (1992), “Justifications For Extramarital Relationships: The Association Between Attitudes, Behaviors, And Gender”, *Journal of Sex Research*, 29(3), ss:361-387. <https://doi.org/10.1080/00224499209551653>
- Furstenberg, F. F. (1996), “The Future Of Marriage”, *American Demographics*, 18 (6), ss: 35- 40.
- Kalmijn, M. & Monden, C. (2006), “Are The Negative Effects Of Divorce On Well-Being Dependent On Marital Quality”, *Journal of Marriage and Family*, 68(1), ss:1197-1213.
- Karney, B. R. & Bradbury T. N. (1995), “The Longitudinal Course Of Marital Quality And Stability”, *Psychological Bulletin*, 3(4),ss: 118-125.
- Lyngstad, T. H. (2004), “The Impact Of Parents’ And Spouses Education On Divorce Rates In Norway”, *Demographic Research Article*, 10(5), ss: 121-142.
- Lodico, M. G., Spaulding, D. T., & Voegtle, K. H. (2006), “*Methods In Educational Research: From Theory To Practice*”, USA: Jossey-Bass.
- Robson, C. (2015), “*Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Gerçek Dünya Araştırması*”, Çev. Şakir Çınkır/Nihan Demirkasımoğlu. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shackelford, T. K., & Buss, D. M. (1997), “Marital Satisfaction and Spousal Cost-Infliction”, *Personality and Individual Differences*, 22(1), ss: 123-134. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(96\)00195-2](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(96)00195-2).
- Shackelford, T. K., & Buss, D. M. (1997), “Anticipation Of Marital Dissolution As A Consequence Of Spousal Infidelity”, *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(5), ss: 793-808. <https://doi.org/10.1177/0265407597146006>.
- Sprecher, S., Cate, R. & Levin, I. (1998), “Parental Divorce And Young Adults Beliefs About Love”, *Journal of Divorce & Remarriage*, 28(3-4), ss: 107–120.
- Tuncay, T. (2012), “Akraba Evlilikleri: Türkiye’nin Kültürel Bir Olgusu”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), ss: 57-70.
- Titchen, A. & Hobson, D. (2005), “*Phenomenology*”, (B. Somekh, C. Lewin (Edit.), *Research Methods In The Social Sciences*, ss: 121-130, UK: SAGE Publications.
- Treas, J., & Giesen, D. (2000), “Sexual Infidelity Among Married And Cohabiting Americans”, *Journal of Marriage and Family*, 62(1), ss: 48-60. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00048.x>.
- Yörükoğlu, A. (2000), “*Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk*”, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zuckerman, M. (1994), “*Behavioral Expressions And Biosocial Bases Of Sensation Seeking*”, USA: Cambridge University Press.

Havacılık Sektöründe Sürdürülebilirlik Kapsamında Karbon Borsaları Uygulamaları

Carbon Exchange Applications within the Scope of Sustainability in the Aviation Sector

Sultan GEDİK GÖÇER

Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi,
Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi,
Havacılık Yönetimi Bölümü,
E-mail: sultan.gocer@kocaeli.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5776-9791>

Makale Başvuru Tarihi : 20.11.2024

Makale Kabul Tarihi : 29.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ahmet Burak ARABACI

Kocaeli Üniversitesi,
Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi,
Sivil Havacılık Yönetimi Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi
E-mail: ahmetarabaci006@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0003-8307-4506>

Özet

Dünyada büyük ölçekli sosyal, çevresel ve ekonomik zorluklar yaşanmaktadır. Yoksulluğu ortadan kaldırmak, iklim değişikliğiyle mücadele etmek, ekonomik eşitsizlikleri ve salgın tehditlerini azaltmak için doğru stratejilerin izlenmesi gerekmektedir. 2021 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP26), Paris İklim Anlaşması, CORSIA, ICAO, AB, IATA, AB Taksonomi Direktifi ve diğer önde gelen kuruluşların ortak hedefi, küresel sıcaklığın yükselişini kontrol altına almak ve küresel sıcaklık artışını 1,5 derece azaltmaktır. Dünyada giderek artan üretim ve beraberinde ortaya çıkan karbon emisyonlarını kontrol altına alma işlevine karbon borsaları hizmet etmektedir. Karbon borsaları kurum, kuruluş ve devletlerin ihtiyaçları sonucunda ortaya çıkmış olup, emisyon gerekliliklerini yerine getirmesi gereken yada bunu gönüllü olarak yapmak isteyen işletmeler için gerekli ortamı yaratmaktadır. Bu kapsamda havayolu işletmeleri emisyonlarını dengelemek amacıyla yaptıkları gönüllü karbon denkleştirme, kredi satın alma işlemlerinin güvenilir ve şeffaf bir ortam olan karbon borsalarında yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Havacılık sektörünün sürdürülebilirlik odaklı stratejileri, sektörün uzun vadeli büyümesini destekleyerek gelecek nesillere daha temiz ve sürdürülebilir bir havacılık sektörü bırakabilir. Havayollarının sağladığı ekonomik faydaya karşın yoğun karbon yayılımına yol açması hem zorunlu hem de gönüllü olarak karbon borsalarında faaliyet göstermelerini gerektirmektedir. Bu doğrultuda havayollarının sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirmesi yolunda karbon borsalarına ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Yöntem olarak çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmış olup, havayollarının sürdürülebilirlik ile ilgili emisyon politikaları kapsamında karbon borsalarında gerçekleştirdikleri uygulamalar açıklanarak karbon borsalarının havayolları için oluşturduğu önem ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilirlik, Emisyon, Karbon Borsası, Havayolu, Karbon Kredisi*

Abstract

There are large-scale social, environmental and economic challenges in the world. The right strategies need to be followed to eliminate poverty, combat climate change, reduce economic inequalities and epidemic threats. The common goal of the 2021 United Nations Climate Change Conference (COP26), the Paris Climate Agreement, CORSIA, ICAO, EU, IATA, the EU Taxonomy Directive and other leading organizations is to control the global temperature rise and reduce the global temperature rise by 1.5 degrees. Carbon exchanges serve the function of controlling the increasing production and the resulting carbon emissions in the world. Carbon exchanges have emerged as a result of the needs of institutions, organizations and states, and create the necessary environment for businesses that need to meet emission requirements or want to do so voluntarily. In this context, it is inevitable that the voluntary carbon equalization and credit purchase transactions made by airline enterprises in order to offset their emissions will be made on carbon exchanges, which are a reliable and transparent environment. The sustainability-oriented strategies of the aviation sector can support the long-term growth of the sector and leave a cleaner and more sustainable aviation sector to future generations. Despite the economic benefits provided by airlines, the fact that it leads to intensive carbon emission requires them to operate on carbon exchanges both compulsorily and voluntarily. In this direction, it is seen that airlines need carbon exchanges in order to realize their sustainability goals.

As a method, the content analysis method was used in the study, and the applications that airlines have implemented in carbon exchanges within the scope of sustainability-related emission policies are explained and the importance of carbon exchanges for airlines is revealed.

Keywords: *Sustainability, Emission, Carbon Exchange, Airline, Carbon Credit*

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik ve yeşil enerji kavramlarının giderek daha görünür düzeyde olması finansal açıdan sonuçlar doğurmaktadır. Demireli ve Hepkorucu'ya göre (2010) şirketlerin ve devletlerin ürün, hizmet üretim faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan emisyonu dengeleme çalışmaları sonucunda günümüz borsa faaliyetlerine yeni bir işlev kazandırıldığı görülmektedir. Günümüzde bilinen anlamıyla borsa faaliyetlerinin yanına, çevreye duyulan hassasiyetin artması ile birlikte karbon borsaları olma işlevinin eklenmesi ile karşılaşmaktadır. Başta CORSIA ve sektörleri denetleyen kuruluşların aldığı emisyon kararlarının karbon borsalarının doğmasında rol oynadığı bilinmektedir. Karbon borsalarında temelde emisyon izinleri, karbon denkleştirme projeleri ve kredileri alınıp satılarak finansal işlemler bir borsa aracılığıyla gerçekleşmektedir (Gedik Göçer ve Bağcı, 2023:228). Bu anlamda karbon borsaları işlem gören ürünleri değiştirmesi yoluyla da farklılık yaratmaktadır.

Karbon borsalarında farklı sektörlerden çok sayıda aktör işlem gerçekleştirmektedir. Fakat havacılık sektörü ve havayollarının operasyonel sonuçları ilk olarak göze çarpmaktadır. Taşdemir ve Aydın' a göre (2021) havacılık sektörünün oluşturduğu ekonomik katkıyla beraber karbon emisyonlarının %2,5'unu oluşturduğu bilinmektedir. Bu durum havayollarını karbon borsalarının bir numaralı aktörü yapmaktadır. iata.org' a göre (2024) IATA'nın havayollarına koyduğu zorunlu emisyon kotaları haricinde havayolları en fazla gönüllü karbon denkleştirme işlemleri gerçekleştirdiği görülmektedir. Sürdürülebilir ve temiz enerji kaynaklarına yapılan yatırımları kapsayan projeler üretilerek bunların finansmanı üstlenilmektedir. Kumtepe ve Ekinci'ye göre (2024) havayollarının karbon borsalarında gerçekleştirdiği işlemler ek maliyetler yaratabilmektedir. Emisyonların doğru ölçülmemesi ya da dengelenmemesi sonucunda daha büyük maliyetler ile karşılaşılabilir. Bu kapsamda karbon borsaları yoluyla yapılan işlemler hem finansal faaliyetleri artırıp ekonomiyi canlı tutmuş hem de çevreye katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın araştırma sorusu "Havayollarının, hem iktisat alanına hem de çevresel sürdürülebilirlik kavramına farklı bir boyut kazandıran karbon borsalarına yaklaşımları nasıl olmuştur?" olarak belirlenmiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılarak günümüzde sivil havacılık faaliyeti yürüten havayollarının karbon borsalarında yürüttükleri işlemler analiz edilmiştir.

Çalışmanın amacı; karbon borsalarının sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilme yolunda çok boyutlu bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Havayollarının gerçekleştirdiği uçuş faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan karbon emisyonlarını finansal işlemler yoluyla dengeleyebilecekleri bir borsa oluşturulduğu görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlamak amacıyla yeni finansal enstrümanların ve havayolları açısından bu enstrümanların kullanım alanlarının açıklanması ile karbon borsalarının havayolları açısından önemini vurgulanması amaçlanmaktadır. Çalışmada karbon borsaları kapsamında gerçekleştirilen işlemler, ürünler, ekonomik etkileri ve havacılık sektörü açısından karbon borsaları açıklanarak bazı havayollarının gerçekleştirdiği örnek işlemler incelenmiştir.

Çalışmanın önemi; çalışmada iktisat ve finans alanları ile ilişkili olan borsa kavramının yeni bir boyut kazandığı vurgulanmaktadır. Havayollarının karbon borsalarında gerçekleştirdiği işlem örneklerinin açıklanması sürdürülebilirlik ve borsa kavramları arasındaki ilişkinin anlaşılması yönüyle çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Çalışma ile havayollarının emisyon dengeleme işlemlerini gerçekleştirmek için sıradan olmayan özel olarak oluşturulmuş borsalar ve finansal enstrümanlara ihtiyaç duyulduğunun belirtilmesi bakımından çalışmanın araştırma sorusuna ve amacına katkı sağlamaktadır.

2. LİTERATÜR

Karbon borsalarının günümüz dünyasında giderek büyüyen iş hacminin bir sonucu olarak çevresel açıdan işletmelerin faaliyetlerini sürdürülebilir nitelikte devam edebilmelerinin sağlanması amacıyla oluşturulduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Demireli ve Hepkorucu (2010) çalışmalarında diğer piyasalara göre yeni bir nitelikte olan karbon finans borsalarının açıklanmasını kavramsal boyutta ele alarak karbon borsalarında gerçekleştirilen emisyon ticareti işlemlerine yönelik değerlendirmeler

yaptıkları görülmektedir. Gupta (2024) çalışmasında karbon ticaretinin borsa mekanizmasını da içine alan platformları belirterek sahip oldukları yasal düzeni tartışmıştır. Wibowo (2024) ise karbon borsalarında faaliyet yürüten kuruluşların karşılaştığı zorlukları çalışmasında belirtmiştir. Kou vd. (2024) çalışmalarında karbon emisyon ticaretinin yarattığı katma değer seviyesinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır. Ecer vd. (2025) ve Tanrıverdi vd. (2020) çalışmalarında havacılık sektöründe sürdürülebilirlik alanında yaşanan tartışmaların giderek çevresel etkilerinin ön plana çıktığını vurgulamaktadırlar. Bu kapsamda Ecer vd. (2025) çalışmalarında sürdürülebilir havacılık yakıtının havacılık sektörünün emisyon hedeflerine ulaşmasında en temel faktör olduğunu belirtmektedir. Gedik Göçer ve Bağcı (2023) çalışmalarında karbon borsalarının havacılık sektörü açısından hem uygulanabilir hem de apaçık tedbirlerin alınmasını sağladığını ve sürdürülebilir havacılık yakıtının bu tedbirlere katkı sağlayacağını belirtmektedir. Rafiqi ve Mentari (2024) çalışmalarında karbon ticaretini iklim hedeflerini gerçekleştirmede ekonomik bir vasıta olarak açıklanmaktadır. Karbon emisyonunun oluşması ve dengelenmesi aşamalarında gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan sorunlar ele alınmaktadır. Alper ve Anbar (2008) ise çalışmalarında finansal kuruluşların iklimde meydana gelen değişimlerden etkilendiğini vurgulamaktadır. Çalışma ile iklim değişikliğinin kurumlara risk ile birlikte yeni fırsatlar getireceği belirtilmektedir. Peker ve Demirci (2008) çalışmalarında iklimsel değişikliğin ekonomik boyutu incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ise ekonomik boyutun çeşitli piyasa modellerine göre farklılık gösteren emisyon indirimleri ve emisyon ticareti arasındaki ilişkiden kaynaklandığı belirtilmiştir. Azari (2014) çalışmasında karbon piyasalarının oluşması ve gerçekleştirilen işlemlerin çeşitlenmesinin Kyoto Protokolü neticesinde geliştiğini vurgulamıştır. Çalışma ile karbon piyasalarının işletilmesi, işlem büyüklüğü ve dünya üzerinde oluşturacağı farklı etkilerin olacağı açıklanmıştır. Akkaya ve Uzar (2012) çalışmalarında emisyon seviyesinin düşürülmesinde karbon piyasalarının önemli rol üstleneceğini belirtmişlerdir. Çalışmada karbon piyasalarını detaylandırarak işlem gören ürünler açıklanmıştır. Çelikkol ve Özkan (2011) çalışmalarında hem ulusal hem de uluslararası planların hazırlanması ile emisyon ticaretinin oluşturulan yeni finansal ürünler ile gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Bu kapsamda çalışmalarında karbon piyasalarında işlem uygulanan ürünler belirtilerek konu Türkiye'deki piyasalar kapsamında değerlendirilmiştir. Zehir vd. (2020) çalışmalarında borsa yapısındaki gelişmelerin düşük seviyeli karbon ekonomisine olan etkilerini açıklamışlardır. Çalışma sonucunda borsada gerçekleşen gelişimin hem temiz kaynaklarının arttırılması hem de teknolojik gelişmeler yoluyla düşük seviyeli karbon ekonomisini desteklediği saptanmıştır. Nilson ve Tuvlind (2020) çalışmalarında havacılık faaliyetlerinin sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesinde yayılan karbon emisyonlarını denkleştirmenin ne kadar etkili olacağını tartışmıştır. Çalışma ile CO2 denkleştirmenin iklime yönelik pozitif faaliyetlerin gerçekleşebilmesine yönelik olarak iyi bir seçenek olduğu sonucuna varılmıştır. Azari vd. (2015) çalışmalarında ülkemizde gönüllü olarak işlem gerçekleşen ve emisyon ticareti yapılan piyasaların niteliklerini açıklamışlardır. Çalışma ile emisyon ticaret piyasalarında hangi işlemlerin yapıldığı ve bu işlemlerin CO2 emisyon seviyesini düşürmede nasıl bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Xu vd. (2016) çalışmalarında hava taşımacılığının büyümesi sonucunda artan CO2 emisyonlarını dengelemenin emisyon ticaretinin yapıldığı mekanizmalar ve belirli limitlerin koyulması ile sağlanacağını belirtmişlerdir. Çalışmanın sonucunda ise alınacak olan bu önlemlerin hava taşımacılığında kaynaklanan CO2 emisyon seviyesinin düşürülmesinde kayda değer öneme sahip olacağı ve bunun sonucunda yöneticilere çeşitli şartlar altında karar alırken uygulayacakları planlara yönelik formül oluşturmada katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

3. KARBON BORSALARINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN İŞLEMLER

İşletmelerin ve devletlerin son yıllarda teknolojik yenilikler ile aynı doğrultuda üretim büyüklükleri genişlemiş, bu kapsamda da üretim inovasyonları geliştiği belirtilmektedir. Üretim seviyesinin yükselmesi ile işletmelerin faaliyetlerini çevreye karşı hassasiyet bilinciyle devam ettirmeye başladıkları görülmektedir. İnsan varlığının çoğalması ve sahip olunan sermayedeki hızlı yükselme küresel ısınma tartışmalarının gündeme gelmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda ise devletlerin bazı

kuruluşlar ve bazı finansal enstrümanlar yaratmaları sonucu ile karşılaşılmaktadır. Emisyon ticaretinin yapılabildiği sözü edilen enstrümanlar karbon borsalarını ortaya çıkarmaktadır (Demireli ve Hepkorucu, 2010:37-38). İklimlerde meydana gelen değişikliklerin böylelikle farklı iş kollarına ekonomik açıdan tesir etmesi beklenmektedir. Bu kapsamda finansal fayda ve hizmet sağlayan kuruluşların, CO2 ve zararlı gazların elimine edilmesi kapsamında müşterilerinin faaliyetlerinden ayrı tutulmayarak bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan çevresel etkileri azaltıcı tedbir ve amaçların ortaya konulmasında üzerlerine mühim bir görev düşmektedir (Alper ve Anbar, 2008:223-225).

Ekonomik perspektiften bakıldığında CO2 salınımlarının iklim değişikliği açısından Kyoto Protokolü adı verilen belgede kararlaştırılan seviyeye indirilmesi gerekmektedir. Emisyon seviyelerinin düşürülmesi ülkelere ciddi maliyetler yaratmaktadır. Emisyon seviyelerini düşürürken harcamaları en az seviyede tutabilmek için protokol ile bazı esneklik sistemleri oluşturulmaktadır. Emisyon ticareti diğerlerine nazaran daha fazla tartışma konusu olan ve önem addedilen mekanizmalardan biri olmaktadır (Peker ve Demirci, 2008:244). Bu boyutuyla Kyoto Protokolü gayri safi yurtiçi hasıla seviyelerinin yükseltilmesi ve devletlerin dolmayan karbon kotalarını birbirlerine satma ortamını hazırlamaktadır (Demireli ve Hepkorucu, 2010:37). Bu kapsamda bazı Avrupa menşeli şirketlerin sahip oldukları paydan daha az emisyon oluşturduğu belirtilmektedir. Bu durumda olan şirketlerin fazla olan kredileri karbon borsası adı verilen borsalarda kazanca dönüştürdükleri açıklanmaktadır. Bu doğrultuda CO2 salınımlarını istenilen seviyeye taşıyamayan şirketlerin artan kredileri temin ettikleri görülmektedir (Altınar, 2011:115). Herhangi bir zorunluluk gerektirmeyen isteğe bağlı işlemlerin gerçekleştirildiği karbon piyasaları ise; kişilerin veya organizasyonların ayrı ayrı aldıkları kredileri, alınan borcun taksitlerinin kapatılması veya yeniden satılabilmek amacıyla proje üreticilerden alınan kredileri ve zararlı gazların yayılımını azaltabilmek amacıyla projelerin teşvik edilmesi faaliyetlerini kapsamaktadır (Azari, 2014:4).

3.1. Karbon Borsasının Açıklanması

Karbon borsalarının dünya çapında başka birçok borsalarda olduğu gibi politik hedefler kapsamında kuruldukları bilinmektedir. Bundan dolayı fiyatların belirlenmesinde ticari mal borsaları ya da doğalgaz, petrol vb. enerji kaynakları piyasalarındakilere benzer şekilde çerçeve koşulları oluşmaktadır (Güçlü, 2023:1-4). Farklı finansal piyasalarda görüldüğü üzere zararlı gazların salınımını ortaya koyan, çeşitli piyasalarda değişik isimler ile anımsanan ve karbon borsalarındaki hisselerin el değiştirmesinden ibaret olan piyasalar karbon borsalarını oluşturmaktadır. Komisyoncular ile yeni kurulan milletlerarası finansal kuruluşların borsalardaki karbon izinlerinin takibini yaptıkları bilinmektedir. Bu işlem; nakit, süreli veya zararlı gazların yayılımını azaltmaya yarayan yeni teknolojilere fayda sağlanması seçeneklerinden herhangi biri veya bazıları ile gerçekleşmektedir (Demireli ve Hepkorucu, 2010:40).

Karbon piyasaları temelde iklim değişikliğinin neden olacağı negatif sonuçlardan korunabilmek amacıyla karbon salınımının zamana yayılarak azaltılması amacıyla dünyanın farklı devletlerinin kurmuş olduğu piyasalardan oluşmaktadır. Bu piyasalarda emisyon seviyesi yüksek olan iş kollarına, devletlere ve şirketlere sınırlamaların getirilmesi mümkün olabilmektedir (Kadılar, 2010). Karbon piyasalarında başta gerçekleştirilen işlemlerin büyüklüğünde yaşana artışlar ve meydana gelen diğer gelişmeler karbon piyasalarının, sermaye piyasalarına göre daha fazla ilgi çekmesini sağlamaktadır. Bu sayede oluşan yeni finansal enstrümanların sermaye piyasaları için de kullanılabilir bir hâl alması ile karşılaşılmaktadır (Gülhan, 2019:140). Her geçen gün önemli bir hâl alan karbon borsası hızlanan bir devinim ile beraber yakında oldukça fazla miktarda aktörün karbon piyasalarına gireceği izlenimini yaratmaktadır (Akt: Akkaya ve Uzar, 2012:70). Bu kapsamda bütün dünya devletlerinin kabul edip onaylayacakları yeni anlaşmaların yapılması gerekmektedir. Karbon piyasalarının devletlerin tekelden kurtarılarak bağımsız bir güç etrafında toplanması gerekli bir durum oluşturmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmenin seçeneği ise karbon borsalarını ilgi çekici ve kârlı hale getirerek diğer piyasalar karşısında önemli oyuncular olarak kalmalarını garanti altına almaktan geçmektedir. Farklı piyasaların olduğu kadar çalışır ve ticari olarak kârlı bir hâl alması karbon piyasalarının yalnızca ülkemiz için

değil bilhassa dünyamız açısından sürekli devam eden bir ekonomik güçlenme ve çevresel sürdürülebilirlik bakımından büyük faydalar kazandıracığı belirtilmektedir (Gülhan, 2019:142).

3.2. Karbon Borsalarında Kullanılan Enstrümanlar

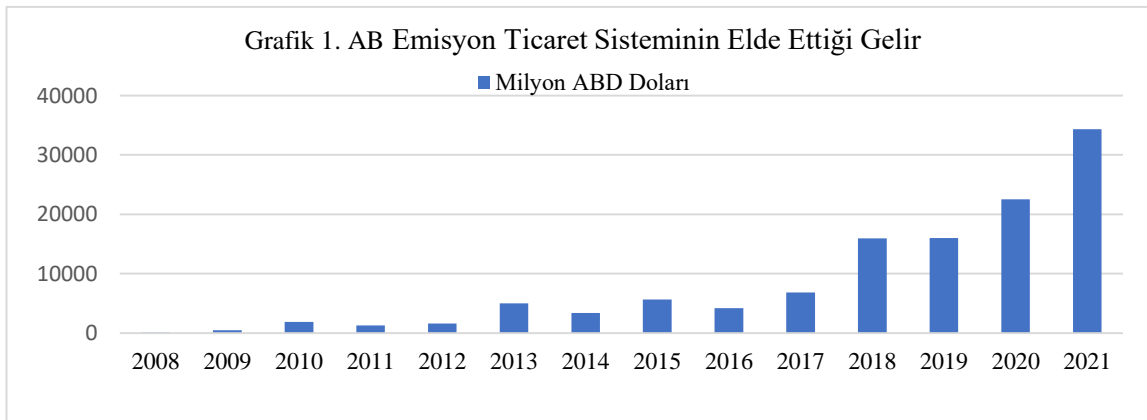
Giderek artan emisyon yayılımı, bu emisyonların alım ve satımlarını daha kompleks bir hale dönüştürmesinin yaratacağı tehlikeleri ortadan kaldırma amacına yönelik olarak çeşitli hizmetlere ve ürünlere gereksinim duyulmaktadır. Piyasalardaki oynaklığı tespit edebilme fikri türev araçların yaratılmasına zemin hazırladığı görülmektedir (Benz ve Trück, 2009:5). Bu kapsamda çeşitli spot ile farklı türev ürünler birçok karbon borsasında işleme konulmaktadır. Karbon alım ve satımlarının yapıldığı en büyük piyasalardan birisi olan Avrupa merkezli karbon piyasalarının toplam işlem büyüklüğünde türev ürünlerin hacmi neredeyse %95 oranına yaklaşmaktadır. Geriye kalan %5'lik bölümde ise spot işlemlerin payı bulunmaktadır (Çelikkol ve Özhan, 2011:210; Hull, 2008:8). Opsiyonlar, forward sözleşmeler, futures sözleşmeler karbon borsalarında işlem gören ürünleri oluşturmaktadır.

(i) Opsiyonlar: Herhangi bir zaman dilimi içerisinde ya da sonunda sahip olunan belirli orandaki bir varlığın piyasa koşullarındaki fiyata bağlı olmaksızın satabilme ya da satın alabilme özgürlüğünün tanıdığı sözleşmelerden oluşmaktadır (Monast vd., 2009:8; Ketboğa, 2024:586). Böylelikle alınacak emisyon izinlerinin belirlenen zaman dilimi boyunca veya belirli bir tarihte değişmeyen, düzenli bir ücret ile alım ve satım yapılması teminat altına alınmış olmaktadır. Opsiyonları diğer araçlardan ayıran en temel fark sözleşmenin ait olduğu kişiye haklarını kullanırken herhangi bir zorlamada bulunmamasıdır. Bu niteliği kapsamında opsiyona sahip olabilmek için bedelinin karşılanması gerekmektedir (Hull, 2008:6).

(ii) Forward Sözleşmeler: Belirlenen bir zamanda teslim edilmesi düşünülen ve sahip olunan varlıklardan birinin niceliğinin, vadesinin ve ücretinin bugünden kararlaştırılarak anlaşılmasıyla karara varılan işlemler olarak açıklanmaktadır (Yalçın vd., 2008:190-191). Alıcı ve satıcının kararlaştırılan fiyat kapsamında CO2 izin seviyeleri birbirleri ile değiştirilmektedir. Emisyon izinlerinin sözleşmedeki seviyesi ise alıcıya devredilmektedir (Potomac Economics, 2023)

(iii) Future Sözleşmeler: Belirli bir seviyedeki ticari mal, sahip olunan altın ve döviz ile taşınabilir malların değişmeyen seviye ve miktarlarda geleceğe yönelik kararlaştırılan fiyat ve tarihte işlem görüleceğini belirleyen sözleşmeleri oluşturmaktadır (Yalçın vd., 2008:217-218).

3.3. Karbon Borsasının Ekonomik Etkileri ve Sonuçları

(Statista, 2023)

Türkiye’de içinde bulunduğumuz asrın en mühim ticari öneme sahip olan emisyon ticaretinin yapılabildiği sertifikalandırma işleminin önemine dünyamızın mühim finansal işlemlerinin yapıldığı merkezlerde yer alana borsacılar tarafından dikkat çekilmektedir (Starke vd., 2008:107). Finansal

açından yaşanacak olan gelişimler borsadaki iyileşmeleri de kapsayacak şekilde sermaye sahiplerine girişim yaptırması, bölgesel yatırımları yükseltmesi ile paralel olarak hem karbon ticaretini hem de ekonomik değere sahip olan faaliyetlerin canlanması sağlamaktadır. Avrupa Birliği'nde yer alan ülkeler ise düşük seviyedeki karbon ekonomilerini sağlamaya yönelik olarak borsanın üzerine düşen payı incelemektedirler (Akt: Zeqiraj vd., 2020:3). Finansal açıdan piyasaları güçlü bulunan Avrupalı devletler dünyadaki farklı devletlere nazaran enerji ile birlikte karbon borsalarının oluşturulmasında önemli rol oynadığı görülmektedir (Çikot, 2009:16). Emisyon izinlerinin alım-satımının yapıldığı ve yukarıda belirtildiği üzere Grafik 1'de yer alan AB merkezli Emisyon Ticaret Sistemi'nin 2008 senesinden 2021 senesine kadar elde ettiği gelire bakıldığında oluşturduğu emisyon ticaret sistemi ile yıl bazında her geçen yıl işlem hacminin büyütülerek gelirin artırıldığı görülmektedir. Bununla birlikte karbon borsalarının bankalar açısından da ekonomik etkileri olduğu vurgulanmaktadır. JP Morgan Bankası fazla seviyede yayılım yapan müşterilerini finansal olarak destekleyeceğini ve enerji alanındaki faaliyetlerde emisyon ölçümü yaparak finansal incelemelere ekleneceğini belirtmektedir. Morgan Stanley ve Goldman Sachs ise yeşil enerji girişimleri yapabilmek, karbon kredisi temin edebilmek ve düşük yayılım yapan projeleri desteklemek için kaynak ayırımı yapacaklarını açıklamışlardır (Davis vd., 2007:5-6).

4. HAVACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN KARBON BORSALARININ AÇIKLANMASI

Hava taşımacılığı istihdamı destekleme konusunda doğrudan ve dolaylı olarak önemli katkılar sağlamaktadır (Macit & Macit: 2021: 340). Havacılık sektörü globalleşme ile birlikte ticaret büyüklüğünün genişlemesi ile global anlamda GSYH'nin yaklaşık %3.5'ini karşılayarak 85 milyondan daha fazla doğrudan ve endirekt iş gücü yaratmaktadır. Hava ulaşımının global iktisadi sistem, turizm ile diğer ulaştırma araçları için değeri olsa bile bu değere karşılık sadece 2019 senesinde sivil havacılık etkinliklerinden doğan 900 milyon tondan fazla CO₂ atmosfere yayıldığı vurgulanmaktadır. Bu rakam global çaptaki CO₂ yayılımının yaklaşık %2.5'ini kapsamaktadır (Taşdemir ve Aydın, 2021:1). Havacılık sektörü sürdürülebilirlik sağlamak adına CO₂ salınımını azaltmak amacı ile çeşitli tedbirler uygulamaktadır ancak henüz istenilen seviyede başarı elde edilememiştir (Macit, 2023). Böylelikle pazar temelli ölçü mekanizması hazırlanarak CORSIA ile alınan kararların tatbik edilmesi sonucu ile karşılaşılmaktadır. Plan ile karşılıklı değiştirilebilir karbon sertifikaları hazırlanarak ekstra karbon yayılmasına yol açan kuruluşların karbon sertifikalarını zorunlu şekilde elde etmeleri gerekmektedir (ICAO, 2018). Bu kapsamda kararlaştırılan amaçlar yönünde karbon borsaları ücretlendirme sistemleri havacılık için anlaşmalar neticesinde ICAO aracılığıyla onaylandığı görülmektedir (Taşdemir ve Aydın, 2021:2).

Karbon yayılım borsaları, havayolu sektörünün karbon yayılımlarına karşı kolay ve apaçık önlemler getirerek iş havacılığı paydaşları için sektör öncüsü karbon dengelemesi sağlamaktadır. Karbon yayılım borsaları, CORSIA kapsamında karbon dengeleme ile CORSIA harici emisyon üniteleri için önde gelen bir takas pazarı işlevi sağlayarak güvenilir bir platform oluşmasını sağlamaktadır. Havayolları için tam zamanlı data'lara ulaşım fiyat konusunda şeffaflık sağlanması için elverişli bir ortam yaratmaktadır (Carbon TradeXchange, 2023a). Havacılık endüstrisinde 2019 senesinden önceki büyüme oranlarının sürmesi durumunda 2040 senesinde bugünkü uçak miktarının iki mislinin gökyüzünde bulunacağı ve doğru orantılı şekilde emisyon yayılımının da yükseleceği belirtilmektedir (Lee vd., 2009:22-23). Karbon yayılım borsalarında gerçekleştirilen işlemler neticesinde havayolu işleticilerinin karbon kredilerini isteğe bağlı yani gönüllü şekilde satın alıp aksiyon olarak, sürdürülebilirlik konusundaki amaçlarına yardım eden projeler içinden tercih yapabildikleri görülmektedir (Carbon TradeXchange, 2023b). Bu doğrultuda 15.000 ton CO₂'nin 4AIR isimli şirket tarafından Havacılık Karbon Borsası'nda dengelenmesi ile havacılık alanındaki ilk işleminin yapıldığı belirtilmektedir. Şirketin yenilenebilir enerji yatırımlarına katkı sağlamak için Hindistan'daki güneş enerji sistemleri ile karbon dengelemesi uyguladığı bilinmektedir (Jurcom GRC Services, 2021).

4.1. Havayollarının Karbon Borsaları Aracılığıyla Gerçekleştirdiği İşlemler

Havacılık sektörünün önemli bir aktörü olan havayollarının emisyon seviyelerini düşürmek ve koydukları hedefleri yakalamaları için yaptıkları birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Menkul kıymet niteliğine sahip olan karbon emisyonlarının, isteğe bağlı karbon denkleştirme seçeneği ve alınıp satılabilen karbon kredilerinin, karbon borsalarında havayolları aracılığıyla işlem gördükleri belirtilmektedir (Nilson ve Tuvlind, 2020:14). Bu bölümde ise gerçekleştirilen işlemlerin açıklamaları yapılacaktır.

4.1.1. Gönüllü Karbon Denkleştirme

Karbon borsalarında uygulanan isteğe bağlı karbon denkleştirme uygulamasının amacı yasal olarak emisyonlarını düşürmekle sorumlu olmayan fakat gönüllü şekilde bunu gerçekleştirmeyi seçen havayollarını ya da farklı aktörlere yönelik karbon kredisine ulaşımı sağlamaktır (Seeberg-Elverfeldt, 2010). Değişik grupları hedeflediğinden zorunlu ve isteğe bağlı pazarlarda yapılan denkleştirmeler de farklı olmaktadır. Gönüllülük esaslı karbon denkleştirmelerinde projeler ile sıklıkla toplumsal faydalar sağlanmaktadır (Akt: Nilson ve Tuvlind, 2020:15). Gönüllülük esaslı karbon piyasaları, dünyada bulunan karbon piyasaları kapsamında yaklaşık %1 payı olsa da ülkemizin mecburi piyasalarında bulunması ve iklim değişikliğine karşı bütçe yaratması bakımından alternatif oluşturmaktadır. Gönüllülük tabanlı karbon piyasasının yardımıyla azaltılmış karbon ekonomisi sürecine girilerek projeler geliştirilip bu kapsamda farklı iş kolları oluşturulmaktadır (Azari vd., 2015:8).

4.1.2. Karbon Kredileri

Hava taşımacılığının çevreye olan tesirini düşürmenin yolu doğaya yararlı çalışmalardan emisyon kredisi temin edebilmektedir. Sürdürülebilir nitelikte ve enerjisi düşük olan projeler karbon kredisi niteliğinde tespit edilebilen CO2 azalımını temin etmektedir. Herkes tarafından karbon kredileri alınıp satılabilmektedir. Karbon kredileri temel bir tabir ile bir ton karbonu dengeleyebilmek amacıyla satın alınmaktadır (Hahn, 2018:30). Uygulanacak projeden daha önce karbon kredisinin temin edilmesi finansal açıdan güveni arttırmaktadır. Proje bitirildikten ve iklimin tesirleri gözlemlenebilir bir hal aldıktan sonra kredinin verilmesi denkleştirmenin eksiksiz şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır (Tricorona, 2015).

4.2. Karbon Borsalarındaki İşlemlerin Havayollarına Ekonomik Etkileri

Havayolu taşımacılığına olan talep ve emisyonların düşürülmesi arasındaki ilişkiyi çözümlenmede en önemli faktör ekonomik gelişmeyi ve sosyal açıdan devamlılığı kesin şekilde önemseyerek yüksek karbon yayılımlarını engellemek için havayolu taşımacılığına yönelik önlemler ve projeleri ilerleterek uygulamaktır (Xu vd, 2016:308-320). Kuruluşların emisyon seviyelerini düşürmelerine bağlı şekilde yapılan karbon piyasalarında ücretlerin tayin edilmesi işlemi mühim bir süreç olmaktadır. Aylık, haftalık hatta günlük olmak üzere karbon fiyatı dalgalanmaktadır. Ayrıca arz ve talep miktarı karbon fiyatını etkilemektedir (Şen, 2018:61).

Birçok havayolu, karbon yayılımlarını ölçtüktan sonra uçaklarının oluşturduğu yüksek karbon yayılımı için karbon sertifikaları temin etmeleri zorunlu olmaktadır. Bu kapsamda havayolu şirketleri için başka bir gider kalemi karbon yayılımının ölçümüne katkı sağlayan girdilerin belirlenmesi için işletilmesi mecburi olan sistem ve aşamalar olmaktadır (Aksel, 2009). Bu bakımdan karbon ücreti farklı piyasalara nazaran daha pahalı olmaktadır. Fakat isteğe bağlı gönüllü karbon piyasalarına olan talep düşük olduğundan maliyeti daha düşük seviyede olmaktadır. Gönüllülük tabanlı karbon piyasalarının mesuliyetinin ve yaptırımlarının olmaması gönüllü ve mecburi karbon piyasalarının birbirleriyle olan farkı oluşturmaktadır (Şen, 2018:54).

Karbon yayılımları metrik ton türünden ICAO ve farklı kuruluşlar tarafından ölçülmektedir. Bu kapsamda yakıtın neden olduğu emisyonu belirleyebilmek ve doğru bir ölçüm gerçekleştirerek ölçümlerde aynı yöntemin kullanılması maliyet bakımından ehemmiyet taşımaktadır. Yakıldığında 6,32 ton CO2 üreten iki ton yakıt kullanılıyor ise aynı değerde karbon kredisine ihtiyaç duyulmaktadır. Verilen paranın gerçekten nerede kullanıldığı her bir kredi için apaçık ve değişmeyen bir ücretin talep

edilmesi ile sağlanmaktadır. Toptan satış yoluyla ücretlerini belirleyen Emisyon Ticaret Borsası direkt olarak projeyi oluşturanlar ile çalışmaktadır (Carbon TradeXchange, 2023c). Bu kapsamda Emisyon Ticaret Sistemi, üyeleri ve hizmet verdiği operatörleri için yarı yarıya indirim seçeneği de sunmaktadır (Edwards ve Claude, 2023).

5. HAVAYOLLARININ KARBON BORSALARINDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ İŞLEM ÖRNEKLERİ

Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği'nin (IATA), havayolu şirketlerinin iklim konusundaki görevlerini gerçekleştirebilmelerine katkı sağlayacak ve mühim bir vasıta olacak olan Havacılık Karbon Borsası'nı oluşturduğu bilinmektedir. IATA'ya bağlı olan Clearing House isimli bir merkez karbon kredilerinin alışverişini yapmak, devretmek ve ödemesinin güvenli şekilde yapılmasını sağlamaktadır (Travel PR News Editor, 2020). Bu bölümde ise bazı havayollarının karbon borsalarında gerçekleştirdiği işlem örneklerinin detaylarından bahsedilecektir.

Katar Havayolları, Katar devletinin bayrak taşıyıcı bir havayolu olarak tüm kıtalarda 150'nin üzerinde destinasyon noktasını bir araya getiren bu kapsamda da geleneksel iş modelini benimseyen bir havayolu olarak görülmektedir (thestrategystory.com, 2024a). Katar Havayolları, Clearing House vasıtası ile Havacılık Karbon Borsası'nda işlem gerçekleştiren birinci havayolu şirketi olduğu belirtilmektedir. Oluşturulan karbon borsasının güvenilir olması ve oldukça kolay şekilde hizmet sunulması ile ticaret fırsatı yaratılarak emisyon düşürücü birimlerin ücreti konusunda üst düzeyde şeffaflık sağlanmaktadır. Havayollarının, özel karbon azaltıcı amaçlarına erişebilmek için karbon piyasalarına ulaşım aşamaları kolaylaştırılmaktadır. Havacılık Karbon Borsasında fon kullanımını herhangi bir sorun çıkmadan ve düşük risk anlaşması ile Katar Havayolları işlemlerini gerçekleştirmektedir (Qatar Airways Group, 2021).

JetBlue Havayolları sahip olduğu dar gövdeye sahip uçaklar bakımından düşük maliyetli havayolları ile benzer noktalar bulunsa da farklı pazarlama stratejileri, uzun hat uçuş, uçak içi yolcu deneyimini geliştiren wifi, ikram vb. noktalarda geleneksel havayollarına benzediği görülmektedir (Mitchell, 2023). JetBlue Havayolları'nın, 2008'den 2020 yılına kadar 2,5 milyar pounddan daha fazla CO2 yayılımını denkleştirdiği bilinmektedir. JetBlue şirketinin Carbonfund isimli karbon emisyonlarını düşürme kuruluşu ile işbirliği yapması ve bunlara yeni ortaklıkların eklenmesi ile yılda ortalama 16 milyon sterlinlik karbon emisyonunun denkleştirilmesi beklenmektedir. JetBlue havayolunun elde ettiği karbon kredileri ile ağaçların korunması, yenilenebilir enerjiler olan rüzgâr ve güneş enerjisi projelerine yatırım yapması beklenmektedir (Garcia, 2020). Ayrıca JetBlue, 2015 senesinde geliştirilen ve Dominik Cumhuriyeti'nde bulunan rüzgâr enerjisi projesinin başlangıç safhasında kredi satın alarak Havacılık Karbon Borsası'ndaki ilk işlemi de böylelikle gerçekleştirdiği vurgulanmaktadır (Travel PR News Editor, 2020).

Türk Hava Yolları Türkiye'nin bulunduğu coğrafyayı stratejik olarak kullanmayı amaçlamaktadır. Farklı uçak üreticilerinden temin ettiği farklı model uçakları filosunda bulundurarak İstanbul uçuşlarını hem uluslararası hem de yurt içindeki büyük şehirlere ve küçük havalimanlarına bağladığı görülmektedir (turkishairlines.com, 2024). Türk Hava Yolları'nın, uçuş nedenli karbon yayılımının dengelenmesini hedefleyen Co2mission isimli projeyi uygulamaya koyduğunu açıklamaktadır. Proje ile farklı karbon dengeleme uygulamaları, yeşillendirme ile birlikte temiz enerjiye kadar değişik doğaya ve sosyal katkıya yönelik farklı opsiyonlar sunulmaktadır. Birleşmiş Milletler aracılığıyla denkleştirilmiş karbon emisyonlarını düşürücü sertifikalar kendi uçuşuna yönelik karbon yayılımını dengelemeyi arzulayan yolcu tarafından satın alınmaktadır. Yolcu aracılığı ile elde edilen bu katkı THY tarafından hiçbir hak iddia edilmeksizin dünya kapsamında kabul edilen ve denklik verilmiş üçüncü kişilerce denetleme ile birlikte doğrulama aşamalarını neticelendirmiş projelerin destek görmesini sağlamaktadır (Foreks, 2022).

Air Canada'nın müşterilerine sunduğu sadak programı, kargo uçuşları gerçekleştirmesi, işbirlikleri içinde bulunması bakımından geleneksel iş modelini benimseyerek tam hizmet sağladığı görülmektedir. Ayrıca havayolunun bayrak taşıyıcı havayolu olmasına rağmen Kanada devletinin havayolu üzerinde sahip olduğu payı azalttığı bilinmektedir (Ramirez, 2024). Air Canada, yolcularına

uçuşlarının doğaya olan etkilerini düşürmek amacıyla karbon dengeleme yapabilmeleri için ortam yaratmaktadır. Destek verilecek olan projeler iki ayrı seçenek olan uluslararası denkleştirmeler ve ulusal olan Kanada denkleştirmeleri seçenekleri içinden tayin edilmektedir. Bu kapsamda Air Canada emisyon hesaplayıcısı, Vancouver ve JFK Havalimanları arasındaki bir uçuşun her bir yolcuya 0,760 ton emisyonu neden olduğunu belirtmektedir. Bu durum uluslararası karbon kredisinin ton bazında yirmi dört dolar, Kanada'daki karbon kredilerinin ise ton bazında on sekiz dolardan temin edilmesi sonucu ile karşılaşılmaktadır (Genter, 2019).

Easyjet Havayolu'nun merkezi Londra'da bulunan Luton Havalimanı olduğu bilinmektedir. İki nokta arasında direkt uçuş sağlaması, kullandığı uçak tipini sınırlı tutması ve ekstra bagaj, uçak içi ikram ve otomobil kiralama hizmetleri yönünden düşük maliyetli iş modelini benimsediği belirtilmektedir (thestrategystory.com,2024b). Easyjet Havayolu en üst düzey niteliklerde olan karbon denkleştirme çalışmaları ile yaptığı denkleştirmeleri yolcuları adına gerçekleştirdiğini söylemektedir. EasyJet'in gerçekleştirdiği bu denkleştirme projeleri yüksek nitelikte oldukları için geniş çapta karşılık bulmaktadır. EasyJet'in destek verdiği projeler kapsamında Afrika ve Güney Amerika kıtalarına yönelik ağaçlandırma ve farklı ülkelerdeki yenilenebilir enerji kaynaklarına ve içilebilir suya erişime katkı sağlayan projeler bulunmaktadır. EasyJet'in 2020 yılındaki finansal raporlarında gerçekleştirilen bütün faaliyetler ve yakıt neticesinde karbon yayılımını dengelemek amacıyla yaklaşık 3 milyon karbon kredisi ödemesi yaptığı görülmektedir (Otle, 2023).

Fransa'nın bayrak taşıyıcı havayolu olan Air France'ın günde 189 farklı destinasyona uçuş gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Havayolunun filosunda bulunan uçakları emisyon azaltıcı yakıt verimli hale getirmekten çekinmediği vurgulanmaktadır (corporate.airfrance.com, 2024). Air France, 2020 yılından itibaren Fransa da bir günde gerçekleşen her 450 uçuşta hizmet verilen ve 57.000 yolcunun taşınması sonucunda ortaya çıkan CO2 emisyonlarını dengeleyeceğini belirtmektedir. Böylelikle Asya, Güney Amerika ve Afrika da yeşillendirme, canlı çeşitliliğinin artırılması ve temiz enerji kaynaklarının geliştirilmesi projelerine odaklanılacağı açıklanmaktadır. Yürütülecek projelerin emisyonların gönüllü şekilde dengelenmesine olanak sağlayan piyasalar aracılığıyla gerçekleştirileceği ve bu projelerin yüksek seviyede sertifikalandırılmış standartlara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu kapsamda Air France'ın hem Avrupa merkezli Emisyon Ticaret Sistemi hem de global boyutta CORSIA ile birlikte havacılık sektöründe uygulamaya koyulan ve emisyon ticareti yapılmasını sağlayan planlar sonucunda emisyonlarının dengelenmesini sağladığı görülmektedir (Air France, 2019).

British Airways'in dünya genelinde kapsamlı bir destinasyon ağı bulunduğu bilinmektedir. Havayolunun gelirlerini arttırmak için çok odaklı yaklaşım benimseyerek ortaklıklarını arttırdığı ve yan gelirlere önem verdiği görülmektedir. Bu kapsamda havayolunun geleneksel iş modelini benimsediği söylenebilir (Murtaza, 2024). British Airways'in yürüttüğü operasyonlar sonucunda ortaya çıkan CO2 emisyonlarının dengelenmesi sürecine yolcularını da dahil ettiği görülmektedir. Yolcuların havayolunun iklim hedeflerine yönelik yapacakları yatırım üzerinde kontrol oluşturulması sağlanmaktadır. Belirli oranlarda karbon denkleştirme yüzdeleri ve projeleri seçme yoluyla hem sertifikalandırılmış hem de sürdürülebilir nitelikteki yeşil alanları koruma ve verimli enerji kullanılmasını sağlayan projelere yatırım yapılmasının önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca yolcuların uçuş kaynaklı ortaya çıkan emisyonunda sahip olduğu payın hesaplanması ile sürdürülebilir havacılık yakıtına yönelik yatırımların artırılması hedeflenmektedir (British Airways, 2022).

Yeni Zelanda Havayolları'nın, Yeni Zelanda içi uçuşları mükemmel derecede yürütmeyi gerçekleştirmenin yanında yer aldığı Star Alliance ittifakı kapsamında Pasifik bölgesinde yürütülen uluslararası uçuşları da odaklandığı bilinmektedir (Liu, 2018). Yeni Zelanda Havayolları uygulamaya koyduğu Fly Neutral isimli program ile karbon kredisi elde etmeyi amaçlamaktadır. Gerçekleştirilen uçuş sonucunda yayılan karbon emisyonu hesaplanarak her bir yolcunun sahip olduğu payın belirlenmesi sonucunda yolculardan ücret talep edildiği belirtilmektedir. Bu işlem sonucunda elde edilen kaynağın %25'i ile karbon kredilerine yatırım yapıldığı ve CO2 emisyonlarının dengelenmesi amacıyla hizmet ettiği açıklanmaktadır. %75'lik büyüklüğe sahip olan payın ise canlı çeşitliliğinin

arttırılması ve iklim hedeflerinin yakalanmasına hizmet eden projelere yönelik kullanıldığı vurgulanmaktadır (Air New Zealand, 2016).

Hong Kong Havalimanı merkezli bir havayolu olan Cathay Pacific Havayolları'nın seyahati müşterilerine bir yaşam modeli olarak pazarladığı görülmektedir. Seyahat, ikram, sağlık vb. hizmetleri ile birinci derece hizmet sunmayı amaçladığı belirtilmektedir (news.cathaypacific.com, 2024). Cathay Pacific Havayolları Fly Greener adı verilen program ile gerçekleştirdiği havacılık faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan karbon emisyonlarını yolcuları aracılığıyla engellemeye ve sürdürülebilir projeleri desteklemeyi amaçlamaktadır. Ulaşım hizmeti verdiği yolcularından uçuş sonucunda ortaya emisyonun her bir yolcu için hesaplanarak karbon dengelemesi yapmaları beklenmektedir. Cathay Pacific'in emisyon dengeleme hedefi tüm girişimlerin hem güvenilir hem de doğrulanabilir şekilde yürütülmesini sağlayan altın standart ile sertifikalandırıldığı görülmektedir (Rush, 2024).

Tablo1. Havayollarının Karbon Borsalarında Gerçekleştirdiği İşlem Örnekleri

Havayolları	İş Modeli	Gerçekleştirilen İşlem Örnekleri
Katar Havayolları	Geleneksel iş modeli	-Havacılık Karbon Borsası'nda işlem gerçekleştiren birinci havayolu şirketi. -Karbon ticareti kapsamında emisyon düşürücü birimlerin ücreti konusunda üst düzeyde şeffaflık sağlanmaktadır.
Jet Blue Havayolları	Hibrit iş modeli	-2008'den 2020 yılına kadar 2,5 milyar pounddan daha fazla CO2 yayılımını denkleştirdiği bilinmektedir. -Karbon kredileri ile yenilenebilir enerjiye yatırım yapması beklenmektedir.
Türk Hava Yolları	Geleneksel iş modeli	-Karbon yayılımının dengelenmesini hedefleyen Co2mission isimli projeyi uygulamaya koyduğunu açıklamaktadır.
Air Canada	Geleneksel iş modeli	-Yolcularına uçuşlarının doğaya olan etkilerini düşürmek amacıyla karbon dengeleme yapabilmeleri için ortam yaratmaktadır.
EasyJet Havayolları	Düşük maliyetli iş modeli	-Üst düzey niteliklerde olan karbon denkleştirme çalışmaları yürütmektedir. -Karbon yayılımını dengelemek amacıyla yaklaşık 3 milyon karbon kredisi ödemesi yaptığı görülmektedir.
Air France	Geleneksel iş modeli	-Emisyonların gönüllü şekilde dengelenmesine olanak sağlayan piyasalar aracılığıyla gerçekleştirileceği vurgulanmaktadır.
British Airways	Geleneksel iş modeli	-Belirli oranlarda karbon denkleştirme yüzdeleri ve projeler yoluyla hem sertifikalandırılmış

		hem de sürdürülebilir nitelikteki yeşil alanları koruma ve verimli enerji kullanılmasını sağlayan projelere yatırım yapılmasının önemi vurgulanmaktadır.
Yeni Zelanda Havayolları	Geleneksel iş modeli	- Fly Neutral isimli program ile karbon kredisi elde etmeyi amaçlamaktadır. - Elde edilen kaynağın %25'i ile karbon kredilerine yatırım yapıldığı, %75'lik büyüklüğe sahip olan payın ise iklim hedeflerinin yakalanmasına hizmet eden projelere yönelik kullanıldığı vurgulanmaktadır.
Cathay Pacific Havayolları	Geleneksel iş modeli	-Fly Greener adı verilen program ile havacılık faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan karbon emisyonlarını yolcuları aracılığıyla engellemeye ve sürdürülebilir projeleri desteklemeyi amaçlamaktadır. -Projelerinin altın standart ile sertifikalandırıldığı görülmektedir.

Tablo 1. (Qatar Airways Group, 2021; Garcia, 2020; Foreks, 2022; Genter, 2019; Otley, 2023; Air France, 2019; British Airways, 2022; Air New Zealand, 2016; Rush, 2024)

6. SONUÇ

Finansal olarak borsa kavramı ve borsada işlem gören ürünlerin günümüzde farklılaştığı görülmektedir. Tahvil ve bono gibi borsada değerlendirilen menkul kıymetlerin, döviz ve hisse senetlerinin yanına yeni ürünlerin eklendiği bilinmektedir. Yeni oluşturulan türev ürünler ile emisyon ticaretinin yapılamasının alt yapısı hazırlanmaktadır. Karbon borsalarının oluşturulmasında karbon emisyonlarını azaltma düşüncesi başat rol oynamaktadır. Diğer piyasalara göre daha hızlı büyüme potansiyelinin olması ve farklı görülmesi karbon borsalarının ilgi çekici bir hal almasını sağlamaktadır. Havayolları karbon borsalarında en fazla faaliyet gösteren aktörlerden biri olmaktadır. Emisyonlarını azaltmak ya da dengelemek isteyen havayolu işletmeleri için karbon borsaları şeffaf, güvenilir ve doğru işlemlerin gerçekleştirileceği bir zemin yaratmaktadır.

Yönetmelik ve pratik çıkarımlar bakımından ise IATA bünyesinde kurulan Havacılık Karbon Borsası'nın havayollarının borsada gerçekleştirdikleri faaliyetlere yeni bir soluk kazandırdığı görülmektedir. Günümüzde sivil havacılık faaliyetleri yürüten hem geleneksel hem de düşük maliyetli iş modelini benimseyen birçok havayolunun karbon borsalarında işlem gerçekleştirdiğinin görülmesi çalışmanın araştırma sorusuna katkı sağlamaktadır. Önceden tüm sektörlerden aktörlerin işlem gerçekleştirdiği borsaların yanına yalnızca havacılığa özel bir borsa oluşturulması ile karşılaşmaktadır. Bu borsalarda havayollarının hisse senedi almak yerine karbon kredisi satın aldıkları, döviz işlemleri gerçekleştirmek yerine karbon dengeleme projelerini finanse ettikleri vurgulanmaktadır. Havayollarının havacılık otoritelerinin koyduğu emisyon değerlerine ulaşabilmek için yapılan zorunlu işlemlerden kaçamadıkları belirtilmektedir. Buna rağmen havayollarının genellikle gönüllü karbon denkleştirme uygulamalarına başvurdukları görülmektedir. Bu işlemler karbon borsalarında bulunan sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynakları projelerine yatırım yoluyla gerçekleşmektedir. Havayolları, karbon borsalarında gerçekleştirdikleri bu işlemler sonucunda kendilerine yönelik bir maliyet doğduğunu belirtmektedirler. Havayollarının bu maliyeti gelire dönüştürmenin yollarını aradıkları görülmektedir. Bu kapsamda yolcu biletlerine karbon denkleştirme maliyetinin bir kısmı yansıtılmaktadır. Gönüllü yolcuların biletlerine bu maliyetin bir bölümünün yansıtılması ile havayollarının karbon

emisyonlarının yanında maliyetlerini de dengelemeye çalıştıkları bilinmektedir. Bu bağlamda karbon borsalarının finansal açıdan bir zincirin ilk halkasını oluşturduğu görülmektedir. Üretim sonucunda ortaya çıkan karbon emisyonu, onu dengelemek için geliştirilen yeni finansal ürünler, bu ürünlerin alıcı ve satıcıları arasında gerçekleşen bir alışveriş neticesinde ekonomik bir işlevden söz edilebilmektedir. Karbon borsalarının bu noktada finans çevrelerine ve havacılığa yeni bir soluk getirdiğini söylemek kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmanın sınırlılıkları; ulusal ve uluslararası çapta faaliyet yürüten hem özel hem de devlet destekli karbon borsalarının detaylandırılması geniş bir araştırma konusu olduğundan bu çalışmada ele alınmamıştır. Şirketlerin açıklayacağı yeni veriler ve karbona endeksli sözleşmelerin yaygınlaşması ve sonuçların açıklanması ile yeni çalışmaların hazırlanmasına imkan vermesi mümkün olacaktır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Air France (2019), Air France To Begin Offsetting 100% Of Co2 Emissions On Its Domestic Flights On 1st January 2020, 23 December <https://corporate.airfrance.com/en/press-releases/air-france-begin-offsetting-100-co2-emissions-its-domestic-flights-1st-january-2020>. (01.02.2023).
- Air France, Strategy and Economic Performance, (2024), <https://corporate.airfrance.com/en/strategy-and-economic-performance>. (28.12.2024).
- Air New Zealand (2016), Flyneutral Lets You Offset Your Carbon Emissions and Restore Our Native Biodiversity, <https://www.airnewzealand.co.nz/loyaltymodule/form/carbon-emissions-offset>. (01.02. 2023).
- Airport Technology (2021), Jetblue' Business Model Could Be The Answer To Low-Cost Travel Across To Atlantic, 22 April. <https://www.airport-technology.com/comment/jetblue-business-model>. (28.12.2024).
- Akkaya, G. C. ve Uzar, C. (2012), "Karbona Dayalı Finansal Gelecek Sözleşmeleri Ve Fiyat Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), ss. 70.
- Aksel, K., H. (2023), "Havacılık Sektörünün AT Karbon Emisyonu Ticareti Planının (Emissions Trading Scheme) Uygulanması", <https://www.dunya.com/gundem/havacilik-sektorunun-at-karbon-emisyon-ticareti-plani039nin-emissions-haberi-83229>. (27.01.2023).
- Alper, D. ve Anbar, A. (2008), "İklim Değişikliğinin Finansal Hizmet Sektörüne Etkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), ss. 223-253.
- Altınar, M. (2011), *Uluslararası Karbon Piyasaları ve Türkiye İhtiyaçları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ss: 115.
- Azari, H. Y. (2014), *Karbon Emisyon Piyasaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 1-19.
- Azari, H.Y., Seyedghomi, M. ve Azari, J. Y. (2015), "CO₂ Emission Trading Market in Turkey: A Financial Market Perspective", In 5th International Scientific Conference of Iranian Academicians Abroad in Turkey, 21-22 February 2015, Turkey, ss: 1-10.
- Benz, E. ve Trück, S. (2009), "Modeling The Price Dynamics Of CO₂ Emission Allowances", *Energy Economics*, 31(1), ss. 4-15.
- British Airways (2023), "How would you like to act on your emissions?", <https://ba.choose.today/>. (01.02.2023).

- Carbon TradeXchange(2023_a), The Aviation Carbon Exchange via the World's First Electronic Exchange for Carbon Credits<https://ctxglobal.com/aviation-corsia>. (28.01.2023).
- Carbon TradeXchange (2023_b), Business Aviation Carbon Offsetting via the World's First Electronic Exchange Carbon Credits. <https://ctxglobal.com/aviation-carbon-calculator>. (28.01.2023).
- Carbon TradeXchange (2023_c), Business Aviation Carbon Calculation, How do I calculate Carbon footprint?, <https://ctxglobal.com/aviation-carbon-calc/>. (28.01.2023).
- Cathay Pacific (2024). <https://news.cathaypacific.com/ar-bh/fact-sheet>. (28.12.2024).
- Çelikkol, H. ve Özkan, N. (2011), *Karbon Piyasaları ve Türkiye Perspektifi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31), ss. 203-222.
- Çikot, Ö. (2009), "Avrupa'da Karbon ve Enerji Borsaları", *Sermaye Piyasasında Gündem*, 82, ss. 9-24.
- Davis, C. P., Aladdine, D. J. ve Carrie F. J., (2007), *Climate Change Strategies for the Financial Services Industry*, Goodwin Procter.
- Demireli, E. ve Hepkorucu, A. (2010), "Çevre Finansmanı: Kavramsal Bir Yaklaşımla Karbon Finans Borsası", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), ss. 37-48.
- Ecer, F., Tanrıverdi, G., Yaşar, M., & Görçün, Ö. F. (2025). Sustainable Aviation Fuel Supplier Evaluation For Airlines Through LOPCOW and MARCOS Approaches With İnterval-Valued Fuzzy Neutrosophic Information. *Journal of Air Transport Management*, 123, 102705.
- Edwards, K. ve Claude, H., (2023), "Carbon Credit Exchange, Offset Your CO₂ Emissions With IBAC Carbon Credit Exchange", <https://ibac.org/sustainability/carbon-credit-exchange>. (29.01.2023).
- Foreks (2022), Uçuş kaynaklı karbon salınımının dengelenmesini amaçlayan THY "CO₂ Mission" adlı programı hayata geçirdi, <https://foreks.com/haber/detay/62e7ce2046e0fb0001b0f80d/FRKS/tr/ucus-kaynakli-karbon-saliminin-dengelenmesini-amaclayan-thy-co2mission-adli-programi-hayata-gecirdi>. (29.01.2023).
- Garcia, M (2020), JetBlue's Big Green Pledge: To Offset Up To 17 Billion Pounds of Carbon A Year, <https://www.forbes.com/sites/marisagarcia/2020/01/06/jetblues-big-green-pledge-to-offset-15-17-billion-pounds-of-carbon/?sh=4cee100e4156>. (29.01.2023).
- Gedik Göçer, S. ve Bağcı, E., (2023), *Havayolu Yakıt ve İkrım Hizmet İşletmeleri*, Havacılık İşletmeleri. (ss: 215-233), Nobel Yayınevi.
- Genter, K. (2019), "Everything You Need To Know About Carbon Offsetting For Your Flights", <https://thepointsguy.com/guide/everything-you-need-to-know-carbon-offsetting-flights/> (30.01.2023).
- Gupta, K. (2024), "Carbon Credits and Offsetting: Navigating Legal Frameworks, Innovative Solutions, and Controversies", *Int. J. Multidiscip. Res*, 6(2), ss: 1-12.
- Güçlü, S. B. (2023), Emisyon Ticaret Sistemi Karbon Piyasası, 2006. http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi142/d142_2632.pdf. (26.01.2023).
- Gülhan, Ü.(2019), *Sürdürülebilir Kalkınmada Karbon Piyasalarının Rolü ve Türkiye Perspektifi*, İçinde: Başar, E. E., Ağ, A., & Gülhan, Ü., *Sürdürülebilirlik: Ekonomik ve Sosyal Eğilimler*, İmaj Yayınevi, Ankara, ss. 140-142.
- Hahn, S. (2018), *Catalog Of Voluntary Carbon Offsets In Commercial Aviation: Understanding Roles Of Corporations And States*, Masters Theses, The University of San Francisco, Master Of Arts in International Studies, San Francisco, USA, 30.

- Hull, J.C. (2008), *Options, Futures and Other Derivatives*, Sixth Edition, Prentice-Hall of India, New Delhi.
- IATA. Aviation Carbon Exchange. (2024). <https://www.iata.org/en/programs/sustainability/ace>. (28.12.2024).
- ICAO. Seventh AFI Directors-General of Civil Aviation (DGCA/7). (2018). Monitoring, Reporting and Verification (MRV) provisions. ICAO, Montreal.
- Jurcom GRC Services, Aviation Carbon Exchange First Private Aviation Transaction (2021). <https://jurcom.nl/aviation-carbon-exchange/>. (28.01.2023).
- Kadılar, R. (2010), *Karbon Fırsat mı, Tehdit mi?*, Destek Yayınları, İstanbul.
- Ketboğa, M. (2024), “Karşı Ticaretin Özellikleri, Dış Ticaret Açığını Azaltmadaki Yeri ve Türkiye’de Uygulama Alanı”, *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 16(31), ss. 578-588. <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1508682>
- Kou, J., Ma, W., Li, C., Yang, H., Xue, B., & Gou, X. (2024), “The Equity Of Carbon Emissions In International Trade From The Perspective Of Value Added”, *The Geographical Journal*, 190(3), e12572.
- Kumtepe, Y. ve Ekinci, Z., Gönüllü Karbon Piyasaları ve Karbon Kredileri, 15 Nisan (2024), <https://www.kabinelaw.com/tr/gonullu-karbon-piyasalari-ve-karbon-kredileri>. (28.12.2024).
- Lee, D. S., Fahey, D. W., Forster, P. M., Newton, P. J., Wit, R. C., Lim, L. L. ve Sausen, R. (2009), “Aviation and Global Climate Change In The 21st Century”, *Atmospheric Environment*, 43(22-23), ss. 3520-3537.
- Liu, A., Air New Zealand Business Model Analysis, 27 October (2018). <https://acepress245433252.wordpress.com/2018/10/27/air-new-zealand-business-model-analysis>. (28.12.2024).
- Macit, A. (2023), “İnsansız Hava Araçları ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Bir Bibliyometrik Analiz”, *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 6(4), ss. 412-427. <https://doi.org/10.33723/rs.1341624>
- Macit, D. ve Macit, A. (2021), *Havacılık Ekonomisinin Küresel Makroekonomik Göstergeleri Etkileme Kanalları*, Havacılık Ekonomisi: Teori, Politika ve Güncel Araştırmalar, D. Macit (Ed.), (ss. 239-349). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mitchell, A., How JetBlue Perfected The Hybrid Airline Model, 17 August (2023). <https://simpleflying.com/how-jetblue-perfected-the-hybrid-airline-model>. (28.12.2024).
- Monast, J., Anda, J. ve Profeta, T. (2009), “U.S. Carbon Market Design: Regulating Emissions Allowances as Financial Instruments”, *Working Paper*, Nicholas Institute for Environmental Policy Solutions, Climate Change Policy Partnership, Duke University.
- Murtaza, A., British Airways Business Model Analysis, 13 March (2024). <https://greyknight.co.uk/british-airways-business-model-analysis>. (28.12.2024).
- Nilson, K. ve Tuvlind, A. (2020), Carbon Offsetting And Sustainable Aviation, A Study Of Contemporary And Future Sustainable Aviation Via Carbon Offsetting, Master of Science Thesis, KTH Royal Institute of Technology School of Industrial Engineering and Management, Stockholm, Sweden, ss: 14-15.
- Otley, T. (2023), Guide to airline carbon offset programmes, <https://www.business traveller.com/features/guide-to-airline-carbon-offset-programmes/>. (30.01.2023).
- Peker, O. ve Demirci, M. (2008), “İklim Değişikliğinin Bilim ve Ekonomi Perspektifinden Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), ss. 239-251.

- Potomac Economics, Report On The Secondary Market For RGGI CO2 Allowances, RGGI, Inc. on behalf of the RGGI Participating States, December (2012). https://www.potomaceconomics.com/wpcontent/uploads/2017/02/MM_Secondary_Market_Report_2012_Q3.pdf (27.01.2023).
- Rafiqi, I. D., ve Mentari, N. (2024), "Comparison of Carbon Trading in Asean Countries: An Explanation From a Policy Perspective", *Journal of Law and Policy Transformation*, 9(1), ss: 1-18.
- Ramirez, M., Air Canada: Business Model, SWOT Analysis and Competitors 2024. 03 April (2024). <https://pitchgrade.com/companies/air-canada>. (28.12.2024).
- Rush, B., These 5 Airlines Have Introduced Carbon Offset Programs in 2024. (2024). <https://www.greencitytimes.com/5-airlines-that-offer-carbon-offsets>. (28.12.2024).
- Qatar Airways Group (2021), Qatar Airways is the First Airline in the World to Make a Carbon Transaction on the IATA Aviation Carbon Exchange (ACE) via IATA Clearing House (ICH), <https://www.qatarairways.com/press-releases/en-WW/215349-qatar-airways-is-the-first-airline-in-the-world-to-make-a-carbon-transaction-on-the-iata-aviation-carbon-exchange-ace-via-iata-clearin>. (29.01.2023).
- Starke, L., Gardner G. ve Prugh, T. (2008), *Karbon Piyasalarını Geliştirmek, (2008) Dünya'nın Durumu Sürdürülebilir Bir Ekonomi İçin Yenilikler*, Çev. Ayşe Başçı. İstanbul: TEMA Vakfı.
- Statista (2023), Revenue generated by the European Union Emission Trading System (EU ETS) from 2008 to 2021, <https://www.statista.com/statistics/1326984/european-union-ets-revenue/>. (28.01.2023).
- Seeberg-Elverfeldt, C. (2023), Carbon Finance Possibilities For Agriculture, Forestry and Other Land Use Projects in a Smallholder Context, Food and Agriculture Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/3/i1632e/i1632e.pdf>. (29.01.2023).
- Şen, Ş. (2018), *Emisyon Ticareti ve Karbon Piyasalarının Firma Değerine Olan Etkisi*. Doctoral Dissertation, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye, 54-61.
- Taşdemir, M. ve Aydın, E. (2021), "Havacılıkta Karbon Azaltım Uygulamaları ve Şirket Stratejileri", *In International Symposium of Scientific Research and Innovative Studies*, 22-25 February 2021, Bandırma, Balıkesir, 2584-2597.
- The Strategy Story, Qatar Airways SWOT Analysis, (2024a), <https://thestrategy.com/blog/qatar-airways-swot-analysis>. (28.12.2024).
- The Strategy Story, Easyjet SWOT Analysis, (2024b), https://thestrategy.com/blog/easyjet-swot-analysis/#google_vignette. (28.12.2024).
- Travel PR News Editor, IATA helps airlines meet their climate commitments with the launch of its Aviation Carbon Exchange, (2020), <https://travelprnews.com/iata-helps-airlines-meet-their-climate-commitments-with-the-launch-of-its-aviation-carbon-exchange-899980/travel-press-release/2020/11/26/>. (29.01.2023).
- Tricorona, K. (2015), <https://www.tricorona.se/2015/03/02/ny-klimatkompensationshandbok/>. (27.01.2023).
- Turkish Airlines, (2024), <https://www.turkishairlines.com>. (28.12.2024).
- Wibowo, P. D. A. (2024), Barriers for Business to Engage in Carbon Trading Through the Indonesian Carbon Exchange: An Analytical Hierarchy Process Approach.
- Xu, J., Qiu, R. ve Lv, C. (2016), "Carbon Emission Allowance Allocation With Cap And Trade Mechanism In Air Passenger Transport", *Journal of Cleaner Production*, 131, ss. 308-320.

Yalçın, K., Tanrıöven, C., Bal, H., Aksoy, E. E., ve Kurt, Ç. (2008), Finansal Teknikler ve Türev Araçlar. Ankara: Gazi Kitabevi.

Zeqiraj, V., Sohag, K. ve Soytaş, U. (2020), “Stock Market Development and Low-Carbon Economy: The Role Of Innovation and Renewable Energy”, *Energy Economics*, 91, 104908.

Dış Ticaret Firmalarının Uluslararası Ticari Sözleşmelere Taraf Olurken Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Issues That Foreign Trade Companies Should Consider When Becoming A Party To International Trade Agreements

Metin KETBOĞA

Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü,
E-mail: metin.ketboga@ozal.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-0107-3557>

Makale Başvuru Tarihi : 22.11.2024

Makale Kabul Tarihi : 29.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Uluslararası ticaret sözleşmelerinin tarafların güvenliğini sağlaması, uluslararası ticaretin en önemli amaçlarının başında gelmektedir. Ulusal ticarete, ticarete taraf olan firmaların aynı ülke içinde ve aynı hukuk kurallarına tabi olması, haklarını savunmalarını kolaylaştırmaktadır. Fakat farklı ülkelerin ticarete taraf olması ve ticarete konu olan mal veya hizmetin sınırları aşması, ulusal ticarete göre yeni sorumlulukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında diğer büyük bir sorun ise anlaşmazlıkların ortaya çıkması durumunda, bu anlaşmazlıkların hangi ülkenin hukuk kuralları esas alınarak çözüme kavuşturulacağı sorunudur. Bu makalenin amacı dış ticaret firmalarının uluslararası mal ve hizmet alım satımı sırasında taraf olacağı dış ticaret sözleşmelerinde nelere dikkat etmesi gerektiğini vurgulamak, bir uluslararası ticaret sözleşmesinin tarafların güvenliğini sağlaması için muhteva etmesi gereken bilgilerin neler olduğunu belirtmek, sağlıklı bir sözleşmenin yapılması için bir dış ticaret sözleşmesinde özellikle hukuki anlamda nelere dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran temel özellik dış ticaret ile ilgili hukuki bilgilerin verilmesinin yanında uygulama esnasında firmalarının karşılaşacağı sorunları ele alması ve bunlara çözüm önerileri sunulmasıdır. Bu çalışma, dış ticaret firmalarının özellikle muhatapları ile bir anlaşmazlık yaşamaları durumunda onlara hukuki açıdan bu anlaşmazlığı nasıl çözeceğine dair bir yol gösterici olacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde dış ticaret firmaların yaşayacağı olası anlaşmazlıkların çözümünde öncelikle alternatif çözüm metotlarını kullanmaları gerektiği, bu yollarla çözünün sağlanamaması durumunda son tercihin dava yolu ile sorunların çözülmesi olduğu vurgulanmıştır. Zira bu noktada sorunların dava yolu ile çözülmeye çalışılması ihracatçılarla ithalatçıların iş ilişkilerinin bozulmasına neden olduğu gibi zararın tazmini ve yüksek mahkeme masraflarının ortaya çıkması, firmaların finansal zorluklarla karşı karşıya kalmalarına da neden olacağı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticari Sözleşmeler, Uluslararası Ticaret, İhracat, İthalat

ABSTRACT

The most important purpose of international trade agreements is to ensure the security of the parties. In national trade, the fact that the companies that are parties to the trade are in the same country and subject to the same legal rules makes it easier for them to defend their rights. However, the fact that different countries are parties to the trade and the goods or services subject to trade cross borders causes new responsibilities to emerge compared to national trade. In addition, another major problem is the problem of which country's legal rules will be taken as the basis for resolving these disputes in the event of disagreements. The purpose of writing this article is to emphasize what foreign trade companies should pay attention to in foreign trade agreements that they will be parties to during international purchase and sale of goods and services, to indicate what information an international trade agreement should contain to ensure the security of the parties, and to express what should be considered in a foreign trade agreement, especially in terms of law, in order to make a healthy agreement. The main feature that distinguishes this study from other studies is that, in addition to providing legal information on foreign trade, it addresses the problems that companies will encounter during implementation and offers solutions to these problems. This study will provide guidance to foreign trade companies, especially in the event of a dispute with their counterparts, on how to resolve this dispute from a legal perspective. In the conclusion of the study, it is emphasized that foreign trade companies should primarily use alternative solution methods in resolving possible disputes they may experience, and if a solution cannot be achieved through these methods, the last option is to resolve the problems through litigation. Because, it is stated that trying to resolve the problems through litigation at this point will not only cause the business relations of exporters and importers to deteriorate, but also cause the companies to face financial difficulties due to the compensation of damages and the emergence of high court expenses.

Keywords: International Commercial Contracts, International Trade, Export, Import

1. GİRİŞ

Dünya ülkelerinin ihtiyaç duyduğu bütün ürün ve hizmetleri kendi içinde karşılaması mümkün değildir. Bazen coğrafi koşullar, bazen iklim koşulları, bazen teknoloji yetersizliği, bazen mal ve hizmet fiyatlarındaki farklılıklar, bazen de gelir zevk ve tercihlerdeki farklılıklar uluslararası ticaretin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada uluslararası ticareti, küresel ekonominin en temel parçası olarak nitelendirmek mümkündür. Özellikle firmaların uhdesinde gerçekleşen uluslararası mal ve hizmet akımları, sınır ötesi iş ilişkilerinin kurulmasını sağlayarak firmaların küresel ekonomi içinde pay almalarını sağlamaktadır.

Uluslararası ticareti iç ticarettten ayıran en önemli farkların başında ise risk algısının iç ticarete oranla daha yüksek olması gelmektedir. Genel olarak farklı kültürden gelen en az iki veya daha fazla ülkenin bir araya gelmesiyle oluşturulan bu ticari ilişkiler, farklı hukuk kurallarının uygulandığı ülkeler arasında gerçekleştiği için tarafların haklarının korunması oldukça büyük önem arz etmektedir. Bazen bir ülkede hukuk dışı görünmeyen bir uygulama farklı bir ülkede hukuk dışı sayılabilmektedir. Bu yüzden uluslararası ticaret işlemlerinde sözleşme yapılırken bütün ayrıntılara dikkate edilerek sözleşmenin ifa edilmesi daha sonra arzu edilmeyen sonuçların ortaya çıkmasının önüne geçmeyi sağlayacaktır.

Uluslararası ticarete mal ve hizmet akımlarının bir ülke sınırından başka bir ülkenin veya ülkelerin sınırına geçmesi, iç ticarete kıyasla farklı sorumlulukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden bütün sorumlulukların detaylı bir şekilde ortaya konulması sağlıklı bir ticari ilişkinin oluşturulması için oldukça önemlidir. Çünkü farklı ülkelerde farklı hukuk kuralları geçerli iken milletler arası sözleşmelerde tekdüze kuralların belirlenmesi zor bir durumdur.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yapılan literatür taramasında dış ticaret faaliyetleri ile uluslararası ticaret sözleşmelerini birleştiren ve bu konuda firmalara bilgi sunarak bir dış ticaret sözleşmesinde bulunması gereken hususların neler olduğunu belirten, dış ticaret firmalarının yaşayacakları olası hukuksal sorunlarda onlara ne yapmaları gerektiğine dair yol gösterici olan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum makalenin ele alınmasında motive edici ana unsur olmuştur. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli yönü ise yukarıda belirtilen bu detayların tamamını derinlemesine incelemesidir. Bu konu ile ilgili yapılan yerli ve yabancı çalışmalar incelendiğinde ise çalışmaların daha çok uluslararası ticaret hukuku teorileriyle ilgili olduğu, sadece birkaç çalışmanın uluslararası ticaret hukukunda kuralların yeknesak hale getirilmesi üzerine odaklandığı görülmüştür. Konu ile ilgili yapılan bu sınırlı çalışmaların detayları aşağıda özetlenmiştir.

Dönmez (2021), çalışmasında uluslararası ticaret sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüm yolları konusunu incelemiştir. Çalışmasının sonuç bölümünde uluslararası sözleşmelerde uyuşmazlıkların ortaya çıkması durumunda hangi ülke hukuk kurallarının uygulanacağı konusunda bir netlik olmamasının taraflar arasında tartışma konusu yarattığını ifade etmiştir.

Babayev (2020), çalışmasında uluslararası ticaret hukukunun tekdüze olması konusunu incelemiştir. Çalışmasının sonuç bölümünde farklı ülkelerin ticarete taraf olmasından dolayı uluslararası hukukun tekdüze olmasının zor olduğunu fakat bu noktada yapılan çalışmaların önem atfettiğini, hukukun ticarete engel değil destek vermesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dündar (2014), çalışmasında uluslararası ticaret hukukunda doğrudan yabancı yatırımları ve çok uluslu şirketleri incelemiştir. Çalışmasının sonuç bölümünde uluslararası ticaret hukukunun yeknesak hale getirilmesi gerektiğini, 2014 yılına kadar yapılan çalışmaların bu noktada önemli olduğunu ifade etmiştir.

Bektaş (2010), çalışmasında uluslararası ticaret sözleşmelerinin niteliklerini incelemiştir. Çalışmasının sonuç bölümünde uluslararası niteliğe haiz sözleşmeler nedeniyle zaman zaman uyuşmazlıkların ortaya çıkabildiğini, bu uyuşmazlıkların çözüm yolunun mahkemeye gitmek yerine öncelikle müzakere metodu ile çözülmesinin daha uygun olduğunu ifade etmiştir.

3. ULUSLARARASI TİCARİ SÖZLEŞMELERİN ÖNEMİ

Uluslararası ticarete yaşanan sorunların ticarete taraf olan ülkelerin hukuk kurallarının farklı olmasından dolayı hangi hukuk kuralı ile nasıl çözümleneceği sorunu uzun zamandan beri tartışılmaktadır. Bu sorun, 11 Nisan 1980 tarihinde Birleşmiş Milletler uluslararası ticaret komisyonu tarafından oluşturulan “Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (United Nations Convention On Contracts for The International Sale of Goods) ile çözülmeye çalışılmıştır (Türkmen, 2015:2). Anlaşmaya farklı kıtalardan birçok ülke taraf olmuştur. Antlaşmada belirlenen kurallar hem Kara Avrupası hukuku hem

de Anglo Sakson hukuku baz alınarak oluşturulmuştur. Aynı zamanda antlaşma oluşturulurken karşılaştırmalı hukuk metotlarından da yararlanılmıştır. Antlaşma ile uluslararası ticarete önemli bir paya sahip olan ülkeler, uluslararası ticareti daha güvenilir bir hale getirmek için önemli bir adım atmışlardır.

Her ne kadar milletlerarası mal satımına ilişkin sözleşmeler hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması ile hukuk kurallarında tekdüze bir uygulamaya gidilmeye çalışılmış olsa bile uluslararası ticarete hazırlanacak olan sözleşmelerin standart bir şekli yoktur. Çünkü alım satımı yapılacak olan her ürünün veya hizmetin farklı özelliklileri nedeniyle sözleşmede yazılması gereken hususlar da farklılık göstermektedir. Fakat bu noktada özellikle malın teslimi ve ödeme şekli ile ilgili hususların tekdüze olması durumu, uluslararası ticaretteki temel sorunların ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacağı için Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce) tarafından bununla ilgili broşürler yayınlanarak uluslararası ticarete yeknesak kurallar belirlenmiştir (UTİKAD, 2024). Bu kurallar sayesinde hem ihracatçılar hem de ithalatçılar, malların teslimi ve bedelinin ödenmesi sırasında hangi işlemlerden sorumlu olacağını bilmektedir.

Küreselleşmenin yoğun etkisinin haberleşme olanaklarının gelişimini de etkilemesi, artık her satıcının sorun yaşamadan birçok tedarikçi ile veya her tedarikçinin aynı anda birçok alıcı ile genel ağ yardımı ile iletişim kurmasına olanak sağlamıştır. İletişim ağının etkin bir şekilde kullanılması, beraberinde yoğun bir rekabetin oluşmasına neden olmuştur. Genel olarak aşırı rekabet; firmaların ürün veya hizmet satışı gerçekleştirme için belli konularda taviz vermesine sebep olmaktadır. Verilen tavizler ise daha çok ya malın fiyatının piyasa fiyatının altındaki bir fiyattan teklif edilmesi şeklinde ya vadenin uzatılarak mal mukabili veya kabul kredili ödeme sisteminin uygulanması şeklinde ya da sözleşmeye konu olan mal ile ilgili alıcının baskı altına alındığı izleniminin verilmemesi için sözleşme yapım sırasında gerekli hassasiyetin gösterilmediği bir sözleşmenin ifası şeklinde verildiği görülmektedir. Tavizin özellikle gerekli tüm detayları muhteva etmeyen bir sözleşmenin ifası şeklinde verilmesi, alıcının ödeme yapmış olması halinde teslim aldığı ürünün istenilen özellikte olmaması durumu ile karşı karşıya kalınmasına ya da satıcının ihraç ettiği ürünün bedelini zamanında veya hiçbir şekilde alamamasına neden olabilmektedir.

4. ULUSLARARASI TİCARETTE DÜZENLENEN SÖZLEŞMELERİN MUHTEVA ETMESİ GEREKEN ANA UNSURLAR

Uluslararası ticaret sözleşmeleri, taraflar arasında bağlayıcı bir ilişki oluşturmaktadır. Bu bağlayıcı ilişkinin oluşması öncelikle ihracatçı firmanın ithalatçı firma ile yapacağı görüşme sonunda detayları üzerinde anlaşılan bir mal veya hizmet teklifinin kabulü ile gerçekleşmektedir. Bu teklifin kabulüne müteakip sözleşme safhasına geçilmektedir. Sözleşmede tarafların hakları ve yükümlülükleri kendi rızaları ile ortaya koyacakları açık beyanları ile geçerli olmaktadır.

Sözleşme yapılırken özellikle ihracata konu olan malın üretim yerinden teslimatın yapılacağı yere kadar kimin tarafından taşınacağı, arada gerçekleşecek olan iç nakliye işlemlerinden ve bu iç nakliye bedellerinin ödenmesinden kimin sorumlu tutulacağı, taşımaya ilişkin oluşan navlun bedelinin kimin tarafından ödeneceği, taşıma esnasında oluşabilecek bir kırılma, bozulma, yırtılma gibi herhangi bir fiziksel hasardan hangi tarafın sorumlu olacağı yada ürünün yanlışlıkla başkasına teslimi gibi bir durumun yaşanması durumunda ürünün zarar görmesi veya ürünün çalınması ya da son teslim yerine kadar geçen sürede eğer ürün deniz yolu ile taşınıyorsa konteynırın delinmesi veya sevkiyat sırasında soğutuculu konteynırlar kullanılıyorsa konteynırın sıcaklık derecesinde yaşanacak bir sorun esnasında eğer ürün hasar görmüş ise bundan hangi tarafın sorumlu tutulacağı, yükleme ve boşaltma limanlarında gümrükleme işlemlerinden kimin sorumlu olacağı, malların paketleme şeklinin ne olması gerektiği, yükleme tarihinin veya ürünün karşı limana belli bir tarihten önce ulaşması gerekiyorsa karşı limana ulaşması gereken son tarihin ne olması gerektiği, yapılan dış ticaret işleminin ödeme şeklinin ne olduğu, eğer ödeme belirli bir vade sonunda yapılacaksa bu vadenin tespiti için hangi aşamadan sonra vade günün hesaplanacağı, ürünün net miktarı ve eğer biraz fazla veya eksik yüklenebilecekse bu toleransı belirten yüzdesi, varsa nem miktarı veya uçucu bir madde ihraç olunuyorsa fire miktarı, boşaltma limanında gümrükleme işlemlerinin gerçekleşmesini sağlamak için hangi tür belgelerin düzenlenmesi gerektiği, eğer ürün paletle yüklenecekse palet sayısı, adetle yüklenecekse kaç adet olduğu, konteynır tipinin ne olması gerektiği, oluşabilecek mücbir sebeplerin neler olduğu, herhangi bir uyuşmazlık durumunda hangi ülkenin hukuk kurallarının uygulanacağı gibi bir çok detaya yer verilmesi gerekmektedir.

Uygulamada ihracat ve ithalat sözleşmelerinin farklı kavramları çağrıştırdığı düşünülse de aslında ikisi de dış ticaret sözleşmesi olarak ifade edilmektedir. İhracatçı ve ithalatçılar arasında yapılan dış ticaret sözleşmelerinde, taraflar arasında mutabakat sağlandığında ortaya çıkan sözleşmenin ihracatçıda kalan

nüshasına ihracat sözleşmesi, ithalatçıda kalan nüshasına ise ithalat sözleşmesi denilmektedir. Burada önemli olan husus yapılan sözleşmelerin her durumu kapsayacak şekilde detaylandırılması ve net ifadeler kullanılarak her iki tarafın da istediği hususları içermesidir. Bu noktada bir uluslararası sözleşmede bulunması gereken ana unsurları şu şekilde ifade etmek mümkündür.

4.1. Sözleşmeye Taraf Olan Firmaların Açık Kimlik, Adres ve Temsiline İlişkin Bilgiler

Uluslararası ticaret sözleşmeleri, tüzel kişiler arasında olabileceği gibi şahıs firmaları arasında da yapılabilmektedir. Uluslararası ticaret sözleşmelerinin ifa edilmesinde yaşanan en büyük sorunların başında firmaların mevcut durumunun gerçeği yansıtıp yansıtmadığının tespiti sorunudur. Bu noktada sözleşmeye taraf olan firmaların varlığının tespit edilmesini sağlamak adına buldukları ülkedeki ticaret makamlarından almış oldukları belgelerde ticaret siciline kayıtlı olup olmadıkları veya Ticaret ve Sanayi Odası gibi ülkenin ticari konularıyla ilgili olan benzer kurumlarından alacakları belgeler ile mevcudiyetleri teyit ettirilebilmektedir.

Bu belgelerde firmaların kayıtlı buldukları adreslerin doğruluğu araştırılabileceği gibi firmaların mevcut sermaye yapıları da öğrenilebilmektedir. Yine sözleşmeler yapılırken bazen firmaların bünyesinde yer alan imzaya yetkili kişilerin sözleşmeyi imzaladığı görülürken bazen de yetkilendirilmiş vekillerin sözleşmeleri imzaladıkları görülmektedir. Bu noktada sözleşme imzalamadan önce her iki tarafın imzaya yetkili kişilerinin firma ile olan ilişkisinin kontrol edilmesi ve uluslararası bir sözleşmeyi imzalamaya yetkili olup olmadıklarının kontrol edilmesi oldukça önemlidir. Aksi halde fiyatı artan veya mevcudiyeti yıl içinde azalan tarım ürünleri gibi ürünlerin yıl içinde fiyatları artarken, muhatap firmanın malları teslim etmemesi veya fiyatların düşmesi durumunda muhatap firmanın malları teslim almaması halinde hukuki yolların takip edilmek istenmesi durumunda firmalara ulaşımın sağlanamaması veya yetkilendirilmemiş personelin imzasının asılsız olması firmaların zarara uğramasına neden olacaktır.

Belgelerin geçerliliği ile ilgili bilinmesi gereken en önemli hususların başında resmî belgelerin ülke dışına çıkarıldığında geçerliliğini kaybetme durumunun varlığıdır. Bunun önüne geçmek için alınan resmî belgenin ticaretin yapılacağı ülkedeki elçilik tarafından onaylanması istenebilmektedir (Raustiala ve Slaughter, 2002:541). Örneğin, Almanya'ya ürün ihracatı için bir Alman firmasının yetkilileriyle anlaşma imzalanmak isteniyorsa, Türkiye'den alınmış olan ve firmayı temsile yetkili kişiyi gösteren belgelerin Almanya'daki Türk büyük elçiliğine onaylatılması, belgelerin geçerlilik sorunun ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Bu durum, tarafların hem mevcudiyetinin ispatı hem de temsile yetkili olup olmadıkları şüphesinin ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

4.2. Sözleşmenin Konusu ve Kapsamına İlişkin Bilgiler

Uluslararası ticari sözleşmeye konu olan bir malın tanımının açık bir şekilde yapılması, gerekiyorsa gümrük tarife istatistik pozisyon numarasının belirtilmesi yani yoruma ortam bırakılmadan malın tam olarak ne olduğunun tespiti sözleşmelerin sağlıklı bir şekilde yapılması için önemli bir husustur. Bazen sözleşmeye konu olan ürün birçok özelliğe sahip olabilmektedir. Böyle durumlarda bu özelliklerin tamamının sözleşmeye yazılması gerekiyorsa, bu özellikleri belirten eklerin sözleşmeye eklenmesi sözleşmenin kapsamının tam olarak anlaşılmasını sağlayarak ürünle ilgili ileri de çıkabilecek olası sorunlarda laboratuvar sonuçları ile çıkan asli sonuçların karşılaştırılmasının yapılmasına imkân sağlamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken unsurların başında bazı üründe yaşanabilecek fire veya ürün artışlarının yorumuna ilişkindir. Eğer ihraç olunan üründe hava ile temas ya da zaman geçtikçe üründe azalma görünüyorsa ya da tam tersi bir durum varsa yani ürününü miktarında artış yaşıyorsa bunun toleranslarının açık bir şekilde belirtilmesi ve bununla ilgili resmî kurumlardan alınacak belgelerle durumun resmîleştirilmesi gerekmektedir. Fire veya artış ile ilgili belgeler genel olarak Ticaret ve Sanayi Odalarının ilgili birimleri tarafından uzman görüşleri neticesinde verilmektedir (İTO, 2024).

4.3. Malın Bedelinin ve Ödemeye Esas Olan Para Biriminin Tespitine İlişkin Bilgiler

Yapılan sözleşmelerde malın fiyatının yoruma ortam bırakmadan net bir şekilde yazılması gerekmektedir. Sözleşmeler yapılırken bazen rakamsal hataların yapıldığı görülebilmektedir. Bunun önüne geçmek için rakamla yazılan fiyatların yanına bu rakamları belirten yazının da iliştilmesi önem arz etmektedir. Aynı zamanda ölçü birimlerine ve kullanılacak olan para biriminin açık bir şekilde yazılmasına da dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin sözleşmenin bir yerinde kilogram veya litre fiyatı belirtilerek malın bedeli belirtilmiş ise başka bir yerinde malın bedeli ton veya varil şeklinde yazılmamalıdır. Aksi halde sözleşme ihtilafı bir duruma geçebilecektir. Benzer şekilde aynı para birimi ismini kullanan farklı ülkeler vardır. Örneğin

sözleşmede para birimi belirtilirken sadece dolar yazmak kafa karışıklığına neden olacaktır. Çünkü farklı ülke para birimlerinin içinde dolar kelimesi geçmektedir. Eğer ihracatçı malı ABD doları cinsinden sattığını düşünüyorsa ithalatçı ise sözleşmede sadece dolar yazısını gördüğü için ürünleri Kanada doları ile ödemek isterse bu durum sorunun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu yüzden para biriminin açık bir şekilde hangi ülkenin para birimi olduğu belirtilerek sözleşmeye yazılması gerekmektedir (Rey, 2001:87).

4.4. Uluslararası Teslim Şekline İlişkin Bilgiler

Uluslararası ticaret farklı ülkeler arasında yapılan bir ticari işlem olduğu için işleme esas konularda sorumlulukların açık bir şekilde belirlenmesi elzem bir ihtiyaçtır. Genel olarak aynı dili konuşmayan taraflar arasında gerçekleşen bu ticaret türünde anlam kargaşasının çıkmasını engellemek ve uluslararası ticareti daha şeffaf bir hale getirmek için tarafların sorumluluklarını bilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda sorumlulukların paylaşımı alıcı ile satıcı arasında ihracata konu olacak olan ürünün fiyatının tespit edilmesi içinde önemlidir. Bu noktada uluslararası ticarete tek düze bir sistemin oluşturulması için Uluslararası Ticaret Odası tarafından yeknesak kurallar belirlenmiştir. Bu kurallar INCOTERMS başlığı altında zaman zaman güncellenerek yayımlanmaktadır.

INCOTERMS kuralları dış ticaret sözleşmelerinde tarafların sorumluluklarını belirlemeye yardımcı olduğu için sözleşmelerin daha karmaşık bir hale gelmesini önlemektedir. INCOTERMS kuralları ile teslim şekilleri dört ana gruba ayrılarak, teslimatın yapılacağı yere göre gruplar kendi içinde isimlendirilmektedir. Bu gruplar E, F, C ve D gruplarıdır. “E Grubu” teslim şekli” Exworks” teslim olmak üzere tek türden oluşmaktadır. Alıcının yani ithalatçının bütün sorumlulukları üstlendiği bu teslim şeklinde satıcının görevi sadece ürünü daha önce sözleşmede belirlenen yerde bulundurmasıdır. “F Grubu” teslim şekilleri ise dört alt gruptan oluşmaktadır. Bunlar taşımanın deniz veya diğer taşıma metotları ile yapılmasına göre farklı olarak isimlendirilmektedir. “F Grubu” teslim şekillerinde temel yaklaşım ihracatçının kendi ülkesinde ürünü alıcının belirleyeceği taşıma aracının yanında veya üstünde gümrükleme işlemlerini tamamladıktan sonra teslim etmesidir. “C Grubu” teslim şekillerinde ise alıcı malın sevkiyat işlemine katılmak istememektedir. Malın, satıcının deposundan belirtilen teslim yerine taşıma işlemi ihracatçı firma tarafından yapılmaktadır. Belirtilen teslim yerine kadar yapılan masrafların tamamı örneğin ürünün hazırlanması, yükleme limanına sevki, ürünün taşıma aracına yüklenmesi ve navlun bedelinin ödenmesi satıcının uhdesinde gerçekleşmektedir. “D Grubu” teslim şekillerinde ise satıcı boşaltma limanındaki masrafların bazılarını üstlenmektedir (Takım, 2018:135).

Ürünün sigorta ettirilmesi kavramı ise ayrı bir durumdur. Önceki INCOTERM broşürlerinde sigorta işlemi teslim şekline göre belli bir tarafa yüklenmekteydi fakat son yıllarda yayınlanan broşürlerde eğer sigorta özellikle “CIF” veya “CIP” gibi teslim şekilleri olarak ifade edilememişse sigortanın yaptırılması tarafların anlaşmasına bırakılmıştır.

Bu noktada uluslararası teslim şekillerinin uluslararası ticaret sözleşmelerinin en önemli unsurunu kapsadığını söylemek mümkündür. Bundan dolayı dış ticaret firmalarının teslim şekillerinin özelliklerini hem ürünlerini doğru fiyatlandırabilmeleri açısından hem de sorumluluklarının ne olduğunu tam olarak bilmeleri açısından öğrenmesi gerekmektedir.

4.5. Ödeme Şekline İlişkin Bilgiler

Uluslararası ticaretin en önemli konularının başında siparişi alınan ürünün ödemesinin zamanında ve eksiksiz bir şekilde yapılmasının sağlanması gelmektedir. Ödemelerin zamanında yapılmaması veya eksik ya da hiç yapılmaması, domino etkisi ile ihracata katkı sağlayan bütün kesimlerin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Zira hammaddenin, yarı mamulün veya mamulün bedelinin ödenmesi; işçilik, elektrik, su ve doğalgaz gibi masrafların ödenmesi; nakliye, ambalaj, gümrükleme, navlun ve çeşitli vergi resim ve harçların bedelinin ödenmesi ancak ihracat bedelinin tahsili ile mümkündür.

Uluslararası ticarete alıcılar yani ithalatçılar malın bedelini, malı teslim aldıktan sonra mümkün olan en uzun vadede ödemek isterken satıcılar yani ihracatçılar malın bedelini siparişi alır almaz yani mal üretime girmeden önce almak isterler. Bu tezat durum uluslararası ticarete çeşitli ödeme şekillerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu noktada sözleşme yapılırken ödeme şeklinin standart ödeme şekilleri olarak bilinen peşin ödeme, akreditifli ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme veya mal mukabili ödeme şekilleri üzerinden yapılması uygun olan durumdur. Bu ödeme şekilleri içinde satıcı için en riskli olan ödeme şekli mal mukabili ödeme şekli iken alıcı için en riskli olan ödeme şekli peşin ödeme şeklidir. Bu yüzden hem

peşin ödeme hem de mal mukabili ödeme anacak alıcı ile satıcının birbirlerini iyi tanımaları durumunda tercih edilmelidir (Kim, 2021:138).

Ülke içi üretimin korunması veya hazineye gelir sağlama arzusu bazen uluslararası ticarete ithalatı yapacak olan ülkenin ürüne gümrük vergisi koyma veya konulmuş gümrük vergilerinde tarife yükseltmesine neden olmaktadır. Fakat bazen alıcılar bu vergileri ödememek veya kısmi miktarda ödemek için ihracatçılardan ihracat faturasını sözleşmede yazan değer altındaki bir değer üzerinden düzenlenmesini talep etmektedirler. Aradaki farkı ise ya elden nakit olarak ödemek ya da farklı bir ülkeden farklı bir firma aracılığı ile transfer etmek isterler. Bu durum sözleşmelerin üzerinde yazan gerçek rakamların kullanılmaması nedeniyle sözleşmelerin tamamlanamamasına neden olmaktadır. Bu durum ise hem hukuki açıdan bir risk unsurunun oluşmasına neden olur hem de elden ödenen paraların kambiyo mevzuatına aykırılık teşkil etmesi nedeniyle mevzuat sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Aynı zamanda sözleşmenin tarafı olmayan başka bir tarafın, transfer ettiği fonu daha sonra yanlışlıkla gönderdiğini beyan etmesi üzerine ihracatçıdan geri istemesi, ihracatçının yeni bir hukuki sorun ile karşı karşıya kalmasına sebep olabilir. Bundan dolayı sözleşme yapılırken bu tür konulara dikkat edilerek sözleşmenin tamamlanması ileride yaşanacak olası sorunların ortaya çıkmasının önüne geçecektir.

4.6. Ambalajlama Şekline İlişkin Bilgiler

Ambalaj, ürünlerin korunmasını sağlayan en önemli unsurların başında gelmektedir. Doğru ambalajlanmamış ürünlerin sevkiyat sırasında zarar görmesi sigorta kapsamının da dışında tutulmaktadır. Aynı zamanda bazen tüketicilerin albenisini çekmek amacıyla dizayn edilen bazı ambalajlar, ürünün bedelinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu yüzden ambalajlama ile ilgili detayların sözleşmelerde açık bir şekilde belirtilmesi ve ambalajlama işlemine girilmeden önce alıcının yazılı olarak teyidinin alınması önem arz etmektedir. Bazen ambalajlama doğru yapılırken barkotlama hataları da ürünlerin tekrar ambalajlanma gereksiniminin oluşmasına neden olmaktadır (Anton, 2015:45). Bu yüzden ambalajla ve ambalajlamaya ilişkin detayların ticari sözleşmelerde açık bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir.

4.7. Uluslararası Gözetim Şirketlerinin Kullanılmasına İlişkin Bilgiler

Birbirini tanımayan iki farklı ülkedeki firmanın birbirine güvenmemesi anormal bir durum değildir. Bazen ihracat konusu malın değerinin büyük olması ve ödeme şeklinin malların teslim alınmasından önce gerçekleşecek olması, alıcıların malın bedelini ödemediği önce malın bağımsız bir kuruluş tarafından denetlenmesini talep etmelerine neden olmaktadır. Bu talep sözleşmenin doğru bir şekilde ifa edilmesinin sağlanması yönü ile de olumlu bir durumdur. Zira mal mukabili ve kabul kredili ödeme şekillerinin dışındaki diğer ödeme şekillerinde alıcı ürünü görmeden ödemesini gerçekleştirmektedir. Bu noktada ürünün istenilen özellikte çıkmaması firmaların birbirlerine karşı olumsuz bir tavır sergilemelerine neden olacaktır. Bu durum ithalatçı için para kaybı anlamına geldiği gibi ihracatçı firma için müşteri kaybı anlamına gelecektir. Bu noktada akredite olmuş bir uluslararası bağımsız gözetim şirketinin ürünün belirtilen standartta olup olmadığını kontrol etmesi, alıcı ile satıcı arasındaki iş ilişkisinin devamının sağlanması yönü ile önemlidir.

4.8. Mücbir Sebep (Force Majeur) Şartlarına İlişkin Bilgiler

Mücbir sebep, beklenmeyen olayların fiilen gerçekleşmesi durumunda, edimin kısmen veya tamamen sağlanamaması anlamına gelmektedir. Bu olaylar, insan kaynaklı olabileceği gibi doğa kaynaklı olaylarda olabilmektedir. Mücbir sebeplerden bazıları şunlardır: deprem, yıldırım, sel, heyelan, çığ, üretimi etkileyen şiddetli soğuklar (don olayları) veya sıcaklar, savaş, ihtilal ve ayaklanma gibi. Yapılan sözleşmelerde hangi durumların mücbir sebep sayılacağı belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü bu sebeplerden bazıları bir taraf için mücbir sebep olarak değerlendirilirken diğer taraf için mücbir sebep olarak değerlendirilmeyebilir. Mücbir sebepler bazen zamanında teslim edilemeyen ve teslim edilememe bedeli ağır olan işlemlerde tarafların zarar görmesinin önüne geçmektedir. Mücbir sebeplerin oluşması durumunda taraflar birbirlerine zaman verebileceği gibi sözleşmenin feshini de gerçekleştirebilirler. Bu durum karşılıklı müzakere ile çözümlenmelidir. Mücbir sebebin devam etmesi halinde bir taraf, diğer tarafı mağdur etme hakkına sahip değildir. Bu durum Uluslararası Ticaret Odasının ICC650 broşüründe açıkça belirtilmiştir (ICC, 2024).

4.9. Sözleşme Şartlarına Uyulmamasından Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Hangi Ülke Hukuk Kurallarına Göre Çözömleneceğine İlişkin Bilgiler

Dış ticaret işlemlerinin tarafı olan ihracatçı firmalarla ithalatçı firmalar milletlerarası mal satımına ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması'na tabidir. Taraflar, sözleşmeye uygulanacak hukuk kurallarını belirlemede özgürdürler. Sözleşmeye uygulanacak hukuk kuralı iki ülkenin hukuk kuralından birisi olabileceği gibi

üçüncü bir ülkenin hukuk kuralıda tercih edilebilmektedir. Genel olarak dış ticarete konu olan ürün eğer standart bir ürünse ve alıcılar bu ürüne rahat bir şekilde ulaşıyorsa sözleşmelerde kendi hukuk kurallarının uygulanmasını talep etmektedirler. Fakat ticareti yapılacak ürün standart bir ürün değilse ve ithalatçı bu ürüne hemen ulaşamıyorsa ihracatçılar kendi hukuk kurallarının uygulanmasında ısrarcı olabilmektedirler. Taraflardan birinin hukuk kurallarının geçerli olması o tarafın sözleşmenin şartlarının uygulanmasında daha etkin olmasını sağlamaktadır. Çünkü sözleşmeye uyulmaması durumunda hangi tür yaptırımların uygulanacağını önceden biliniyor olması o tarafa avantaj sağlamaktadır (Carr and Stone, 2017: 453).

Eğer sözleşmede herhangi bir ülkenin hukuk kurallarının uygulanacağı belirtilmemişse Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun (MÖHUK) 24. maddesinin 4. bendinde yazan “Taraflar hukuk seçimi yapmamış iseler sözleşmeden doğan ilişkiye, o sözleşme ile en sıkı ilişkili olan hukuk uygulanır.” maddesi çerçevesinde ürünün veya hizmetin teslim edileceği yerin hukuk kurallarının geçerli olacağı belirtilmektedir. Böyle bir durumda ihracatçının ülkesindeki hukuk kurallarının uygulanması gerekmektedir. Örneğin, Türkiye’deki bir ihracatçı firma, Almanya’da yerleşik bir ithalatçı firma ile bir malın satımına ilişkin uluslararası ticaret sözleşmesi imzalamış ise sözleşme üzerinde herhangi bir ülkenin hukuk kurallarının uygulanacağı yazılmamış ise burada MÖHUK’un 24. maddesinin 4. bendine göre “Karakteristik edim borçlusunun, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki mutad meskeni (kişinin fiili ilişkilerini sürdürdüğü yer) hukuku, ticari veya mesleki faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden fazla işyerinin bulunması halinde ise bu işyerlerinden hangisi sözleşme ile daha sıkı ilişkili ise o işyerinin bulunduğu hukuk uygulanır.” hükmü çerçevesinde edimin gerçekleşeceği yerin Türkiye olması nedeniyle Türk hukuk kurallarının uygulanacağı yorumu yapılabilmektedir (Brewster, 2006:205).

5. ULUSLARARASI TİCARETTE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

Uluslararası ticari ilişkilerde taraflar her ne kadar taahhütlerini yerine getirebilmek için her türlü gayreti gösterebilirler bazen sözleşme hükümlerinin farklı yorumlanmasından kaynaklanan anlaşmazlıklar bazen ekonomik şartların elverişsizliği uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Uluslararası ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların çözülmesine yönelik farklı yöntem ve uygulamalar bulunmaktadır. Taraflar arasında ortaya çıkan uyuşmazlık, taraflar arasında gerçekleşen görüşmelerle çözülebileceği gibi uyuşmazlığın mahkeme (alıcı veya satıcının ülkesinde) yolu ile çözülmesi ya da uluslararası tahkime gidilmesi de mümkündür. Uygulamada uyuşmazlık durumunda mahkemeye gidilmeden önce hangi yola başvurulacağı genel olarak satış sözleşmelerinde belirtilmektedir (Takım vd. 2018:278)

5.1. Anlaşmazlığın Dava ile Çözülme Çabısı

Uluslararası ticarete sorunların dava yolu ile çözülmesi en son başvurulması gereken yöntemlerden biridir. Çünkü alıcı ile satıcı arasındaki mevcut iş ilişkisinin bozulması arzu edilen bir durum değildir. Aynı zamanda dava ile sorunun çözülmeye çalışılması, taraflardan birinin zarar görmüş olması durumunda zarar tazmininin uzamasına neden olabilmektedir. Bunun yanında farklı ülkelerin hukuk kuralları ile davalara taraf olunması firmalara ekonomik açıdan da önemli külfetlerin oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin, Türkiye’de avukatlık ücretleri genellikle avukat müvekkil arasında yapılan görüşmelerle belirlenirken İngiltere’de avukatlık ücreti saat karşılığında avukatların beyanı ile ücretlendirilmektedir. Bu farklılık davanın kaybedilmesi durumunda tarafların önceden ön göremedikleri masraflarla karşılaşmalarına sebep olabilmektedir. Fakat her ne kadar alternatif çözüm yollarından müzakere, arabuluculuk, tahkim, bilirkişilik ve kısa jüri yargılaması gibi metotların uygulanması sonucunda bir çözüm bulunulamamışsa tarafların başvuracağı son nokta sorunun dava ile çözülmesidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, sözleşmede anlaşmazlığın olması durumunda sorunun hangi hukuk kuralları baz alınarak çözümleneceği hususudur. Yukarıda da denildiği gibi eğer sözleşmede belli bir ülkenin hukuk kurallarının uygulanacağı belirtilmemişse MÖHUK’un ilgili maddesi gereğince edimin gerçekleşeceği yerin hukuk kuralları geçerli olmaktadır.

5.2. Anlaşmazlığın Alternatif Çözüm Yöntemleriyle Çözülme Çabısı

Anlaşmazlıkların dava ile çözülmeye çalışılması genellikle tarafların yararına olmamaktadır. Bu noktada alternatif çözüm yollarına başvurmak arzu edilen bir durumdur. Alternatif çözüm yollarına başvurmak özellikle taraflara yüksek maliyetlere katlanmadan sorunları çözme fırsatı sunma, iş ilişkilerinin devam ettirilmesini sağlama, mahkemelerin iş yükünü azaltma gibi yönlerden avantajlar sunmaktadır. Alternatif çözüm yöntemleri müzakere, arabuluculuk, tahkim, bilirkişilik ve kısa jüri yargılaması olmak üzere beşe ayrılmaktadır. (Armstrong vd. 2012:109)

5.2.1. Müzakere

Tarafların bir araya gelerek dışarıdan herhangi bir müdahaleye gerek kalmadan sorunları kendi içinde çözmeye çalıştıkları bir yöntemdir. Bu yöntem en az maliyetli olan ve iş ilişkilerinin devam etmesini teşvik eden en uygun yöntemdir.

5.2.2. Arabuluculuk (Uzlaştırma)

Müzakere yöntemi ile sorunların çözülememesi durumunda arabulucu yöntemiyle sorunların çözülmeye çalışılması diğer bir alternatif çözüm yöntemidir. Bu yöntemde uyuşmazlık tarafsız ve bu konuda yetkin birinin aracılığı ile tarafların konu hakkında ortak bir noktada buluşmalarını sağlanmaya yönelik olarak çözülmeye çalışılmaktadır. Arabulucuların herhangi bir yaptırım gücü söz konusu değildir. Arabulucular, sadece tavsiyelerle sorunun çözümlenmesine katkı sağlamaya çalışmaktadırlar (Çankaya Hukuk Bürosu, 2024).

5.2.3. Tahkim

Tahkim, bir uyuşmazlığın tarafların doğrudan seçeceği kişi ya da kişilerin hakemliğinde verecekleri kararlarla çözmeye çalıştıkları bir alternatif çözüm yöntemidir. Tahkim, taraflar hakkında kanuni bir yasaklama bulunmayan, kamu düzenini ilgilendirmeyen, kendi istekleri ve özgür iradeleriyle yapmış oldukları eylemlerden dolayı aralarında çıkacak bir ihtilafta çözümü dava açmak yerine kendi tercihleriyle belirledikleri kişi ya da kurumlar aracılığı ile çözmeye çalışma yöntemidir. Tahkim metodunun uygulanması için sözleşmede tahkim hususunun özellikle belirtilmesi veya ayrı bir tahkim sözleşmesi yapması gerekmektedir. Tahkim kendi içinde ad-hoc ve kurumsal tahkim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Sayre, 2012:569).

5.2.3.1. Ad-Hoc Tahkim

Ad-Hoc tahkimde sözleşmenin tarafları olan ihracatçı ve ithalatçı; bir tahkim sözleşmesi yaparak hakemlerin belirlenmesine, esas ve usul ile ilgili uygulanacak kuralların tespitine kendileri karar vermektedirler. Bu tahkim türünde taraflar bazen konu ile ilgili bazı kurumların tahkim kurallarına atıfta bulunarak sorunu çözmeye çalışmaktadırlar (İçten, 2022).

5.2.3.2. Kurumsal Tahkim

Kurumsal tahkim, çeşitli kuruluşların önceden belirlenen kurallarına göre yapılan ve kurallara uygunluğu ilgili kuruluşların teminatı altına alınan tahkim türüdür. Bu noktada en fazla başvuru yapılan tahkim yöntemleri Uluslararası Ticaret Odası'nın Uzlaştırma ve Tahkim Hükümleri ile Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun tahkim kurallarıdır. Ancak kurumsal tahkime başvurulduğunda ilgili tahkim kurumunun da mutlaka verilen kararın içinde olması ve kararı denetlemesi gerekir (İçten, 2022).

5.2.4. Hakem (Bilirkişilik)

Hakem yani bilirkişilik metodu da alternatif çözüm yöntemlerinden biridir. Hakem, sorun yaşanan alanda uzman olan ve bu uzmanlığı ile taraflara teknik bilgi vererek sorunları sadece tavsiye niteliğinde çözmeye çalışmaktadır. Hakemin taraflar üzerinde bir yaptırım durumu söz konusu değildir. Eğer çözümün alternatif metotlarla sağlanamaması durumunda bilirkişilerin görüşleri davanın seyrini etkileyebilmektedir (Sayre, 2012:569).

5.2.5. Kısa Jüri Yargılaması (Kısa Yargılama)

Kısa jüri yargılaması; müzakere, arabuluculuk ve tahkim yöntemlerinin birleştirilmesi ile oluşturulan planlı bir alternatif uyuşmazlık çözme metodudur. İçinde yargılama kelimesi geçmesine rağmen mahkeme ile çözümün sağlandığı bir yöntem değildir. İhracatçı ve ithalatçılar bu yöntemde değerlendirmenin işleyiş şeklini belirleyebilmektedir. Bu nedenle kısa yargılamanın usulü işlemde işleme farklılık gösterebilmektedir. Kısa jüri yönteminde taraflar gizlilik konusunda bir anlaşmaya vararak sunacakları bilgi ve belgeleri önceden belirleyebilmektedir (Paulsson, 2011:298).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası ticaret en az iki ülkenin bazen transit ticaret, dahilde veya hariçte işleme rejimi nedeniyle ikiden fazla ülkenin taraf olduğu bir ticaret türüdür. Uluslararası ticaretin sınırları aşan özelliği riskin artmasına neden olmaktadır. Birbirini daha önce hiç görmemiş dış ticaret firmalarının yapacakları ticarete ihracatçı firmaların ihraç edecekleri malın veya hizmetin bedelinin tahsilini güven içinde gerçekleştirmek istemeleri, ithalatçı firmaların ise bedelini ödeyecekleri mal veya hizmetin kusursuz bir şekilde teslim edilmesini talep

etmeleri ancak taraflar arasında detaylı bir anlaşmanın tarafların güvenliğini sağlayacak şekilde ifa edilmesiyle mümkündür.

Uluslararası ticarete mal ve hizmet akımlarının bir ülke sınırından başka bir ülkenin sınırına geçmesi, iç ticarete kıyasla farklı sorumlulukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden işleme esas konularda sorumlulukların açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu konuda özellikle Uluslararası Ticaret Odası önemli adımlar atarak tarafların işlem sırasında standart uygulamaları için yeknesak kurallar belirlemiştir. Bu kurallar uluslararası teslim şekilleri (INCOTERMS) ve ödeme şekilleri başlığı altında broşürler şeklinde zamanın ihtiyaçlarına göre güncellenerek yayınlanmaktadır. Tarafların sözleşme düzenlenmeden önce bu kuralları bilmesi sağlıklı bir sözleşmenin ifası için önemlidir.

Uluslararası ticaret sözleşmelerinde karşılaşılan en büyük sorunların başında sözleşmede uygulanacak hukuk kurallarının tespiti sorunu gelmektedir. Ulusal ticarete, taraflar aynı ülke sınırları içinde oldukları için aynı hukuk kurullarına tabi olmaları haklarını korumalarına yardımcı olurken farklı ülkelerin dahil olduğu ticari işlemlerde, taraflar genellikle bir anlaşmazlık içine girdiklerinde kendi hukuk kurallarının uygulanmasını talep etmektedirler. Bu sorun sözleşmeye hangi ülkenin hukuk kurallarının geçerli olduğunun yazılması ile çözülebilir fakat böyle bir ibareye yer verilmemişse sorunun nasıl çözüleceği kısmı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun ile ortaya konulmuştur. Kanunun 24. maddesinin 4. bendinde bu sorun “Karakteristik edim borçlusunun, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki mutad meskeni (kişinin fiili ilişkilerini sürdürdüğü yer) hukuku, ticari veya mesleki faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden fazla işyerinin bulunması halinde ise bu işyerlerinden hangisi sözleşme ile daha sıkı ilişkili ise o işyerinin bulunduğu hukuk uygulanır.” hükmü ile çözüme kavuşturulmuştur.

Sözleşmelere uyulmaması nedeniyle ortaya çıkan sorunlar ise mümkün olduğu kadar alternatif çözüm metodlarının kullanılması ile sonuçlandırılmaya çalışılmalıdır. Bu metotlardan sonuç elde edilememesi durumunda ise mahkeme yolu ile anlaşmazlıkların çözümü yoluna gidilebilir. Fakat mahkeme yolu ile çözüm son başvurulması gereken yöntem olmalıdır. Çünkü alıcı ile satıcı arasındaki mevcut iş ilişkisinin bozulması arzu edilen bir durum değildir. Aynı zamanda dava ile sorunun çözülmeye çalışılması, taraflardan birinin zarar görmüş olması halinde zarar tazmininin uzamasına da neden olmaktadır. Benzer şekilde taraflardan birinin davayı kaybetmesi, yüksek çıkan dava masraflarının ödenmesi mecburiyetinin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Zararın tazmini ve yüksek mahkeme masrafları bazen firmaların altından kalkamayacakları finansal sorunların ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anton, A. (2015), “*What are The Best Packaging Methods For International Trade*”, Logistik Management. Sage Publication: Amerika.
- Armstrong, D. Farrell, T., Lambert, H. (2012), “*International Law And International Relations*”, Cambridge University Press: Amerika.
- Babayev, I. (2020), “Uluslararası Ticaret Hukukunun Yeknesaklaştırılması”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 32(2), ss: 103-117.
- Bektaş, S. (2010), “*Uluslararası Ticarete Sözleşmelerin Hazırlanması*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı. Ankara.
- Brewster, R. (2006), “*Rule-Based Dispute Resoltion in Internatinal Trade Law*”, Heinonline: İngiltere.
- Carr, I., Stone, P. (2017), “*International Trade Law*”, Routledge: İngiltere.
- Çankaya Hukuk Bürosu. (2024), “Çatışma Teorisi ve Müzakere Aşaması Özet Ders Notları”, <https://www.cankayaarabuluculuk.com/yayinlarimiz-ve-etkinliklerimiz/makaleler/catisma-teorisi-ve-muzakere-asamasi-ozet-ders-notlari#:~:text=%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma%20%C3%87%20%C3%BCm%20Y%C3%B6ntemleri&text=%C3%87o%C4%9Fu%20zaman%20m%C3%BCzakereden%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm%20al%C4%B1namad%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda,kazanaca%C4%9F%C4%B1%20sonu%C3%A7lar%20elde%20edilmesi%20m%C3%BCmk%C3%BCnd%C3%BCr> (Erişim Tarihi: 13.11.2024).
- Dönmez F. E. (2021), “Uluslararası Ticari Sözleşmelerin Hazırlanması ve Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetimi Bilimleri Dergisi*, 2(1) ss: 1-24.

- Dündar, E. (2014), “Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Çok Uluslu Şirketler İncelemesi”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*. 11(41), ss: 273-282.
- ICC, (2024), ICC Force Majeure Clause 2003/ICC Hardship Clause 2003, <https://iccwbo.org/news-publications/icc-rules-guidelines/icc-force-majeure-clause-2003icc-hardship-clause-2003/> (Erişim Tarihi: 05.11.2024).
- İçten, B. (2022), Kurumsal Tahkim – Ad-Hoc Tahkim. <https://sengunhukukyayinlari.com/kurumsal-tahkim-ad-hoc-tahkim/#:~:text=Ad%2DHoc%20Tahkim%20ise%20Kurumsal,organize%20edildi%C4%9Fi%20bir%20tahkim%20t%C3%BCr%C3%BCd%C3%BCr>, (Erişim Tarihi: 09.11.2024).
- İstanbul Ticaret Odası (2024), Fire ve Randıman Oranları, <https://www.ito.org.tr/tr/hizmetler/fire-ve-randiman-oranlari> (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- Kim, S. M. (2021), “*Payment Methods and Finance for International Trade*”, Springer: Güney Kore.
- Paulsson, J. (2011), “Arbitration In Three Dimensions”, *International and Comparative Law Quarterly*, 60(2), ss: 291–323. doi:10.1017/S0020589311000054.
- Raustiala, K. Slaughter A. M. (2002), “*International Law, International Relations and Compliance*”, Sage Publications: Amerika.
- Rey, H. (2001), “International Trade and Currency Exchange”, *The Review of Economic Studies*, 68(2). <https://doi.org/10.1111/1467-937X.00176>
- Sayre, P. (2012), “Development of Commercial Arbitration Law”, *The Yale Law Journal*. 37(5), ss: 595-617. <https://doi.org/10.2307/790750>.
- Takım Vd. (2018), “*Dış Ticaret İşlemleri*”, Ekin yayın Evi: Bursa
- Türkmen. S. (2015), Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşme (CISG) Madde 28’in Yorumlanması. https://rehberhukuk.net/uploads/files/sevgi_turkmen_cisg%20m_28%20yorumlanmas%c4%b1.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2024).
- Utikad (2024), Incoterms2020. <https://www.utikad.org.tr/Images/Duyuru/08012020incoterms2020414196.pdf> (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Milliyetçilik ve Faşizmin Benzerlik ve Farklılıkları: Faşizme Karşı Bir Milliyetçilik Savunusu

Similarities and Differences of Nationalism and Fascism: A Defence of Nationalism Against Fascism

Ali ÇİÇEK

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
alicidek@mail.com
https://orcid.org/0000-0001-9875-2400

Makale Başvuru Tarihi : 22.11.2024

Makale Kabul Tarihi : 29.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Raci KILAVUZ

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
rkilavuz@cumhuriyet.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-6330-6029

Özet

Bu çalışma, modern tarihi şekillendiren iki güçlü siyasi hareket olan milliyetçilik ve faşizm arasındaki temel ideolojik farklılıkları ve dikkate değer benzerlikleri incelemektedir. Her iki ideoloji de ulusal kimliğin merkeziliğini vurgularken, bireysel haklar ve çoğulculuğa yaklaşımlarında önemli ölçüde ayrılmaktadır. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, demokratik ilkelerle uyumludur ve siyasi katılımı, kendi kaderini tayin etmeyi ve bireysel hakların korunmasını teşvik etmektedir. Buna karşılık faşizm, demokrasiyi reddeden, otoriter kontrolü benimseyen ve propaganda, sansür ve şiddet yoluyla muhalefeti bastıran totaliter bir ideolojidir. Çalışma milliyetçiliğin kapsayıcı, demokratik toplulukları teşvik etme potansiyeli ile faşizmin homojen, otoriter bir devlette ısrarı arasındaki temel farkları vurgulamaktadır. Ayrıca, her iki ideolojinin de desteği pekiştirmek ve birliği teşvik etmek için ulusal sembolleri, tarihi mitleri ve gelenekleri nasıl kullandığını, ancak faşizmin bu araçları mutlak iktidarı sürdürmek için nasıl manipüle ettiğini incelemektedir. Milliyetçi ve otoriter hareketler günümüz siyasetinde yeniden canlanırken, bu çalışma milliyetçiliğin demokratik bağlamlardaki olumlu rolü ile faşizmin totaliter emellerinin yarattığı tehlikeler arasında ayırım yapmanın önemini vurgulamaktadır. Karşılaştırmalı yöntemle tasarlanan bu çalışmada, tarihsel örneklerden ve siyaset teorisinden yararlanarak bu iki ideoloji arasındaki ayrımları netleştirmek ve her iki ideolojinin günümüzdeki geçerliliğine dair yorumlar sunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Faşizm, Demokrasi, Otoriterlik, Totaliterlik.

Abstract

This essay explores the fundamental ideological differences and notable similarities between nationalism and fascism, two powerful political movements that have shaped modern history. While both ideologies emphasize the centrality of national identity, they diverge dramatically in their approach to individual rights, and pluralism. Nationalism, particularly in its civic form, is compatible with democratic principles and encourages political participation, self-determination, and the protection of individual rights. In contrast, fascism is a totalitarian ideology that rejects democracy, embraces authoritarian control, and suppresses dissent through propaganda, censorship, and violence. The essay highlights the key distinctions between nationalism's potential to foster inclusive, democratic communities and fascism's insistence on a homogenous, authoritarian state. It also examines how both ideologies make use of national symbols, historical myths, and traditions to consolidate support and foster unity, though fascism manipulates these tools to maintain absolute power. As nationalist and authoritarian movements experience a resurgence in contemporary politics, this study underscores the importance of distinguishing between nationalism's positive role in democratic contexts and the dangers posed by fascism's totalitarian ambitions. This comparative study aims to clarify the distinctions between these two ideologies by utilising historical examples and political theory, and to offer comments on the validity of both ideologies today.

Keywords: Nationalism, Fascism, Democracy, Authoritarianism, Totalitarianism.

1. GİRİŞ

Modern çağda öne çıkan ideolojilerden ikisi olan milliyetçilik ve faşizm, ulus-devlete ve halkın kolektif kimliğine yaptıkları ortak vurgu nedeniyle uzun zamandır karşılaştırılmakta (Bora, 2021; Breuer, 2017) ve genellikle birbirine karıştırılarak önemli yanlışlara sebep olmaktadır. Yüzeysel benzerliklerine rağmen, bu ideolojiler siyasi temelleri, hedefleri ve sonuçları bakımından derin farklılıklar göstermektedir. Her iki ideoloji de ulusal kimliğin önemini savunurken, milliyetçilik demokratik ilkelerle bir arada var olabilen bir ideolojiye dönüşmüştür. Oysa faşizm doğası gereği anti-demokratik ve totaliterdir (Linz, 2012, s. 225). Bu çalışma, milliyetçilik ve faşizmin karşılaştırmalı bir analizini sunarak bu ayrımları ele almaktadır. Çalışmada faşizm aktif olarak demokrasiyi ortadan kaldırmaya çalışırken, milliyetçiliğin demokrasiyle nasıl uyum sağlayabildiğine özellikle dikkat çekilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, milliyetçilik ve faşizmin ideolojik temellerini tanımlamak ve bu iki ideolojinin millet, devlet ve bireyin toplum içindeki rolünü ele alış biçimlerine odaklanmaktır. Milliyetçilik sivil biçimiyle, ortak değerler, kurumlar ve yasalar temelinde insanların birliğini savunmakta ve genellikle demokratik çerçeveler içinde ifade bulmaktadır (Motyl, 2001, s. 107). Faşizm ise devleti her şeyden üstün tutan, tek bir lidere mutlak itaat talep eden ve her türlü muhalefeti veya fikir çeşitliliğini bastıran totaliter¹ bir ideolojidir (Çetin, 2022, s. 379). Çalışma bu farklılıkları vurgularken, aynı zamanda her iki ideolojinin, özellikle de ulusal kimliği siyasi seferberlik için bir araç olarak kullanmalarında kesiştiği yolları kabul etmektedir.

20. yüzyıl boyunca milliyetçilik ve faşizm, kapsamlı akademik tartışmaların önemli bir konusu olmuştur. Her ne kadar Almanya ve İtalya istisna olmak üzere, faşistler neredeyse şaşmaz bir biçimde siyasi iktidarı tam olarak elde etmekte başarısız olmuş olsalar da; düşünceleri, yeni siyaset tarzları ve dönemin parlamenter rejimleri ve uluslararası düzenine karşı isyanları, savaşlar arası dönemde Avrupa siyasetini şekillendirmiştir. Öyle ki bu dönem çok manidar bir şekilde “faşizm çağı” olarak bile adlandırılmıştır (Breuer, 2017, s. 17). Faşizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibar kaybına uğraması ve farklı ideolojiler tarafından lanetlenmesi, bu ideolojiyi entelektüel açıdan sahiplenecek bir ortamı da ortadan kaldırmıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında liberalizmin tarihin sonu iddialarını güçlü şekilde dile getirmesine karşın 21. yüzyılda milliyetçilik ideolojisinin dünyanın farklı bölgelerinde güçlenmesi, milliyetçiliği zaman zaman faşizmle suçlama ya da eş tutma eğilimlerini beraberinde getirmiştir (Uçarlar, 2023; Peters, 2019, s. 674; Turner, 1975; Yaşlı, 2020b, s. 86, 2020a). Özellikle popülist aşırı sağ hareketlerin güçlenmesi, milliyetçiliğin bir tür neo-faşizm olduğu tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Böylece milliyetçilik, zaman zaman faşizmle bir tutulmak suretiyle haksız saldırıların hedefi haline getirilmiştir (Freedon, 1998; Rainey ve Gentile, 1994). Çalışmada milliyetçiliğin faşizmle eş tutulması ve ona yönelik acımasız saldırıların teorik açıdan bir haksızlık olduğu fikri de işlenecektir. Bu bağlamda çalışma, birkaç temel araştırma sorusunu ele alarak bu tartışmalara katkıda bulunacaktır. İlk olarak, milliyetçilik ve faşizm arasındaki temel ideolojik farklılıklar nelerdir? İkincisi, faşizm totaliter kontrol lehine demokratik ilkelerin altını oyarken, milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, demokratik yönetimle nasıl bir ilişki sürdürmektedir? Üçüncü olarak, milliyetçilik ve faşizm, özellikle ulusal kimlik, devlet ve iktidara yaklaşımları açısından ne gibi benzerlikler taşımaktadır? sorularına yanıt aranmıştır. Her iki ideoloji de ulusu savunduğunu iddia etse de temel motivasyonları, yöntemleri ve sonuçları önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Soruların yanıtları bu perspektiften yanıtlanmış ve çalışma boyunca her iki ideolojinin de incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Son iki yüz yılın en tartışmalı kavramlarından birisi olan milliyetçilik, zaman zaman otoriter ve hatta totaliter bir doğaya sahip olduğundan bahisle pejoratif bir içerikle anılmakta ve eleştirilmekte iken

¹ Totalitarizm, bir devletin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanların tamamını kapsamlı ve merkeziyetçi bir şekilde kontrol altına tutmayı amaçlayan, bireysel özgürlükleri tamamen ortadan kaldırarak toplumun her yönüne sirayet eden ve onu düzenleyen bir yönetim biçimidir. Bunun yanı sıra kavram siyasal iktidarın sınırlandırılmadığı, ideolojinin mutlak bir rehber olduğu ve bireylerin devlete tamamen tabi kılındığı bir yapıyı ifade etmektedir.

kimi zaman ise demokratik rejimlerin harcı şeklinde telakki edilmektedir. Milliyetçilik konusunda pek çok düşünür farklı tanımlamalara yer vermektedir. Örneğin Kellas'a göre milliyetçilik bir ideoloji ve davranış şekli, Kedouri'ye göre bir doktrin, Smith'e göre bir ideolojik hareket, Gellner'a göre bir siyasi ilke ve Calhoun'a göre bir söylemdir (Buçukcu, 2020, s. 67). Milliyetçilik, özünde, ister dil, kültür, tarih isterse de paylaşılan siyasi değerler temelinde olsun, ortak bir kimliği paylaşan bir grup insan arasında birliği teşvik etmeye çalışan bir ideolojidir (Çiçek, 2024b, s. 9; Smith, 2009). Tarihsel olarak milliyetçilik, ortak siyasi değerleri ve vatandaşlığı vurgulayan ABD ve Fransa gibi ülkelerin sivil milliyetçiliğinden, ırksal veya etnik saflığı vurgulayan Almanya veya Japonya'nın etnik milliyetçiliğine kadar farklı biçimler almıştır (Breuer, 2017; Dural, 2018; Kedourie, 2017). Bu farklılıklara rağmen milliyetçiliğin, özellikle etnik dışlayıcılıktan ziyade yurttaşlık ilkelerine dayandığında, demokratik yönetimle bir arada var olabildiği ve uyum sağlayabildiği kanıtlanmıştır (Köktürk, 2016, s. 16; Tamir, 1993; Tamir ve Rodrik, 2019). Buna karşılık faşizm, doğası gereği totaliter bir ideolojidir ve toplumun tüm yönlerini devletin hizmetinde kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'daki gibi faşist rejimler aşırı milliyetçiliğe dayanmakla birlikte, bu kavramı bireysel hakları, ifade özgürlüğünü ve demokratik katılımı bastıran katı, otoriter bir yapıya bağlayarak çarpıtmaktadırlar. Faşizm ulus-devleti yüceltmektedir ancak bunu sadece bir güç aracı olarak yapmaktadır ve amaçlarına ulaşmak için sıklıkla militarizm, propaganda ve şiddet kullanmaktadır. Demokrasi çerçevesinde siyasi katılımı teşvik edebilen milliyetçiliğin aksine, faşizm gücü tek bir liderin ya da partinin elinde merkezileştirerek demokratik kurumları yok etmektedir.

Bu çalışmada kullanılan metodoloji, milliyetçilik ve faşizmi inceleyen temel siyaset teorisi metinlerinin karşılaştırmalı bir analizi olmuştur ve bu ideolojiler üzerine yapılmış çalışmalarından yararlanılmıştır. Çeşitli araştırmacıların milliyetçiliğe ilişkin görüşleri, bu ideolojinin tarihsel olarak nasıl geliştiğini ve demokratik yönetimle nasıl etkileşime girdiğini anlamak için bir temel oluşturacaktır. Aynı zamanda, faşizm üzerine çalışmış araştırmacıların eserleri, faşizmin anti-demokratik doğası ve totaliter kontrol vurgusu üzerine eleştirel perspektifler sunmaktadır. Bu çalışmada, literatürde yer alan milliyetçilik ve faşizm araştırmalarından ilhamla hem teorik hem de tarihsel perspektifler kullanılmış, milliyetçilik ve faşizmin hem teoride hem de pratikte nasıl karşılaştırıldığına dair bir anlayış ortaya koyulmuştur.

Çalışma ilk araştırma sorusunu yanıtlarken milliyetçilik ve faşizm arasındaki temel farklılıkları vurgulayacaktır. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, aynı siyasi ve hukuki çerçeveye bağlılık göstermeleri koşuluyla, farklı halkların tek bir siyasi varlık içinde yer almasına izin vermektedir (Tamir, 2019, s. 425). Öte yandan faşizm, devletin katı ideallerine uymayan herkesi dışlayan homojen bir toplum yaratmaya çalışmaktadır (Okyayuz, 2018, s. 412). Milliyetçilik vatandaşları siyasi sürece katılmaya teşvik ederek kapsayıcılığı ve demokrasiyi destekleyebilirken, faşizm siyasi katılımı bastırır, bunun yerine devlete ve liderine tam sadakat talep eder. İkinci araştırma sorusu, milliyetçiliğin demokrasi ile ilişkisini nasıl sürdürdüğünü araştıracaktır. Sivil milliyetçiliğin eşitlik, özgürlük ve halk egemenliği gibi paylaşılan demokratik değerler aracılığıyla ulusal birliğe yaptığı vurgu, siyasi katılıma elverişli bir ortam yaratır (Durgun, 2014, s. 51). Bu çerçevede, bireyler sivil hayata katılmaya teşvik edilir ve böylece demokratik normlar ve uygulamalar güçlendirilir. Buna karşılık faşizm demokrasiyi reddetmekle kalmaz, onu yok etmek için aktif olarak çalışır ve demokratik kurumların yerine muhalefete veya çoğulculuğa yer vermeyen merkezi, otoriter bir rejim getirir. Son olarak çalışma, milliyetçilik ve faşizm arasındaki benzerlikleri araştıran üçüncü araştırma sorusunu ele alacaktır. Aralarındaki derin farklılıklara rağmen, her iki ideoloji de ulusal kimliğin önemine ve ulusa sadakatin önemine güçlü bir vurgu yapmaktadır. Milliyetçilik ve faşizmin her ikisi de birliği ve kolektif kimliği teşvik etmek için bayraklar ve marşlar gibi ulusal sembolleri kullanmaktadır. Bununla birlikte, milliyetçilik bu birliği demokratik katılım ve paylaşılan değerler yoluyla inşa etmeye çalışırken, faşizm bu duyguları gücü tek bir liderin veya partinin elinde toplamak için manipüle etmektedir.

Milliyetçilik ve faşizmin 20. yüzyıldaki tarihsel örnekleri bu karşılaştırmalı analiz için verimli bir zemin sunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve devrim sonrası Fransa'daki demokratik

hareketlerde görülen sivil milliyetçilik, milliyetçiliğin demokratik yönetim için nasıl bir temel oluşturabileceğini göstermektedir (Durgun, 2018, s. 106). Bu uluslar milliyetçiliği ortak bir amaç duygusunu beslemek için kullanırken aynı zamanda siyasi katılıma, çoğulculuğa ve bireysel hakların korunmasına da izin vermiştir. Buna karşılık faşizm, Hitler ve Mussolini rejimlerinde görüldüğü üzere, milliyetçiliğin aşırı bir şekle büründüğünde totaliter kontrolü meşrulaştırmak için nasıl kullanılabilceğine dair çarpıcı tarihsel uyarılar sunmaktadır. Özetle, bu çalışma milliyetçilik ve faşizmin ideolojik farklılıklarını ve demokrasiyle olan farklı ilişkilerini vurgulayarak kapsamlı bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, demokratik toplumlarda birleştirici bir güç olarak hareket edebilir, ortak değerleri ve kolektif sorumluluğu teşvik edebilir (Öğün, 2004, s. 176). Ancak faşizm, milliyetçiliğin tehlikeli bir çarpıtmasını temsil etmekte, onu totaliter kontrol ve demokratik kurumların bastırılması için bir araca dönüştürmektedir. Çalışma bu ideolojileri karşılaştırarak, milliyetçiliğin siyasi sistemleri şekillendirmedeki rolü ve hem demokratik katılım hem de otoriter istismar potansiyeli üzerine süregelen akademik söyleme katkıda bulunma iddiasındadır. Bu karşılaştırmalı analiz sayesinde çalışma, milliyetçilik ve faşizm arasındaki nüanslı ayrımlara ışık tutacak ve hem teorik olarak temellendirilmiş hem de tarihsel olarak bilgilendirilmiş bir perspektif sunacaktır. Milliyetçilik günümüz küresel siyasetinde güçlü bir kuvvet olmaya devam ettiğinden, hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurma potansiyelini anlamak kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma, milliyetçiliğin faşizmle olan ilişkisini inceleyerek, bu iki hareketin modern dünyada izlediği ve etkilemeye devam ettiği ideolojik ve siyasi yörüngeleri değerlendirmek için bir çerçeve sunmaktadır.

2. MİLLİYETÇİLİK VE FAŞİZMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Milliyetçilik ve faşizm ideolojileri, genellikle benzer bağlamlarda tartışılrsa da temelde farklı ilkeleri ve siyasi yörüngeleri bünyesinde barındırmaktadır. Her iki ideoloji de ulusun rolünü merkeze almakla birlikte bireysel haklar ve toplumsal yapıya yaklaşımlarında önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Milliyetçilik ve faşizmin temel ilkelerini anlamak, ideolojik temellerini, tarihsel gelişmelerini ve faşizmin totaliter vizyonuna karşılık sivil ve etnik milliyetçilik arasındaki ayrımları derinlemesine incelemeyi gerektirir. Bu bölüm, milliyetçilik ve faşizmin kavramsallaştırmasını sunarak hem ideolojik karşıtlıkların hem de zaman zaman politik olarak birbirleriyle karıştırılmalarına yol açan temel faktörlerin altını çizmektedir.

Milliyetçilik, özünde dil, kültür, tarih veya siyasi değerler temelinde ortak bir kimliği paylaşan insanların egemen bir devlet içinde kendilerini yönetmeleri gerektiği fikrine dayanan bir ideolojidir (Eriksen, 2004, s. 152; Turan, 2022, s. 39). Tarih boyunca bağımsızlık, devlet kurma ve siyasi birleşme hareketlerini körükleyen bir ilke olarak milliyetçilik bir ulusun kendi kaderini tayin etme hakkını vurgular. Ulus, siyasi örgütlenmenin doğal birimi olarak görülür ve milliyetçiliğin birincil amacı devletin sınırlarını ulusun sınırlarıyla uyumlu hale getirmektir (Gellner, 2018, s. 20). Bir ideoloji olarak milliyetçilik 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Bu ideoloji, meşru hükümetin halkın iradesini yansıtmaması gerektiği fikrini ortaya atan Fransız ve Amerikan devrimleriyle önem kazanmıştır. Bu anlamda milliyetçilik, imparatorlukların çöküşü ve ulus-devletlerin yükselişinde görüldüğü gibi, başlangıçta demokratik özlemler ve hanedan yönetiminin reddiyle bağlantılıdır. Milliyetçiliğin felsefi temelleri, ulusal kimliğin oluşumunda kültürün önemini vurgulayan Herder ve ulusal kendi kaderini tayin hakkını savunan Giuseppe Mazzini gibi düşünürler tarafından atılmıştır (Çiçek, 2024b, s. 7).

Milliyetçiliğin merkezi yönlerinden biri, bireyleri bir ulusun üyeleri olarak birbirine bağlayan kolektif aidiyet duygusu olan ulusal kimliğe odaklanmasıdır. Ulusal kimlik ortak dil, kültürel uygulamalar, tarihi deneyimler veya siyasi değerlere dayanabilir (Dural, 2018; Köktürk, 2016; Şahin, 2007). Milliyetçilik, ulusal birlik ve beraberliğin önemini vurgulayarak bu kimliği teşvik etmeye ve korumaya çalışır. Ancak, bu birliğin spesifik doğası, söz konusu milliyetçiliğin sivil veya etnik olmasına bağlı olarak önemli ölçüde değişebilmektedir. Sivil milliyetçilik ile etnik milliyetçilik arasındaki ayrım,

milliyetçilik ideolojisi içindeki en önemli ayrımlardan biridir. Sivil milliyetçilik, paylaşılan siyasi değerlere, vatandaşlığa ve ortak bir dizi demokratik kurum ve yasaya bağlılığa dayanan kapsayıcı bir milliyetçilik biçimidir. Sivil milliyetçilikte, ulusa üyelik etnik köken veya ırkla değil, kişinin ulusun sivil yaşamına katılımıyla belirlenir. Sivil milliyetçiliğin örnekleri, ulusun öncelikle özgürlük, eşitlik ve adalet gibi ortak siyasi idealler açısından tanımlandığı Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa gibi ülkelerde görülebilir. Sivil milliyetçilik, farklı etnik veya kültürel geçmişlerden gelen bireylerin, aynı sivil ilkelere bağlı kaldıkları sürece birleşik bir siyasi topluluğun parçası olarak bir araya gelebilecekleri fikrini teşvik eder (Çiçek ve Taylan, 2023; Uzun, 2020).

Buna karşılık etnik milliyetçilik, ulusun ortak bir etnik miras, dil veya soy tarafından tanımlandığı fikrine dayanır. Etnik milliyetçilik, ulusa üyeliği belirli bir etnik geçmişi paylaşanlarla sınırladığı için doğası gereği dışlayıcıdır. Milliyetçiliğin bu biçimi, genellikle kapsayıcılık pahasına, etnik grubun kültürel ve dilsel kimliğinin korunmasını vurgulama eğilimindedir (Burgoyne, 2000; Tamir, 2019). Etnik milliyetçilik, birleşik bir Alman devleti fikrinin ortak bir Cermen mirası kavramına yakından bağlı olduğu Otto von Bismarck liderliğindeki Almanya'nın tarihsel örneklerinde ve Balkanlardaki etnik gerilimler veya Hindistan'da Hindu milliyetçiliğinin yükselişi gibi çağdaş durumlarda görülebilir.

Sivil ve etnik milliyetçilik arasındaki gerilim, milliyetçiliğin demokrasi ve kapsayıcılık ilkeleriyle bir arada var olup olamayacağına dair daha geniş bir soruyu yansıtmaktadır. Ortak siyasi değerlere ve kapsayıcı vatandaşlığa vurgu yapan sivil milliyetçilik, demokratik yönetimle yakından uyumludur. Ulus içinde çoğulculuğa izin verir ve siyasi katılımı, bireysel haklara saygıyı ve hukukun üstünlüğünü teşvik eder (Yack, 1996). Ancak etnik milliyetçilik, genellikle belirli bir etnik grubun çıkarlarını diğerlerine göre ön planda tuttuğu ve azınlıklara karşı ayrımcılığı ve hatta şiddeti meşrulaştırmak için kullanılabilirdiği için dışlayıcı uygulamalara yol açabilir (Smith, 1994). Milliyetçiliğin kapsayıcı ve dışlayıcı biçimleri arasındaki bu ikilik, milliyetçiliğin içinde işlediği daha geniş ideolojik çerçeveyi anlamak için merkezi önemdedir. Bu içsel farklılıklara rağmen, milliyetçilik bir bütün olarak özünde anti-demokratik değildir. Siyasi seferberlik için bir güç olabilir, vatandaşları devletlerinin yönetimine katılmaya teşvik edebilir ve kolektif sorumluluk duygusunu geliştirebilir. Milliyetçilik ayrıca, özellikle ulusal kimliğin farklı gruplardan oluşturulması gereken çok etnikli veya sömürge sonrası devletlerde, farklı nüfusları ortak bir kimlik altında birleştirmede kilit bir rol oynayabilme potansiyeline sahiptir. Bu şekilde, milliyetçilik esnek ve uyarlanabilir; aldığı biçime ve uygulandığı bağlama bağlı olarak demokratik çerçeveler içinde olduğu kadar daha otoriter yapılar içinde de işlev görmektedir.

Faşizm ise 20. yüzyılın başlarında liberal demokrasi, sosyalizm ve komünizme karşı doğrudan bir tepki olarak ortaya çıkan totaliter bir ideolojidir. Demokrasi ile uyumlu olabilen milliyetçiliğin aksine, faşizm doğası gereği totaliter ve anti-demokratiktir. Faşizm, toplumun tüm yönlerinin iktidar partisinin veya liderinin iradesine tabi olduğu merkezi, diktatoryal bir devlet kurmayı amaçlar (Karatepe, 2014, s. 139). Faşist devlet, muhalefetin bastırılması, kontrolü sürdürmek için propaganda ve şiddetin kullanılması ve ulusun organik, homojen bir varlık olarak yüceltilmesi ile karakterize edilir. Faşizm özünde aşırı milliyetçiliğe dayanan bir ideolojidir fakat geleneksel milliyetçilikten temel açıdan birkaç farklılık gösterir. Faşizm sadece ulusun üstünlüğünü değil, aynı zamanda ulusal iradenin somutlaşmış hali olarak devletin üstünlüğünü de vurgulamaktadır. Faşist düşüncede devlet nihai otorite olarak görülmekte ve tüm bireylerin kendi kişisel çıkarlarını devlet tarafından tanımlanan ulusun kolektif çıkarlarına tabi kılmaları beklenmektedir. Faşizm çoğulculuk ve siyasi rekabet fikrini reddetmekte, bunları zayıflık ve bölünme kaynağı olarak görmektedir. Bunun yerine faşizm, gücün otoritesi sorgulanmayan güçlü bir liderin elinde toplandığı tek partili bir sistemi teşvik etmektedir (Paxton, 1998).

Faşizmin 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da yükselişi dönemin sosyo-politik koşullarına bağlanabilir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından birçok Avrupa ülkesi ekonomik zorluklar, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluk yaşamıştır. Özellikle Benito Mussolini yönetimindeki İtalya ve Adolf Hitler yönetimindeki Almanya'daki faşist hareketler, otoriter yönetim yoluyla ulusal yenilenme ve güçlenme

vizyonu sunarak bu koşullardan yararlanmıştı. Faşizm ve dolayısıyla faşistler o dönemde ulusal gururu yeniden tesis etmeyi, ekonomiyi yeniden inşa etmeyi ve gerekirse güç kullanarak siyasi muhalefeti ortadan kaldırmayı vaat ediyordu. Faşizmin belirleyici özelliklerinden biri, ulusun iradesini temsil eden güçlü, karizmatik bir lidere duyulan ihtiyaca yaptığı vurgudur. Bu lider genellikle yanılmaz olarak tasvir edilir ve kendisine devlet üzerinde neredeyse mutlak bir güç verilir (Çetin, 2022, s. 444). Faşist rejimlerde lider sadece siyasi bir figür değildir, çoğu zaman ulusun tarihsel kaderini temsil eden yarı-efsanevi bir figür olarak saygı görür. Bu liderlik kültürü, gücün tek bir kişi ya da partinin elinde toplanmasını meşrulaştırmaya hizmet ettiği için faşist ideolojinin merkezinde yer almaktadır. Faşizm ayrıca militarizme ve şiddetin siyasi hedeflere ulaşmak için meşru bir araç olarak kullanılmasına da büyük önem vermektedir (Kallis, 2006, s. 27). Faşist rejimler savaşı ve çatışmayı ulusal gücün ve canlılığın ifadesi olarak yüceltirken diğer uluslar üzerinde hâkimiyet kurmak için ise genellikle saldırgan yayılcı politikalar izlemeyi tercih ederler. Faşist devlet son derece askerleşmiştir ve silahlı kuvvetler hem iç hem de dış politikada merkezi bir rol oynar. Hitler ve Mussolini gibi faşist liderler, rejimlerinin gücünü güvence altına almak ve ideolojik amaçlarını ilerletmek için askeri fetihleri bir araç olarak kullanmıştır (Paxton, 2020).

Faşizmin bir diğer önemli yönü de demokrasiyi ve demokratik kurumları reddetmesidir. Faşizm demokrasiyi zayıf, verimsiz ve ulusun ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz olarak kodlamaktadır. Demokratik yönetim yerine faşizm, karar alma gücünün iktidar partisi ve liderinin elinde toplandığı son derece merkezileşmiş bir devleti elzem görmektedir (Yonke, 2012, ss. 35-36). Demokrasinin bu şekilde reddedilmesine siyasi muhalefetin bastırılması, medyanın kontrolü ve kamuoyunu şekillendirmek için propaganda kullanımı eşlik etmektedir. Faşist rejimler genellikle halk arasında birlik ve amaç duygusunu geliştirmek için kitlesel mitingler, semboller ve sloganlar kullanırken aynı zamanda muhalefet veya alternatif bakış açıları da dâhil olmak üzere her türlü itiraz aktörünü ya da alanını ortadan kaldırmaktadır. Milliyetçiliğe dayanmasına rağmen, faşizm ulusal kimlik kavramını katı, hiyerarşik bir sosyal düzene bağlayarak bu ideolojiyi temelden çarpıtmaktadır. Faşist ideolojide ulus, etnik azınlıklar ve siyasi muhalifler gibi iç tehditlerden veya yabancı güçler gibi dış tehditlerden korunması gereken homojen, organik bir varlık olarak görülmektedir. Bu durum, ulusal topluluğun dışında olduğu düşünülenlerin dışlanmasına ve zulme uğramasına yol açarak, Nazi Almanyası'nın Yahudilere, Romanlara ve diğer marjinal gruplara yönelik politikalarında görüldüğü gibi, genellikle ırk ayrımcılığı, etnik temizlik veya soykırım politikalarıyla sonuçlanmaktadır. Sonuç olarak, milliyetçilik ve faşizm, ulusal kimliğe ve devletin önemine yaptıkları vurgu bakımından bazı benzerlikler taşısalar da, ideolojik temelleri ve siyasi hedefleri bakımından keskin bir şekilde ayrılmaktadırlar. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, demokratik değerler ve kurumlarla bir arada var olabilirken, faşizm doğası gereği anti-demokratiktir, muhalefetin ezildiği ve liderin gücünün mutlak olduğu totaliter bir devlet kurmayı amaçlamaktadır. Bu iki ideoloji arasındaki farkları anlamak, hem tarihsel hem de çağdaş siyasi bağlamlardaki rollerini değerlendirmek için çok önemlidir.

3. MİLLİYETÇİLİĞİN DEMOKRASI İLE UYUMLULUĞU

Milliyetçilik bir ideoloji olarak çoğu zaman ya bir bütünleşme gücü ya da bir bölünme nedeni olarak algılanmıştır (Karadağ ve Yaman, 2019, s. 86). Ancak demokratik bağlamda milliyetçilik, bir ulusun sosyal dokusunu güçlendiren, demokratik ilkeleri pekiştiren ve siyasi katılımı teşvik eden birleştirici bir güce dönüşebilme kapasitesine sahiptir. Milliyetçiliğin demokrasiyle uyumu, ağırlıklı olarak dışlayıcı etnik bağlardan ziyade eşitlik, özgürlük ve halk egemenliği gibi ortak değerler aracılığıyla birliği vurgulayan sivil biçiminde yatmaktadır. Bu bölümde sivil milliyetçiliğin demokrasiyle nasıl uyumlu olduğu ele alınmıştır. Ayrıca sivil milliyetçiliğin ulusal birliği teşvik ederek, bireysel hakları koruyarak ve yönetime kolektif katılımı teşvik ederek demokrasinin temel ilkelerini nasıl geliştirdiğini incelenmiştir.

Sivil milliyetçilik, bir ulusun birliğinin etnik homojenlikten değil, demokratik değer ve kurumlara kolektif bağlılıktan kaynaklandığı fikrine dayanır. Bu milliyetçilik biçimi, ulusal kimliğin temel

bileşenleri olarak kanun önünde eşitliği, siyasi katılımı ve bireysel özgürlüklerin korunmasını vurgulamaktadır. Ulusal aidiyeti soy bağına bağlayarak genellikle dışlamayı teşvik eden etnik milliyetçiliğin aksine, sivil milliyetçilik tüm vatandaşların etnik kökenlerine bakılmaksızın ulusun siyasi yaşamına katılmalarına izin vererek kapsayıcılığı teşvik etmektedir (Tamir, 2019, ss. 424-425). Bu anlamda, sivil milliyetçilik çoğulculuk, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü gibi demokratik ilkelerle yakından uyumludur. Sivil milliyetçiliğin kilit yönlerinden biri, meşru otoritenin halkın iradesinden kaynaklandığı fikri olan halk egemenliğine olan bağlılığıdır. Sivil milliyetçilikte hükümetler, halkın kolektif iradesinin bir yansıması olarak görülür ve hükümetlerin siyasi meşruiyeti özgür ve adil seçimler yoluyla elde edilir. Bu ilke, devletin gücünün vatandaşlara ait olmasını ve yönetimin onların rızasıyla gerçekleştirilmesini sağladığı için son derece demokratiktir. Bu sivil biçimiyle milliyetçilik, halk arasında sahiplenme ve sorumluluk duygusunu geliştirerek vatandaşları demokratik süreçlere aktif olarak katılmaya ve ulusu birbirine bağlayan değerleri korumaya teşvik etmektedir (Lecours, 2000).

Sivil milliyetçilik aynı zamanda demokratik yönetimin temel taşlarından biri olan eşitliğin önemini de vurgulamaktadır. Demokratik toplumlarda tüm vatandaşlar yasalar önünde eşittir ve siyasi hakları etnik, dini veya kültürel farklılıklarına bakılmaksızın korunmaktadır. Sivil milliyetçilik, etnik veya ırksal kimlikten ziyade paylaşılan demokratik değerlere dayalı ulusal birliği vurgulayarak bu ilkeyi pekiştirir. Bu kapsayıcı yaklaşım, farklı grupların ulusal toplum içinde bütünleşmesini sağlayarak sosyal uyumu teşvik eder ve iç çatışma potansiyelini azaltır. Sivil milliyetçilik, tüm vatandaşlar arasında aidiyet duygusunu teşvik ederek demokratik eşitlik idealini destekler ve daha adil ve istikrarlı bir toplum yaratılmasına yardımcı olmaktadır.

Milliyetçilik ve demokrasi arasındaki uyumun örnekleri, sivil milliyetçiliğin ulusal kimlik ve demokratik kurumların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Hindistan gibi ülkelerde görülebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde "Amerikan Rüyası" kavramı ve herkes için özgürlük, eşitlik ve adalet taahhüdü, etnik ve kültürel farklılıkların ötesine geçen birleştirici ilkeler olarak hizmet etmiştir. Kökleri yurttaşlık değerlerine dayanan Amerikan milliyetçiliği, ülkenin etnik çeşitliliğini barındırırken ulusal birlik duygusunun korunmasına yardımcı olmuştur (Beer, 1978; Helbling, 2009). Benzer şekilde Fransa'da da özgürlük, eşitlik, kardeşlik idealleri Fransız ulusal kimliğinin temelini oluştururken, Fransız Cumhuriyeti'nin laiklik ve eşit vatandaşlık vurgusu milliyetçilik ve demokrasi arasında güçlü bir bağ kurulmasını sağlamıştır (Greenfeld, 2017). Hindistan'da muazzam kültürel ve dilsel çeşitliliğine rağmen, sivil milliyetçilik 1947'deki bağımsızlığından bu yana ulusal birliğin korunmasında ve ülkenin demokratik çerçevesinin desteklenmesinde etkili olmuştur (Jayal, 2019; Seth, 1999).

Demokratik sistemlerde devlet, milliyetçiliğin gelişmesinde ve ifade edilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Milliyetçilik, demokratik ilkelerle uyumlu olduğunda, vatandaşların yönetime katılmasına olanak tanıyan mekanizmalar aracılığıyla ulusal çıkarı korumayı ve geliştirmeyi amaçlar (Lubbers ve Meuleman, 2016). Devlet ulusal birliğin garantörü olarak hizmet eder, siyasi topluluğun bir arada kalmasını sağlarken bireysel hakları da korur. Bu şekilde, milliyetçilik ve demokrasi birlikte çalışmaktadır ve devlet ulusun kolektif kimliği ile vatandaşların bireysel özgürlükleri arasında arabuluculuk görevi görmektedir. Milliyetçiliğin demokrasiyi desteklemesinin en önemli yollarından biri siyasi katılımı teşvik etmesidir. Sivil milliyetçi sistemlerde vatandaşlar pasif özneler değil, ülkelerinin yönetiminde aktif katılımcılardır. Milliyetçilik vatandaşlara bir görev ve sorumluluk duygusu aşılayarak onları oy verme, aday olma veya kamusal tartışmalara katılma gibi siyasi süreçlere dâhil olmaya motive etmektedir. Bu aktif katılım, hükümetin halka karşı sorumlu olmasını ve vatandaşların hayatlarını etkileyen politikaların şekillendirilmesinde doğrudan bir role sahip olmasını sağladığından, sağlıklı bir demokrasinin işleyişi için gereklidir.

Dahası, demokratik bağlamlarda milliyetçilik, bireysel haklara zarar vermeden toplumsal uyumu teşvik etmektedir. Demokratik değerlere dayalı ortak bir ulusal kimliği teşvik eden sivil milliyetçilik,

vatandaşlar arasında bir dayanışma duygusu yaratmaya yardımcı olarak toplumsal parçalanma potansiyelini azaltmaktadır. Bu uyum, etnik veya kültürel hatlar boyunca bölünme riskinin önemli olabileceği çok kültürlü veya çok etnikli toplumlarda özellikle önemlidir (Çiçek, 2024a). Sivil milliyetçilik, farklı grupların kendi kimliklerini terk etmelerini gerektirmeden ulusal topluma entegre edilmeleri için bir çerçeve sunmaktadır. Böylece sivil milliyetçilik, ulusal birliğin temeli olarak demokratik ilkelere ortak bir bağlılığı vurgulamakta ve hem çeşitliliğe hem de uyuma izin vermektedir. Devletin demokratik bir çerçevede milliyetçiliği teşvik etmedeki rolü, ulusal çıkarlar ile bireysel hakların korunması arasında denge kurma kapasitesinde de kendini gösterir. Milliyetçilik, demokratik kurumlar aracılığıyla kanalize edildiğinde, ulusal politikaların halkın kolektif iradesini yansıtmasını sağlarken aynı zamanda azınlıkların haklarını korur ve sivil özgürlükleri güvence altına alır (Çiçek, 2024a, ss. 247-248; Tamir, 1993). Bu bağlamda devlet hem ulusun egemenliğinin koruyucusu hem de bireysel özgürlüklerin savunucusu olarak hareket eder. Bu ikili rol, gücün birkaç kişinin elinde toplanmasını önlediği ve ulusun çıkarlarının kişisel özgürlükler pahasına olmamasını sağladığı için ulusal birlik ve demokratik yönetim arasındaki dengeyi korumak için gereklidir.

Milliyetçiliğin demokrasiyle uyumluluğunun bir diğer önemli yönü de temel demokratik değerleri korurken değişen koşullara uyum sağlama yeteneğidir. Katı ve otoriter bir ulusal kimlik vizyonu dayatmaya çalışan faşizmin aksine, sivil milliyetçilik esneklik ve halkın değişen ihtiyaç ve isteklerini yansıtacak şekilde evrim geçirebilir. Bu uyarlanabilirlik demokratik ulusların güçlü bir ulusal kimlik duygusunu korurken göç, küreselleşme ve sosyal değişim gibi zorlukların üstesinden gelebilmelerini sağlar. Bu anlamda milliyetçilik, demokratik düzeni hem koruyan hem de yenileyen dinamik bir güç haline gelir (Durgun, 2014, s. 45) ve ulusun dış ve iç baskılar karşısında birlik içinde kalmasını sağlar. Dahası, milliyetçiliğin demokrasideki rolü ulusal kendi kaderini tayin kavramıyla yakından bağlantılıdır. Demokratik bir sistemde, bir halkın kendi siyasi statüsünü belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sürdürme hakkı temel bir ilkedir. Milliyetçilik, özellikle sömürgecilik sonrası bağlamlarda, bağımsızlık ve özyönetim hareketlerinin arkasındaki itici güç olmuştur (Doran, 2019; Go ve Watson, 2019). Bir ulusun kendi kendini yönetme hakkını savunan milliyetçilik, demokratik halk egemenliği ilkesi ve meşru otoritenin halktan geldiği inancıyla uyumludur.

Ancak milliyetçiliğin dışlayıcı olmaması ya da belirli grupların marjinalleşmesine yol açmaması için demokratik çerçeveler içinde dikkatle yönetilmesi gerekir. Sivil milliyetçilik kapsayıcılığı teşvik etse de milliyetçi hareketlerin belirli bir etnik grubun çıkarlarını diğerlerine göre ön planda tutarak etno-milliyetçi bir yapıya bürünme riski her zaman vardır. Bu değişim, bölünmeyi teşvik ederek ve ulusal topluluk içinde hiyerarşiler yaratarak demokratik ilkelerin altını oyabilir. Bu nedenle, demokratik devletlerin etnik veya ırksal kimlikten ziyade ortak yurttaşlık değerlerine dayanan bir milliyetçilik biçimini teşvik etmesi çok önemlidir. Sonuç olarak, milliyetçiliğin demokrasiyle uyumu, vatandaşları eşitlik, özgürlük ve halk egemenliği gibi demokratik değerlere ortak bir bağlılık etrafında birleştirme becerisinde yatmaktadır. Özellikle sivil milliyetçilik, bireysel haklara veya çoğulculuğa zarar vermeden ulusal birliği teşvik eder ve bu da onu birçok demokratik devletin temel bir bileşeni haline getirir. Demokratik mekanizmalar aracılığıyla devlet, ulusal çıkarların tüm vatandaşların haklarını korurken halkın iradesini yansıtacak şekilde takip edilmesini sağlayarak milliyetçiliğin teşvik edilmesinde kilit bir rol oynar. Bu anlamda milliyetçilik, demokratik ilkelerle uyumlu hale getirildiğinde, sosyal uyum, siyasi katılım ve ulusal birlik için güçlü bir güç haline gelir ve ulusların demokratik bütünlüklerini korurken modern yönetişimin zorluklarının üstesinden gelmelerine olanak tanır.

4. TOTALİTER BİR İDEOLOJİ OLARAK FAŞİZM

Faşizm, demokratik ilkeleri reddetmesi ve merkezi, otoriter bir devleti savunmasıyla tanımlanan 20. yüzyılın en aşırı siyasi ideolojilerinden biridir. Faşizmin totaliter doğası, tekil, hiyerarşik bir iktidar yapısı aracılığıyla toplumun tüm yönlerini -siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel- kontrol etme arzusunda kendini göstermektedir. Gücün dağıtıldığı ve denge ve denetime tabi olduğu demokratik

veya çoğulcu sistemlerin aksine, faşizm her türlü muhalefeti ortadan kaldırarak hayatın her yönünü dikte eden monolitik bir devlet yaratmayı amaçlamaktadır. Faşizmin ideolojik temelleri aşırı milliyetçiliğe, militarizme ve devletin mutlak üstünlüğüne olan inanca dayanır ve bireysel özgürlükler ve demokratik yönetimle doğası gereği bağdaşmayan bir sisteme yol açmaktadır.

Faşizm, reddiyelerin ideolojisidir ve neyi savunduğundan çok nelere reddiye verdiği ile bu ideolojinin doğasını analiz etmek daha doğru bir yöntemdir. Faşizmin totaliter doğası en belirgin şekilde demokrasiyi ve çoğulculuğu reddetmesinde ortaya çıkar (Çetin, 2007, ss. 147-148). Adolf Hitler yönetimindeki Nazi Almanyası ve Benito Mussolini yönetimindeki İtalya gibi faşist rejimler demokratik kurumları zayıf, verimsiz ve temelde devletin ihtiyaçlarıyla uyumsuz olarak görmüştür. Faşist ideolojide demokrasinin tartışma, uzlaşma ve siyasi rekabete yaptığı vurgu ulusal birlik ve güç için bir tehdit olarak görülür. Buna karşın faşizm, kararlı ve müdahale olmaksızın hareket edebilen tekil, merkezi bir otoriteyi savunmaktadır (Kaya, 2023, s. 124). Demokrasinin bu şekilde reddedilmesi sadece retorikte kalmaz, siyasi partilerin bastırılması, temsili kurumların dağıtılması ve tek partili bir devletin kurulması yoluyla hayata geçirilir. Bir toplumda birden fazla siyasi, sosyal ve kültürel grubun varlığına izin veren çoğulculuk, faşizm için *anathema*'dır. Faşist rejimler çoğulculuğu bölücü ve tehlikeli olarak görür, çünkü çoğulculuk düşünce ve görüş çeşitliliğini teşvik eder ve faşistler bunun devleti zayıflattığına inanır. Çoğulculuk yerine faşizm, tüm bireylerin aynı ideolojik ve kültürel standartlara uymasının beklendiği monolitik bir toplumu teşvik eder (Antliff, 2002, s. 165; Wilford, 2014). Toplumun bu şekilde homojenleştirilmesi, eğitim, kültür ve medyanın devlet tarafından kontrol edilmesiyle sağlanır; bu kontrollerin hepsi de nüfusa egemen rejimin değer ve inançlarını aşılacak için kullanılır.

Faşizmin totaliter doğasının merkezinde, nüfus üzerindeki kontrolü sürdürmek için propaganda, sansür ve baskıyı kullanması yer almaktadır. Faşist rejimler kamuoyunu şekillendirmek ve lider etrafında bir kişilik kültür yaratmak için propagandaya büyük ölçüde güvenir. Örneğin Nazi Almanyası'nda Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, Hitler'i yüceltmek ve Nazi ideolojisini yaymak için büyük bir kampanya düzenlemiştir. Faşist rejimlerde propaganda sadece siyasi ikna aracı olarak değil, rejimin eylemlerinin meşrulaştırıldığı ve düşmanlarının kötülendiği alternatif bir gerçeklik yaratmak için kullanılır. Filmler, posterler, radyo yayınları ve halka açık konuşmalar aracılığıyla faşist rejimler, devleti yanılmaz ve liderini neredeyse ilahi bir figür olarak gösteren bir anlatı yaratırlar. Sansür de faşist totalitarizmde aynı derecede önemli bir rol oynamaktadır. Faşist rejimler bilgi akışını kontrol ederek muhalif seslerin yükselmesini engellemektedir ve halkın ulaşabileceği tek anlatının devlet tarafından onaylananlar olması şeklinde düzenlemektedir. Nazi Almanyası'nda, Nazi dünya görüşüyle çelişen veya eleştiren kitaplar halka açık törenlerde yakılmış ve gazeteler, radyo istasyonları ve diğer medya kuruluşları rejimin propagandasına bağlı kalmalarını sağlamak için sıkı bir şekilde kontrol edilmiştir (Nastulczyk, 2016; Ritchie, 1988). Benzer şekilde, Faşist İtalya'da Mussolini hükümeti ifade özgürlüğünü engelleyen ve sadece faşizm yanlısı içeriğin halka ulaşmasını sağlayan katı sansür yasaları çıkarmıştır (Gaborik, 2021).

Siyasi şiddet, hapis ve devlet terörü şeklindeki baskı, faşist rejimlerin ayırt edici özelliklerindedir (Duman, 2017, s. 140). Faşizm sadece siyasi muhalefeti değil, sosyal, kültürel ya da entelektüel her türlü muhalefeti de ortadan kaldırmaya çalışan bir rejimdir. Nazi Almanyası'nda Gestapo (gizli polis) ve SS (paramiliter örgüt), komünistler, sosyalistler, sendikacılar, Yahudiler ve diğer azınlıklar da dâhil olmak üzere devlet düşmanı olarak görülen kişi ve grupları hedef almak için kullanılmıştır. Bu düşmanları hapsedmek ve ortadan kaldırmak için kurulan toplama kampları, rejimin iktidarını korumak için aşırı şiddet kullanmaya istekli olduğunu göstermekteydi. Faşist İtalya'da Mussolini rejimi de benzer taktikler uygulamış, siyasi muhalifleri sindirmek, hapsedmek veya ortadan kaldırmak için Kara Gömlekliler olarak bilinen paramiliter grupları kullanmıştır (Mann, 2004, ss. 102-117).

Faşizmin bir diğer belirleyici özelliği de ulusun ve devletin vücut bulmuş hali olarak görülen tek ve karizmatik bir liderin yüceltilmesidir. Bu liderlik kültürü, ulusal birlik ve sadakat için bir odak noktası

sağladığından faşist rejimlerin işleyişinin merkezinde yer almaktadır. Hitler ve Mussolini gibi faşist liderler yalnızca siyasi figürler değildir; ulusun kaderine dair eşsiz bir öngörüye sahip yanılmaz kurtarıcılar olarak tasvir edilmektedirler. Lider yasaların üstünde görülür ve otoritesi sorgulanamaz olarak kabul edilir (Çetin, 2022, s. 444; Karaca, 2018, s. 1206). Liderliğin bu şekilde yüceltilmesine genellikle faşistlerin gereksiz ve engelleyici olarak gördükleri demokratik denge ve denetleme mekanizmalarının reddi eşlik etmektedir. Nazi Almanya'sında Hitler, Alman halkının yüce lideri olarak rolünü vurgulayan bir unvan olan Führer olarak anılmaktaydı. Hitler kültürü propaganda, kamusal ritüeller ve onu Almanya'yı yüceltiğe götürecektir olağanüstü vizyona ve güce sahip bir lider olarak gösteren medya aracılığıyla dikkatlice geliştirilmiştir. Mussolini de benzer şekilde Il Duce (lider) olarak bilinmekteydi ve rejimi Mussolini'nin İtalya'nın eski ihtişamını geri getirebilecek tek kişi olduğu fikrini desteklemiştir (Cassels, 2008). Her iki durumda da liderlik kültürü, gücü tek bir kişinin elinde merkezileştirmeye ve potansiyel rakipleri ya da alternatif otorite kaynaklarını ortadan kaldırmaya hizmet etmiştir.

Faşizmin demokratik denetim ve dengeleri küçümsemesinin tehlikeleri çok büyüktür. Gücü tek bir liderin elinde toplayan faşist rejimler, kararların tek taraflı olarak ve hesap verilebilirlik olmaksızın alındığı bir ortam yaratır. Demokratik sistemlerde güç, hükümetin birden fazla koluna dağıtılır ve liderler hukukun üstünlüğüne ve halkın denetimine tabidir. Buna karşın faşizm bu güvenceleri ortadan kaldırarak liderin cezasız kalmasına izin verir. Bu hesap verebilirlik eksikliği, her ikisi de ülkeleri ve dünya için yıkıcı sonuçlara yol açan saldırgan bölgesel fetihler peşinde koşan Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'nın yayılcı politikalarında görüldüğü gibi, genellikle dizginlenemez bir güce yol açmaktadır. Dahası, faşist rejimlerdeki liderlik kültürü, halk arasında kör bir sadakat duygusunu da beslemektedir. Propaganda ve devlet kontrolündeki medya aracılığıyla vatandaşlara lidere saygı duymaları ve ona yönelik her türlü eleştiriyi hainlik olarak görmeleri öğretilir. Bu da muhalefetin sadece cesaretinin kırıldığı değil, aktif olarak cezalandırıldığı bir korku iklimi yaratmaktadır. Lider, ulusun kaderini anlama ve gerçekleştirme yeteneğine sahip tek kişi olarak sunulur ve ona yönelik her türlü muhalefet ulusun kendisine yönelik bir saldırı olarak çerçevelenir. Bu dinamik, liderin gücünü daha da pekiştirmesine ve hem hükümet içinde hem de genel nüfus arasında olası meydan okuyucuları ortadan kaldırmasına olanak tanımaktadır (Michel, 2011, s. 10).

Faşizmin totaliter doğası, militarizmi kullanması ve şiddeti yüceltmesiyle daha da güçlenir. Faşist rejimler genellikle ulusal gücün bir sembolü ve siyasi hedeflere ulaşmanın bir aracı olarak güçlü bir ordunun önemini vurgulamaktadır. Nazi Almanyası'nda ordu, Hitler'in ırksal olarak saf ve bölgesel olarak geniş bir Reich vizyonunun hayati bir bileşeni olarak görülmüştür. Wehrmacht (silahlı kuvvetler) ve SS, rejimin ırksal imha ve bölgesel fetih politikalarını yürüterek hem iç baskıda hem de dış saldırganlıkta merkezi roller oynamıştır. Faşist İtalya'da Mussolini de benzer şekilde orduyu yüceltmış, Afrika ve Akdeniz'de İtalyan hâkimiyetini sağlamak için kullanmıştır.

Faşizmin demokratik süreçleri reddetmesi ve otoriterliği benimsemesi, azınlıklara ve muhalif gruplara yönelik muamelesinde de kendini göstermektedir. Faşist rejimler genellikle azınlıkları günah keçisi ilan eder, onları devletin düşmanları olarak gösterir ve halkı ortak bir amaç etrafında toplamak için bir araç olarak kullanır. Nazi Almanyası'nda bu, Almanya'nın ekonomik sıkıntıları ve siyasi istikrarsızlığından Yahudilerin sorumlu tutulduğu şiddetli bir antisemitizm biçimini almıştır (Longerich, 2010). Altı milyon Yahudi'nin sistematik olarak öldürüldüğü Holokost, faşizmin şiddet ve baskı kapasitesinin en korkunç örneklerinden biri olarak durmaktadır. Faşist İtalya'da Mussolini başlangıçta ırkçı ideolojiyi Hitler kadar güçlü bir şekilde vurgulamamış olsa da rejimi sonunda Nazi etkisi altında antisemitik yasalar ve politikalar benimsemiştir. Sonuç olarak faşizm, demokrasiyi, çoğulculuğu ve bireysel hakları reddederek merkezi, otoriter bir devlet kurmayı amaçlayan totaliter bir ideolojidir (Küçükalp, 2018; Paxton, 2020). Propaganda, sansür ve baskı yoluyla faşist rejimler halk üzerindeki kontrollerini sürdürür ve her türlü muhalefeti ortadan kaldırır. Tek ve karizmatik bir lideri yücelten liderlik kültürü, gücü daha da merkezileştirmeye ve muhalefetin vatana ihanet olarak görüldüğü bir ortam yaratmaya hizmet eder. Faşizmin totaliter doğası temelde

demokrasi ilkeleriyle bağdaşmaz ve onun mirası, kontrolsüz güç ve otoriter yönetimin tehlikelerine dair keskin bir hatırlatma işlevi görür.

5. MİLLİYETÇİLİK VE FAŞİZM ARASINDAKİ FARKLAR

Milliyetçilik ve faşizm, merkezi bir örgütlenme ilkesi olarak ulusa yaptıkları ortak vurguya rağmen, ideolojik temelleri ve siyasi sonuçları bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar en açık şekilde demokrasi, bireysel haklar ve çoğulculuğa yönelik tutumlarında gözlemlenmektedir (Hechter, 2024; Lecours, 2000). Milliyetçilik, özellikle sivil biçimiyle, demokratik katılımı, bireysel özgürlükleri ve kapsayıcılığı teşvik edebilirken, faşizm muhalefeti ortadan kaldırmayı, iktidarı sağlamlaştırmayı ve homojenliği dayatmayı amaçlayan özünde totaliter bir ideolojidir. Bu bölümde milliyetçilik ve faşizm arasındaki temel ayrımlar incelenmekte ve özellikle her iki ideolojinin demokratik yönetim, bireysel haklar ve ulusal kimlik konularına nasıl yaklaştığına odaklanılmıştır.

5.1. Milliyetçiliğin demokratik potansiyeli ve faşizmin totalitarizmi

Milliyetçilik ve faşizm arasındaki farkın özünde her ikisinin de demokrasiyle olan ilişkileri yatmaktadır. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, kendi kaderini tayin etme ve aktif siyasi katılım fikrini teşvik ederek demokratik yönetimi destekleme potansiyeline sahiptir. Sivil milliyetçilik, ulusun ortak siyasi değerleri, kurumları ve demokratik sürece bağlılığı paylaşan bireylerden oluştuğu ilkesi üzerine kuruludur. Bu çerçevede devlet halka hizmet etmek için vardır ve yönetim seçimler, temsil ve bireysel hakların korunması gibi demokratik mekanizmalar aracılığıyla yürütülür. Bu anlamda milliyetçilik, vatandaşları ortak siyasi idealler bayrağı altında bir araya getiren, aidiyet duygusunu besleyen ve devletin yönetimi için kolektif sorumluluğu teşvik eden birleştirici bir güç olarak hareket edebilir (Akıncı, 2024, s. 243). Buna karşılık, faşizm demokrasiye karşıdır. Totaliter bir ideoloji olarak faşizm, gücü genellikle tek ve karizmatik bir lider etrafında toplanan elit bir yönetici sınıfın elinde toplamaya çalışır. Faşizm çoğulculuk, serbest seçimler ve siyasi rekabet gibi demokratik ilkeleri reddeder ve bunları zayıflık ve bölünme kaynağı olarak görür (Çetin, 2007, s. 148). Bunun yerine faşizm, devletin kararlı ve müdahale olmaksızın hareket edebilen güçlü, merkezi bir otorite tarafından yönetilmesi gerektiği fikrini savunmaktadır. Faşist rejimlerde devletin gücü mutlak ve her türlü muhalefet ya da karşıtlık acımasızca bastırılır. Yönetime yönelik bu totaliter yaklaşım, her ikisi de demokratik kurumları ortadan kaldırıp yerine otoriter bir yönetim getiren Nazi Almanyası ve Faşist İtalya rejimleriyle örneklendirilebilir.

Milliyetçiliğin demokratik potansiyeli belki de en iyi, tarih boyunca birçok milliyetçi hareketin arkasındaki itici güç olan kendi kaderini tayin etme kavramıyla örneklendirilebilir (Mayall, 1999). Bir halkın kendi kendini yönetme ve siyasi kaderini belirleme hakkına sahip olması gerektiği fikri, halk egemenliğinin ve siyasi katılımın önemini vurguladığı için özünde demokratiktir. Bu anlamda milliyetçilik, özellikle ulusal grupların kendilerini sömürge veya emperyal yönetimden kurtarmaya çalıştıkları bağlamlarda, demokratik yönetişimin teşvik edilmesi için bir araç olarak hizmet edebilir (Calhoun, 1993). Örneğin, 19. ve 20. yüzyıllarda Hindistan ve Cezayir'de olduğu gibi birçok ülkenin bağımsızlığına yol açan milliyetçi hareketler, kendi kaderini tayin etme ve demokratik devletler kurma arzusuyla motive edilmiştir (Berberoglu, 2000; Gordon, 2015). Öte yandan faşizm, demokratik ilkeleri küçümsemesi ve otoriterliği benimsemesiyle karakterize edilmektedir. Faşist ideolojide kendi kaderini tayin etme kavramı, bireysel ve grup çıkarlarının devletin iradesine tabi kılınması anlamına gelecek şekilde yeniden tanımlanmıştır. Faşist rejimler otoriter yönetimlerini genellikle ulusun çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini iddia ederek meşrulaştırırlar, ancak gerçekte güç küçük bir elitin elinde toplanmıştır ve halkın nasıl yönetildikleri konusunda çok az söz hakkı vardır ya da hiç yoktur. Faşistlerin demokrasiyi reddetmesi, bu rejimlerin siyasi rekabeti bastırma biçiminde de kendini göstermektedir. Örneğin Nazi Almanyası'nda Reichstag (parlamento) hiçbir gerçek gücü olmayan zayıf ve prosedürel bir organa indirgenirken, Faşist İtalya'da Mussolini hükümeti Ulusal Faşist Parti dışındaki tüm siyasi partileri ortadan kaldırarak her türlü demokratik yönetim olasılığını fiilen sona erdirmiştir.

5.2. Bireysel haklara yaklaşım

Milliyetçilik ve faşizm arasındaki bir diğer önemli fark da bireysel haklara yaklaşımlarıdır. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, ulusal kimlik bağlamında bireysel hakların önemini kabul eder. Demokratik milliyetçi çerçevelerde, bireysel özgürlüklerin korunması, vatandaşların siyasi sürece katılmalarına ve cezalandırılma korkusu olmadan görüşlerini ifade etmelerine olanak tanıdığı için devletin işleyişi için gerekli görülür. Dolayısıyla sivil milliyetçilik, ulusun kolektif kimliği ile bireylerin hakları arasında bir denge kurulmasını teşvik ederek ulusun kapsayıcı ve demokratik kalmasını sağlar. Buna karşılık, faşizm bireysel hakları devletin iradesine tabi kılar. Faşist rejimler bireysel özgürlükleri ulusun istikrarına ve birliğine yönelik tehditler olarak görür ve devletin hedefleriyle uyuşmayan her türlü kişisel ifade biçimini bastırmaya çalışır. Faşist ideolojide birey kolektif olana göre ikincil olarak görülür ve kişisel özgürlükler ulusal güç ve birlik adına feda edilir. Bireysel hakların bu şekilde ikincilleştirilmesi en açık şekilde faşist rejimlerin halkı kontrol etmek için baskı ve sansürü kullanmasında görülür. Örneğin Nazi Almanya'sında Gestapo (gizli polis) her türlü muhalefeti izlemek ve ortadan kaldırmak için kullanılırken, Faşist İtalya'da Mussolini hükümeti konuşma ve ifade özgürlüğünü ciddi şekilde kısıtlayan yasalar çıkarmıştır.

Bireysel hakların korunması demokratik milliyetçiliğin temel taşlarından biridir. Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde milliyetçilik, sivil özgürlüklerin desteklenmesi ve geçmişleri ne olursa olsun tüm vatandaşların ulusun siyasi yaşamına katılma hakkına sahip olduğu fikriyle bağlantılı olmuştur. Örneğin Fransız Devrimi, bireysel haklara güçlü bir vurgu yaparak özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine dayalı bir hükümet kurmayı amaçlayan milliyetçi bir harekettir (Ercins ve Görüşük, 2016, s. 388). Benzer şekilde, Amerikan Devrimi de bireylerin kendi kendilerini yönetme hakkına sahip olduğu ve haklarının tiranlıktan korunması gerektiği inancıyla hareket etmiştir. Her iki durumda da milliyetçilik, bireysel özgürlüklerin genişletilmesi ve demokratik yönetimin tesis edilmesi için bir güç olmuştur (Greenfeld, 2017). Öte yandan faşizm, bireysel haklar fikrine temelden karşıdır. Faşist rejimlerde kişisel özgürlükler devletin hedeflerinin gerçekleştirilmesinin önündeki engeller olarak görülür ve sistematik olarak kısıtlanır ya da ortadan kaldırılır. Faşist liderler genellikle bireysel hakların bastırılmasını ulusun çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini savunarak haklı çıkarırlar, ancak gerçekte bu rejimler devlet gücünü muhalefeti susturmak ve kontrolü sürdürmek için kullanırlar. Örneğin Nazi Almanya'sında Yahudilerin, Romanların, Sintilerin ve diğer marjinal grupların hakları tamamen göz ardı edilmiş ve bu gruplar devlet destekli zulüm ve soykırıma maruz bırakılmıştır. Faşist İtalya'da Mussolini rejimi de benzer şekilde devletin gücünü siyasi muhalefeti bastırmak ve uyumu zorlamak için kullanmıştır.

5.3. Ulusal kimlik ve çoğulculuk

Milliyetçilik ve faşizm arasındaki üçüncü önemli ayrım, ulusal kimlik ve çoğulculuğa yaklaşımlarında yatmaktadır. Milliyetçilik, özellikle sivil biçimiyle, kapsayıcı ve çoğulcudur. Dahası, farklı grupların ulusal topluluk içinde bütünleşmesine izin vermektedir. Sivil milliyetçilik, ulusa üyeliğin etnik veya ırksal kimlikle değil, paylaşılan siyasi değerler ve devletin kurumlarına bağlılıkla belirlendiği fikrine dayanmaktadır. Bu milliyetçilik biçimi, farklı kültürel, dini ve etnik grupların tek bir ulusal çerçeve içinde bir arada yaşamasına izin vermektedir ve çeşitlilik yoluyla birliği teşvik etmektedir (Motyl, 2001, s. 107). Buna karşın faşizm homojenliği teşvik eder ve çeşitliliği şiddetle bastırır. Faşist ideolojide ulus, iç ve dış tehditlerden korunması gereken organik, homojen bir varlık olarak görülmektedir (Küçükalp, 2018, s. 88). Faşist rejimler birleşik, monolitik bir toplum yaratmaya çalıştığından, bu durum genellikle azınlık gruplarının dışlanmasına ve zulme uğramasına yol açmaktadır. Örneğin Nazi Almanya'sında Hitler'in ırksal olarak saf bir Aryan devleti vizyonu, Yahudilerin, Romanların ve Alman ulusuna ait olmaya "layık olmadığı" düşünülen diğer grupların sistematik olarak dışlanmasına ve yok edilmesine yol açmıştır. Benzer şekilde, Faşist İtalya'da Mussolini rejimi, azınlıkları dışlayan ve kültürel farklılıkları bastıran birleşik bir İtalyan kimliği fikrini desteklemiştir.

Milliyetçiliğin kapsayıcılık potansiyeli, farklı toplumlarda ulusal birlik oluşturmak için kullanılma biçiminde açıkça görülmektedir. Hindistan ve Kanada gibi ülkelerde milliyetçilik, farklı etnik, dilsel ve dini grupların uyumlu bir ulusal topluluk içinde bütünleştirilmesinde kilit bir rol oynamıştır. Örneğin Hindistan'da Mahatma Gandhi liderliğindeki milliyetçi hareket şiddetsizliğin, çoğulculuğun ve kapsayıcılığın önemini vurgulayarak Hinduların, Müslümanların, Sihlerin ve diğer grupların Hint ulusuyla bütünleşmesini sağlamıştır (Nanda, 2001; Steger, 2000). Benzer şekilde, Kanada'da sivil milliyetçilik iki dilliliği ve çok kültürlülüğü teşvik etmek için kullanılmış, İngilizce konuşan ve Fransızca konuşan toplulukların tek bir ulusal çerçeve içinde bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır (Kymlicka, 2020). Milliyetçiliğin bu kapsayıcılığına karşın faşizm çoğulculuğu yok edilmesi gereken bir tehdit olarak görür. Faşizmin çoğulculuğu reddetmesi, çeşitliliğin devleti zayıflattığı ve ulusal birliğin altını oyduğu inancından kaynaklanmaktadır. Faşist rejimlerde kültürel, dini ve etnik farklılıklar güçlü ve birleşik bir ulus yaratmak için ortadan kaldırılması gereken tehditler olarak görülür. Bu genellikle azınlık gruplarının şiddetle bastırılmasına ve tek bir ulusal kimliğin dayatılmasına yol açar. Örneğin Nazi Almanya'sında rejimin antisemitik politikaları, Yahudilerin Alman ulusu üzerinde yozlaştırıcı bir etkisi olduğu ve ari ırkın hayatta kalması için ortadan kaldırılmalarının gerekli olduğu inancına dayanmaktaydı. Faşist İtalya'da ise Mussolini hükümeti, bölgesel lehçeler ve gelenekler pahasına İtalyan dili ve kültürünü teşvik ederek tek bir İtalyan kimliği dayatmaya çalışmıştır (Roche, 2019).

Sonuç olarak, milliyetçilik ve faşizmin her ikisi de ulusun önemini vurgularken, demokrasi, bireysel haklar ve çoğulculuğa yaklaşımlarında önemli ölçüde farklılaşmaktadırlar. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, kendi kaderini tayin etme, siyasi katılım ve bireysel hakların korunmasını teşvik ederek demokratik yönetimi destekleme potansiyeline sahiptir. Buna karşın faşizm, gücü elit bir yönetici sınıfta toplamayı, bireysel özgürlükleri bastırmayı ve homojenliği dayatmayı amaçlayan totaliter bir ideolojidir. Bu farklılıkları anlamak, milliyetçiliğin günümüz siyasetindeki rolünü değerlendirmek ve onu tehlikeli ve yıkıcı bir ideoloji olan faşizmden ayırt etmek için elzemdir.

6. MİLLİYETÇİLİK VE FAŞİZM ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Milliyetçilik ve faşizm, ideolojik olarak temel yönlerden farklı olsalar da, popüler ve akademik söylemde birbirleriyle karıştırılmalarına yol açabilecek bazı benzerlikleri paylaşmaktadırlar. Her iki ideoloji de siyasi ve sosyal örgütlenmenin birincil birimi olarak ulusun merkeziliğini vurgulamaktadır ve her ikisi de ulusun vatandaşlarından güçlü bir birlik ve sadakat duygusu gerektirdiği fikrine dayanmaktadır. Bu ortak unsurlar arasında ulusal kimliğe odaklanma, kolektif bilinci geliştirmek için ulusal sembollerin kullanılması ve siyasi hedefleri meşrulaştırmak için tarihi mitlere ve geleneklere başvurulması yer almaktadır. Bu fikirlerin sonuçları demokratik milliyetçi ve faşist bağlamlarda önemli ölçüde farklılık gösterse de bazen iki ideoloji arasındaki çizgileri bulanıklaştırabilen ortak zemini keşfetmek önemlidir.

6.1. Ulusal kimliğin rolü

Ulusal kimlik hem milliyetçiliğin hem de faşizmin merkezinde yer almaktadır ve bu ideolojilerin siyasi ve sosyal çerçevelerini üzerine inşa ettikleri temel olarak hizmet etmektedir. Her iki durumda da ulus, bireylerin en yüksek sadakatlerini borçlu oldukları organik, neredeyse kutsal bir varlık olarak görülmektedir. Milliyetçilik, ister sivil ister etnik olsun, vatandaşlar arasında ortak bir kimlik duygusu yaratmanın ve bunu sürdürmenin önemini vurgulamaktadır. Bu kimlik genellikle ortak dil, kültür, tarih ve değerlere dayanmakta ve ulusun üyelerini birbirine bağlayan bir tutkal görevi görmektedir. Milliyetçi bir çerçevede, ulusa sadakat bir yurttaşlık görevi olarak kabul edilir ve bu sadakat sosyal uyumu ve siyasi birliği teşvik eder (Deniş, 2021, s. 397). Faşizm de ulusal kimliğe yüksek bir değer atfetmektedir, ancak bunu daha aşırı ve dışlayıcı bir şekilde yapar. Milliyetçilik, özellikle sivil formunda kapsayıcı olabilirken (Tok, 2003, s. 223), faşizm tekil, genellikle ırksal veya etnik olarak tanımlanmış bir ulusal kimliğe mutlak sadakat talep etmektedir. Faşizm bu ulusal kimliği sınıf, din veya bireysel ifade gibi diğer tüm kimlik biçimlerinin üzerine çıkarmaktadır. Faşist bir devlette ulusa

sadakat yalnızca bir yurttaşlık yükümlülüğü değildir; devlet tarafından propaganda, eğitim ve gerektiğinde şiddet yoluyla dayatılan ahlaki bir zorunluluktur. Ulusal kimliğe yapılan faşist vurgu genellikle ulusun yabancı etkilerden ve iç muhalefetten korunması gereken homojen bir varlık olarak görüldüğü saflık kavramıyla bağlantılıdır.

Ulusal kimliğin her iki ideolojideki merkeziliği, birleşik bir ulusal bilincin önemine olan ortak inançlarının altını çizmektedir. Hem milliyetçilikte hem de faşizmde ulus, bireysel yaşamları aşan, zamansız ve organik bir topluluk olarak tasvir edilir. Kolektif kimliğe bu şekilde odaklanması vatandaşlar arasında aidiyet duygusunu güçlendirir, ancak aynı zamanda muhalefetin ulusal birliğe tehdit olarak görüldüğü bir ortam yaratır. Milliyetçi sistemlerde bu birlik odağı çoğulculukla bir arada var olabilir, özellikle de farklı grupların ortak bir ulusal çerçeve içinde bir arada yaşamasına izin veren sivil milliyetçi devletlerde bu durum yaygın olarak görülür. Ancak milliyetçilikten farklı olarak faşist sistemlerde, birliğe yapılan vurgu genellikle çeşitliliğin bastırılmasına ve egemen ulusal kimliğe uymayanların dışlanmasına veya ortadan kaldırılmasına yol açmaktadır.

6.2. Ulusal sembollerin kullanımı

Bayraklar, marşlar ve anıtlar gibi ulusal semboller hem milliyetçilikte hem de faşizmde birliği ve kolektif kimliği teşvik eden araçlar olarak önemli bir rol oynamaktadır. Milliyetçi hareketlerde bu semboller ulusun değerlerini, tarihini ve özlemlerini temsil etmektedir. Vatandaşlara ortak kimliklerini ve ulusal bağımsızlık ya da kendi kaderini tayin etme adına yapılan fedakârlıkları hatırlatarak görsel ve duygusal bir dayanak sağlarlar (Tok, 2003, s. 23). Milliyetçilik bu sembolleri geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir süreklilik duygusu yaratmak için kullanır ve ulusun bireysel yaşamları aşan uzun soluklu, kalıcı bir varlık olduğu fikrini güçlendirmektedir (Turan, 2022, ss. 35-36).

Öte yandan faşizm de ulusal sembollerin kullanımına güçlü bir vurgu yapmaktadır, ancak faşist rejimlerde bu semboller genellikle devletin otoriter hedeflerine hizmet edecek şekilde manipüle edilir. Faşist rejimler ulusal sembolleri sadece birliği teşvik etmek için değil, halkı kontrol etmek ve harekete geçirmek için kullanılmaktadır. Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'da bayrakların, askeri geçit törenlerinin ve kamusal ritüellerin sürekli olarak sergilenmesi, devlete ve liderine sürekli bir sadakat atmosferi yaratmak için tasarlanmıştır. Bu semboller, bir yandan rejimin gücünü pekiştirirken bir yandan da ulusal gurur duygusu aşılacak için kullanılan propaganda araçları haline gelmiştir. Faşist devletlerde bayrak sadece ulusun bir sembolü değil, rejimin otoritesinin ve halk üzerindeki hâkimiyetinin de sembolüdür (Gentile, 1990, ss. 229-230).

Faşizmde ulusal sembollerin manipülasyonu, ulusa sadakat ile devlete sadakat arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmaya hizmet etmektedir. Demokratik milliyetçi bağlamlarda, ulusal semboller genellikle özgürlük, eşitlik ve adalet gibi sivil değerleri teşvik etmek için kullanılmaktadır. Buna karşılık faşist rejimlerde bu semboller demokratik çağrışımlarından arındırılmaktadır ve otoriter devlete hizmet etmek üzere yeniden kullanılmaktadır. Bu yeniden kullanım, faşist rejimlerin ulusun gücünü ve kudretini yüceltmek için askeri sembolleri ve imgeleri kullanmasında en belirgin şekilde görülür. Nazi Almanyası'nda gamalı haç rejimin ırkçı ideolojisi ve militarist hırslarıyla eş anlamlı hale gelirken, Faşist İtalya'da Mussolini rejimi antik Roma İmparatorluğu'nun ihtişamını çağrıştırmak ve yayılcı politikalarını meşrulaştırmak için Roma sembollerini kullanmıştır.

6.3. Tarihsel mitlere ve geleneğe çağrı

Hem milliyetçilik hem de faşizm, siyasi hedeflerini meşrulaştırmak ve toplumsal desteği pekiştirmek için tarihsel mitleri ve gelenekleri sıkça kullanmaktadır. Milliyetçi hareketler, bir süreklilik ve kader duygusu yaratmak için genellikle ulusun geçmişinin yüceltilmiş bir versiyonundan yararlanır. Birçok milliyetçi bağlamda ulus, bugün için bir model teşkil eden kahramanca, bazen de efsanevi bir tarihe sahip olarak tasvir edilmektedir (Özdemir ve Işık, 2022, s. 495). Milliyetçi liderler sıklıkla geçmişteki bağımsızlık mücadelelerinin, ulusal kahramanların başarılarının ve ulusun kimliğini şekillendiren kültürel ya da dini geleneklerin anısına başvururlar. Tarihe yapılan bu çağrı, vatandaşlar arasında gurur

ve aidiyet duygusunu teşvik etmek için kullanılmakta ve bireysel yaşamlarının ötesine uzanan daha büyük bir tarihsel anlatının parçası oldukları fikrini güçlendirmektedir.

Faşizm de büyük ölçüde tarihsel mitlere ve geleneklere dayanır ancak faşist rejimlerde bu mitler genellikle devletin ideolojik hedeflerine hizmet edecek şekilde çarpıtılmakta ve abartılmaktadır. Hitler ve Mussolini gibi faşist liderler, otoriter yönetimlerini ve yayılcı hırslarını haklı çıkarmak için sık sık yüceltilmiş bir geçmişe başvurmuşlardır (Yaşlı, 2020a, ss. 86-88). Nazi Almanyası'nda Hitler, Ari ırk mitine başvurarak Alman halkını yabancı etkilerle bozulmuş saf, üstün bir ırkın torunları olarak tasvir ederek dünyanın hakiki yöneticileri olarak göstermiştir. Bu ırksal mit, rejimin antisemitik politikalarını ve toprak fethi yoluyla Lebensraum (yaşam alanı) arayışını meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Benzer şekilde, İtalya'daki Mussolini rejimi de faşist ideolojisini meşrulaştırmak için antik Roma İmparatorluğu'nun ihtişamına başvurmuştur. Mussolini kendisini sık sık Roma imparatorlarının varisi olarak göstermiş ve rejimi Roma'nın imparatorluk geçmişinin ihtişamını çağrıştırmak için Roma sembollerini, mimarisini ve ritüellerini kullanmıştır. Tarihsel geleneğe yapılan bu çağrı, ulusal gurur duygusu yaratmak ve rejimin Afrika ve Akdeniz'deki yayılcı hedeflerine destek toplamak için tasarlanmıştı (Yücel ve Doğan, 2022, s. 100). Faşist rejimler efsanevi bir geçmişe başvurarak, bugünün görkemli bir ulusal tarihin devamı olarak görüldüğü ve liderin ulusu dünyadaki haklı yerine geri getirecek kurtarıcı olarak tasvir edildiği bir anlatı yaratmıştır.

Hem milliyetçilik hem de faşizmde tarihsel mitlerin ve geleneklerin kullanılması, siyasi seferberlik aracı olarak kolektif hafızaya duydukları ortak güvenin altını çizmektedir. Her iki ideoloji de tarihi yalnızca geçmişin bir kaydı olarak değil, aynı zamanda gelecek için bir meşruiyet ve ilham kaynağı olarak kullanılmaktadır (Yaşlı, 2020a, s. 87). Milliyetçi bağlamlarda, tarihe yapılan bu çağrı, ortak miraslarını ve ortak mücadelelerini vurgulayarak ulus içindeki farklı grupları birleştirmeye hizmet etmektedir. Ancak faşist bağlamlarda, tarihin manipülasyonu genellikle belirli grupların dışlanmasına ve otoriter politikaların meşrulaştırılmasına yol açmaktadır. Faşist rejimler, tarihsel olayları çarpıtarak ya da abartarak, ulusun hayatta kalmasının ve başarısının hem iç hem de dış düşmanların ortadan kaldırılmasına bağlı olduğu bir anlatı yaratırlar.

Milliyetçilik ve faşizm, temelde farklı hedefleri ve sonuçları olan farklı ideolojiler olsa da, ulusal kimliğe yaptıkları vurgu, ulusal sembolleri kullanmaları ve tarihsel mitlere ve geleneklere başvurmaları bakımından bazı benzerlikleri paylaşmaktadırlar. Her iki ideoloji de ulusun merkeziliğine ve ulusal topluluğa sadakatin önemine güçlü bir vurgu yapmaktadır. Her iki durumda da ulusal semboller birlik ve kolektif kimliği teşvik etmek için kullanılmaktadır, ancak faşist rejimlerde bu semboller genellikle otoriter hedeflere hizmet etmek için manipüle edilmektedir. Benzer şekilde, her iki ideoloji de siyasi hırslarını meşrulaştırmak ve desteği pekiştirmek için yüceltilmiş bir geçmişe veya tarihi bir mite başvurur. Ancak bu benzerlikler milliyetçilik ve faşizm arasındaki derin farklılıkları gizlememelidir. Milliyetçilik, özellikle de sivil biçimiyle, demokratik değerlerle bir arada var olabilir ve kapsayıcılığı teşvik edebilirken, faşizm doğası gereği dışlayıcı ve otoriterdir. Faşist rejimler ulusal kimlik ve tarihsel mitleri çeşitlilik yoluyla birliği teşvik etmek için değil, baskı ve şiddeti meşrulaştırmak için kullanır. Bu benzerlik ve farklılıkları anlamak, demokratik bağlamlarda milliyetçiliğin olumlu potansiyeli ile faşizmin totaliter vizyonunun tehlikeleri arasında ayırım yapmak için çok önemlidir.

SONUÇ

Milliyetçilik ve faşizmin karşılaştırmalı analizi, bazı yüzeysel özellikleri paylaşmalarına rağmen siyasi hedefleri, etik temelleri ve yönetime etkileri bakımından önemli ölçüde farklılaşan iki ideoloji arasındaki karmaşık ilişkiyi ortaya koymaktadır. Milliyetçilik, özellikle sivil biçimiyle, demokratik ilkelerle bir arada var olma, kendi kaderini tayin etme, siyasi katılım ve bireysel hakların uyumlu bir ulusal çerçeve içinde korunmasını teşvik etme konusunda tutarlı bir yetenek göstermiştir. Buna karşılık faşizm, totaliter kontrolü, otoriter liderliği ve muhalefetin şiddet yoluyla bastırılmasını benimseyerek demokrasinin antitezini temsil etmektedir. Bu sonuç, milliyetçilik ve faşizm arasındaki temel farkları

sentezlemeyi, bu ideolojiler arasında net bir ayırım yapmanın önemini vurgulamayı ve milliyetçi ve otoriter hareketlerin yeniden güç kazandığı bir dünyada bu ideolojilerin günümüzdeki geçerliliği üzerine düşünmeyi amaçlamaktadır.

Milliyetçilik ve faşizm arasındaki en çarpıcı fark, her ikisinin de demokrasiyle olan ilişkilerinde yatmaktadır. Milliyetçilik, özellikle de sivil milliyetçilik yoluyla ifade edildiğinde, demokratik yönetimle uyumludur. Sivil milliyetçilik, bir ulusun etnik veya ırksal homojenlikle değil, paylaşılan siyasi değerler, kurumlar ve hukukun üstünlüğüne bağlılıkla tanımlandığı fikri üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda milliyetçilik, bireysel özgürlüklere saygı gösterirken ve demokratik katılımı teşvik ederken vatandaşları kolektif bir ulus inşası projesinde birleştirerek siyasi uyum için bir güç olarak hareket ederler. Sivil milliyetçilik siyasi katılımı teşvik eder ve kendilerini eşitlik, özgürlük ve adalet gibi ortak ideallere bağlı daha geniş bir siyasi topluluğun parçası olarak gören vatandaşlar arasında aidiyet duygusunu güçlendirir. Buna karşılık, faşizm demokrasinin temel ilkelerini reddeder. Faşist rejimler, gücü genellikle şiddet yoluyla tek bir liderin veya yönetici elitin elinde toplamayı amaçlayan totaliter yapılarıyla karakterize edilir. Faşizm demokrasinin çoğulculuğa, serbest seçimlere ve siyasi rekabete yaptığı vurguyu zayıflık ve bölünme kaynağı olarak görmektedir. Demokratik kurumların yerine faşist devletler, vatandaşlarından tam itaat talep eden merkezi, otoriter bir hükümet kurmayı elzem görürler. Faşist bir rejimin lideri, ulusun iradesini temsil eden neredeyse efsanevi bir figür olarak tasvir edilir ve bu otoriteye karşı her türlü muhalefet sansür, baskı ve şiddetle karşılanır. Milliyetçilik demokratik bir sistem içinde işlev görebilirken, faşizm doğası gereği demokrasinin altını oymaktadır ve nihayetinde demokrasiyi yok eder.

Milliyetçilik ve faşizm arasındaki bir diğer temel fark da bireysel haklara yaklaşımlarıdır. Milliyetçilik, özellikle de sivil milliyetçilik, bireysel hak ve özgürlüklerin ulusal kimliğin temel bileşenleri olduğu fikrini desteklemektedir. Demokratik milliyetçi devletler, bireysel özgürlüklerin uyumlu ve adil bir toplumun işleyişi için gerekli olduğunu kabul ederek etnik, dini veya kültürel geçmişlerine bakmaksızın tüm vatandaşların sivil özgürlüklerini korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda milliyetçilik, çeşitliliğe saygı duyulan ve hukukun üstünlüğünün bireylerin haklarını koruduğu kapsayıcı ulusal toplulukların gelişimini destekler. Öte yandan faşizm, bireysel hakları devletin çıkarlarına tabi kılmaktadır. Faşist rejimlerde devlet nihai otorite olarak görülür ve kişisel özgürlükler ulusal birlik ve güç adına feda edilir. Faşist devletler halkı kontrol etmek için propaganda, sansür ve baskı kullanmakta, muhalefetin ortadan kaldırılmasını ve devletin hedeflerinin müdahale olmaksızın takip edilmesini sağlamaktadır. Örneğin Nazi Almanya'sında Yahudilerin, Romanların, siyasi muhaliflerin ve diğer marjinal grupların hakları, rejimin ırkçı ve yayılcı hedefleri doğrultusunda sistematik olarak ihlal edilmiştir. Milliyetçiliğin bireysel hakları demokratik bir çerçevede koruma potansiyelinin aksine, faşizm bireysel özgürlükleri tam kontrol arayışında aşılması gereken engeller olarak görmektedir.

Milliyetçilik ve faşizm arasındaki temel farklılıklara rağmen, ulusal kimliğe yaptıkları ortak vurgu nedeniyle bu iki ideoloji sıklıkla bir araya getirilmiştir. Hem milliyetçilik hem de faşizm, siyasi ve sosyal örgütlenmenin birincil birimi olarak millete öncelik verir ve her iki ideoloji de kolektif aidiyet duygusunu beslemek için ulusal sembolleri, tarihi mitleri ve kültürel gelenekleri kullanmaktadır. Bununla birlikte, milliyetçilik bu araçları kapsayıcılığı ve demokratik katılımı teşvik etmek için kullanırken, faşizm bunları homojenliği sağlamak, çeşitliliği bastırmak ve otoriter kontrolü meşrulaştırmak için manipüle etmektedir. Bu nedenle milliyetçilik ve faşizm arasındaki ayırım, her bir ideolojinin nasıl işlediğini anlamak ve büyük ölçüde farklı siyasi sonuçlarını tanımak için çok önemlidir.

Milliyetçiliği, özellikle de sivil milliyetçiliği faşizmden ayırmak önemlidir çünkü milliyetçilik demokratik katılım, ulusal egemenlik ve kapsayıcılık için bir güç olarak işlev görebilir. Tarih boyunca milliyetçi hareketler genellikle kendi kaderini tayin etme, siyasi özerklik ve demokratik yönetim kurma arzusuyla motive olmuştur. Amerikan ve Fransız devrimlerinden Hindistan ve Cezayir'deki

sömürge karşıtı mücadelelere kadar milliyetçilik, bireysel haklara saygı duyan ve siyasi katılımı teşvik eden demokratik devletlerin gelişiminde kilit bir rol oynamıştır. Bu bağlamlarda milliyetçilik, özgürleşme ve demokratikleşme için bir güç olarak hareket etmiş, farklı halkların ortak siyasi hedeflere ulaşmak için birlikte çalışabileceği birleştirici bir çerçeve sağlamıştır. Buna karşın faşizm, demokratik kurumları yıkmayı ve otoriter bir rejimin elinde iktidarı sağlamlaştırmayı amaçlayan tehlikeli ve yıkıcı bir ideolojidir. Faşist rejimler, siyasi muhalefeti ortadan kaldırmak, uyumu zorlamak ve nüfus üzerindeki kontrolü sürdürmek için şiddet ve baskı kullanmaya istekli olmaları ile karakterize edilir. Milliyetçilik birlik ve kapsayıcılık için bir güç olabilirken, faşizm totaliter emellerini meşrulaştırmak için günah keçisi ilan etme ve ayrımcılığa dayanan bir dışlama ve baskı aracıdır. Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve Franco İspanya'sının tarihsel örnekleri, demokrasinin bastırılmasının yaygın insan hakları ihlallerine, savaşa ve soykırıma yol açtığı faşizmin totaliter vizyonunun yıkıcı sonuçlarını çarpıcı bir şekilde hatırlatmaktadır.

Milliyetçiliği faşizmden net bir şekilde ayırarak, milliyetçiliğin demokratik yönetimde olumlu bir güç olarak faaliyet gösterme potansiyelinin farkına varmak mümkün hale gelir. Özellikle sivil milliyetçilik, ulusal birlik ve siyasi istikrar için bir temel oluşturur ve farklı grupların bir arada var olabileceği ve ortak siyasi hedeflere ulaşmak için birlikte çalışabileceği bir çerçeve sağlama kapasitesine sahiptir. Milliyetçilik bazı bağlamlarda dışlayıcı uygulamalarla ilişkilendirilse de sivil değerlere ve demokratik kurumlara dayandırıldığında kapsayıcılığı, çoğulculuğu ve demokratik katılımı da teşvik edebilir. Bu anlamda, milliyetçilik doğası gereği tehlikeli olarak görülmemeli, daha ziyade içinde faaliyet gösterdiği belirli siyasi ve sosyal bağlamlarla ilişkili olarak anlaşılmalıdır.

Son yıllarda dünya genelinde milliyetçi ve otoriter hareketlerin yeniden canlanması, milliyetçilik ve faşizm arasındaki ayrımları anlamayı her zamankinden daha önemli hale getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, İtalya, Macaristan, Brezilya ve Hindistan gibi ülkelerde aşırı sağ popülizm, yabancı düşmanlığı ve illiberalizmin yükselişi, demokratik kurumların erozyona uğraması ve milliyetçi hareketlerin otoriterliğe kayma potansiyeline ilişkin endişeleri artırmıştır. Birçok durumda milliyetçi liderler destek toplamak için ulusal egemenliği, kültürel saflığı ve küreselleşme karşıtlığını vurgulayan söylemler kullanmış, iktidar iddialarını meşrulaştırmak için genellikle tarihi mitlere ve ulusal sembollere başvurmuşlardır. Bu hareketler bazen faşist olarak etiketlense de, tüm milliyetçi hareketlerin doğası gereği faşist olmadığını kabul etmek önemlidir. Birçok çağdaş milliyetçi hareket demokratik çerçeveler içinde faaliyet göstermekte ve faşizmin totaliter taktiklerine başvurmadan ulusal egemenliği, siyasi özerkliği ve kültürel korumayı teşvik etmeye çalışmaktadır. Örneğin Birleşik Krallık'taki Brexit hareketi ve İspanya'daki Katalan bağımsızlık hareketi milliyetçi duygularla hareket etmekle birlikte demokratik süreçlere ve bireysel hakların korunmasına bağlı kalmaktadır. Bu hareketleri faşist ideolojilerden ayırmak, demokratik söylemin bütünlüğünü korumak ve meşru milliyetçi isteklerin haksız yere şeytanlaştırılmasını önlemek için çok önemlidir.

Aynı zamanda, otoriter milliyetçiliğin günümüzdeki yükselişi, demokratik ilkeleri terk etmeleri halinde milliyetçi hareketlerin faşizme dönüşme potansiyeli konusunda önemli endişeler doğurmaktadır. Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde milliyetçi liderler siyasi güçlerini demokratik kurumları zayıflatmak, muhalefeti bastırmak, medya ve yargı üzerindeki kontrollerini pekiştirmek için kullanmışlardır. Bu gelişmeler, milliyetçilik ve faşizm arasındaki çizginin, özellikle milliyetçi liderler devletin çıkarlarını bireylerin haklarından üstün tuttuklarında ve milliyetçi söylemi otoriter politikaları meşrulaştırmak için kullandıklarında, bazen bulanıklaşabileceğini göstermektedir. Faşist söylemlerin ve otoriter milliyetçiliğin yeniden canlanması, artan siyasi kutuplaşma ve popülizm karşısında insan haklarının korunmasının ve demokratik değerlere sahip çıkılmasının önemini de vurgulamaktadır. Milliyetçi ve otoriter hareketler güç kazandıkça, demokratik devletlerin ulusal kimliğin temel unsurları olarak kapsayıcılığı, çoğulculuğu ve siyasi katılımı teşvik etmeleri giderek daha önemli hale gelmektedir. Bunu yaparak dışlayıcı, otoriter milliyetçiliğin yükselişini önleyebilir ve modern siyasi sistemlerin temelini oluşturan demokratik değerleri koruyabilirler.

Sonuç olarak, milliyetçilik ve faşizm ulusal kimliğe yaptıkları vurgu bakımından bazı benzerlikler taşısalar da, bu ideolojiler arasındaki farklar derindir ve açıkça anlaşılmalıdır. Milliyetçilik, özellikle de sivil milliyetçilik, kendi kaderini tayin etme, siyasi katılım ve bireysel hakların korunmasını teşvik ederek demokratik yönetimle bir arada var olma potansiyeline sahiptir. Buna karşın faşizm, demokrasiyi yok etmeyi ve gücü otoriter bir rejimin elinde toplamayı amaçlayan totaliter bir ideolojidir. Milliyetçi ve otoriter hareketlerin yükseldiği bir çağda, milliyetçilik ve faşizm arasındaki farkları anlamak demokratik yönetimin sürdürülmesi, insan haklarının korunması ve siyasi istikrarın teşvik edilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Demokratik bağlamlarda milliyetçiliğin olumlu potansiyelini tanıyarak ve faşizmin tehlikelerine karşı uyanık kalarak, toplumlar özgürlük, eşitlik ve adalet değerlerini korurken çağdaş siyasetin zorluklarını aşabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, M. (2024), Milliyetçilik ve Milli Kimlik Tartışmaları Ekseninde Türk Milliyetçiliği ve Türk Milli Kimliği. İçinde Ş. Anbarlı Bozatay ve K. A. Demir (Ed.), İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği. Gazi Kitabevi, ss. 231-249.
- Antliff, M. (2002), "Fascism, Modernism, and Modernity", *The Art Bulletin*, 84(1), ss.148-169. <https://doi.org/10.1080/00043079.2002.10787015>
- Beer, S. H. (1978), "Federalism, Nationalism, and Democracy in America", *American Political Science Review*, 72(1), ss. 9-21.
- Berberoglu, B. (2000), "Nationalism, Ethnic Conflict, and Class Struggle: A Critical Analysis of Mainstream and Marxist Theories of Nationalism and National Movements", *Critical Sociology*, 26(3), ss. 205-231. <https://doi.org/10.1177/08969205000260030301>
- Bora, T. (2021), Medeniyet Kaybı / Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar, Birikim Yayınları.
- Breuer, S. (2017), Milliyetçilikler ve Faşizmler Fransa, İtalya ve Almanya Örnekleri (Ç. C. Dikmen, Çev.). İletişim Yayınları.
- Buçukcu, Ö. (2020), Milliyetçilik Tarih, Teori ve Temel Meseleler. Ketebe Yayınevi.
- Burgoyne, R. (2000), "Ethnic Nationalism and Globalization", *Rethinking History*, 4(2), ss. 157-164. <https://doi.org/10.1080/13642520050074795>
- Calhoun, C. (1993), "Nationalism And Civil Society: Democracy, Diversity And Self-Determination", *International Sociology*, 8(4), ss. 387-411. <https://doi.org/10.1177/026858093008004001>
- Cassels, A. (2008), Mussolini. İçinde S. Casey ve J. Wright (Ed.), *Mental Maps in the Era of Two World Wars*. Palgrave Macmillan UK, ss. 157-176. https://doi.org/10.1057/9780230227606_9
- Çetin, H. (2007), Çağdaş Siyasal Akımlar. Orion Kitabevi.
- Çetin, H. (2022), İdeoloji ve Modern İdeolojiler. Orion Kitabevi.
- Çiçek, A. (2024_a), "Balancing Identity and Liberty: A Comprehensive Analysis of Liberal Nationalism", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 6(2), ss. 237-270. <https://doi.org/10.53425/madergisi.1527422>
- Çiçek, A. (2024_b), Milliyetçilik Kuramları. İçinde İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği. Gazi Kitabevi, ss. 1-27.
- Çiçek, A. ve Taylan, Ö. (2023), "Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi Öğrencilerinde Milliyetçilik Algısı Üzerine Bir Saha Araştırması", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), ss. 418-448.
- Deniş, H. E. (2021), Popülist Milliyetçilik, İçinde H. Acar (Ed.), *Milliyetçilik Tipolojileri (2. Baskı)*, Nobel Yayıncılık, ss. 393-420

- Doran, C. (2019), "Postcolonialism, Anti-colonialism, Nationalism and History", *International Studies*, 56(2-3), ss. 92-108. <https://doi.org/10.1177/0020881719840257>
- Duman, F. (2017), Faşizm. İçinde B. Kalkan ve H. Y. Başdemir (Ed.), *Siyasi İdeolojiler*. Adres Yayınları, ss. 131-151
- Dural, A. B. (2018), *Batı'da Ve Türkiye'de Kuramsal Milliyetçilik*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Durgun, Ş. (2014), *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, A Kitap.
- Durgun, Ş. (2018), "Türkiye'de Milliyetçiliğin Algılanış Sorunları", *Modernleşme ve Siyaset*, ss. 93-126.
- Ercins, G. ve Görüşük, L. (2016), "Türkiye'de ve Batı'da Çokkültürlülük Gerçeği", *Journal of Turkish Studies*, 11(2), 383-401. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9364>
- Eriksen, T. H. (2004), *Etnisite ve Milliyetçilik* (E. Uşaklı, Çev.), Avesta Basın Yayın.
- Freedon, M. (1998), "Is Nationalism a Distinct Ideology?", *Political Studies*, 46(4), ss. 748-765. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00165>
- Gaborik, P. (Ed.). (2021), *Mussolini the Censor. İçinde Mussolini's Theatre: Fascist Experiments in Art and Politics*. Cambridge University Press, ss. 153-191. <https://doi.org/10.1017/9781108902427.005>
- Gellner, E. (2018), *Uluslar ve Ulusçuluk* (G. G. Özdoğan ve B. E. Behar, Çev.), Hil Yayınları.
- Gentile, E. (1990), "Fascism as Political Religion", *Journal of Contemporary History*, 25(2/3), ss. 229-251.
- Go, J. ve Watson, J. (2019), "Anticolonial Nationalism From Imagined Communities To Colonial Conflict", *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 60(1), ss. 31-68.
- Gordon, D. C. (2015), *Self-determination and History in the Third World* (C. 1286), Princeton University Press.
- Greenfeld, L. (2017), *Milliyetçilik Moderniteye Giden 5 Yol İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Amerika Örnekleri*, Alfa Yayınları.
- Hechter, M. (2024), *Milliyetçiliği Dizginlemek* (A. Yanık, Çev.), İletişim Yayınları.
- Helbling, M. (2009), *Nationalism and Democracy: Competing Or Complementary Logics? Living Reviews in Democracy*, 1. https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/cis-dam/CIS_DAM_2015/WorkingPapers/Living_Reviews_Democracy/Helbling.pdf
- Jayal, N. G. (2019), "India's Journey from Civic to Cultural Nationalism. A New Political Imaginary?" *Nation, State, Nation-State*, 1, ss. 269.
- Kallis, A. A. (2006), Fascism, 'Charisma' and 'Charismatisation': Weber's Model of 'Charismatic Domination' and Interwar European Fascism", *Totalitarian Movements and Political Religions*, 7(1), ss. 25-43. <https://doi.org/10.1080/14690760500503185>
- Karaca, M. (2018), "İtalyan Propagandasında Kült Lider Olgusu: "Il Duce" Benito Mussolini, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), ss. 1203-1220. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.442905>
- Karadağ, A. ve Yaman, H. (2019), "Üç Farklı Milliyetçilik", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9(2), ss. 84-108.
- Karatepe, Ş. (2014), *Siyasi İdeolojiler*, İz Yayıncılık.

- Kaya, S. (2023), Endoktrinasyon, Liberus Kitap.
- Kedourie, E. (2017), Avrupa’da Milliyetçilik, Köprü Kitap.
- Köktürk, M. (2016), Millet ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat.
- Küçükalp, D. (2018), “Egemenliğin Mantığı, Faşizm ve Şiddet”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 14(53), ss. 85-95.
- Kymlicka, W. (2020), Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Lecours, A. (2000), “Ethnic and Civic Nationalism: Towards a New Dimension”, *Space and Polity*, 4(2), ss. 153-166. <https://doi.org/10.1080/13562570020013672>
- Linz, J. J. (2012), “Fascism and Non-Democratic Regimes”, *Totalitarianism and Political Religions*, 3, ss. 225-291. Routledge.
- Longerich, P. (2010), Holocaust: The Nazi persecution and murder of the Jews, Oxford University Press.
- Lubbers, M. ve Meuleman, R. (2016), “Participation In National Celebrations and Commemorations: The Role Of Socialization and Nationalism In The Dutch Context”, *Social Sciences Research*, 55, ss. 111-121. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2015.09.006>
- Mann, M. (2004), Fascists, Cambridge University Press.
- Mayall, J. (1999), “Sovereignty, Nationalism, and Self-Determination”, *Political Studies*, 47(3), ss. 474-502. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00213>
- Michel, H. (2011), Faşizmler (F. Üstel, Çev.), İletişim Yayınları.
- Motyl, A. J. (2001), Encyclopedia Of Nationalism: Leaders, Movements and Concepts. Academic Press.
- Nanda, B. R. (2001), Gandhi: Pan-Islamism, Imperialism and Nationalism In India, Oxford University Press.
- Nastulczyk, T. (2016), Two Centuries of Looting and the Grand Nazi Book Burning. The Dispersed and Destroyed Libraries of the Polish-Lithuanian Commonwealth: Historical Losses and Contemporary Attempts at Reconstruction, Lost Books, ss. 462-468. Brill.
- Okyayuz, M. (2018), Faşizm, Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, 7. Baskı, ss. 409-422. Yordam Kitap.
- Öğün, S. S. (2004), Türk Politik Kültürü, Alfa Yayınları.
- Özdemir, İ. ve Işık, S. Y. (2022), “Milliyetçi Romantizm: Eril Bir Tutku Olarak Popüler Milliyetçilik”, *Moment Dergi*, 9(2), ss. 487-510. <https://doi.org/10.17572/mj2022.2.487-510>
- Paxton, R. O. (1998), “The Five Stages of Fascism”. *The Journal of Modern History*, 70(1), 1–23. <https://doi.org/10.1086/235001>
- Paxton, R. O. (2020), Faşizmin Anatomisi (H. Atay ve H. D. Atay, Çev.), İletişim Yayınları.
- Peters, M. A. (2019), “The return of Fascism: Youth, Violence and Nationalism”, *Educational Philosophy and Theory*, 51(7), ss. 674-678. <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1519772>
- Rainey, L. S. ve Gentile, E. (1994), “The Conquest of Modernity: From Modernist Nationalism to Fascism”, *Modernism/Modernity*, 1(3), ss. 55-87.
- Ritchie, J. M. (1988), “The Nazi Book-Burning”, *The Modern Language Review*, ss. 627-643.

- Roche, H. (2019), “Mussolini’s ‘Third Rome’, Hitler’s Third Reich and the Allure of Antiquity: Classicizing Chronopolitics as a Remedy for Unstable National Identity?”, *Fascism*, 8(2), ss. 127-152.
- Seth, S. (1999), “Rewriting histories of nationalism: The politics of “moderate nationalism” in India, 1870–1905”, *The American Historical Review*, 104(1), ss. 95-116.
- Smith, A. D. (1994), “Ethnic Nationalism and the Plight of Minorities”, *Journal of Refugee Studies*, 7(2-3), ss. 186–198, <https://doi.org/10.1093/jrs/7.2-3.186>
- Smith, A. D. (2009), *Ethno-Symbolism and Nationalism: A cultural Approach*, Routledge.
- Steger, M. B. (2000), “Mahatma Gandhi on Indian Self-rule: A Nonviolent Nationalism? Strategies”, *Journal of Theory, Culture ve Politics*, 13(2), ss. 247-263. <https://doi.org/10.1080/104021300750022634>
- Şahin, K. (2007), “Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik”, *Akademik Bakış*, 12, ss. 1-9.
- Tamir, Y. (1993), *Liberal Nationalism*, Princeton University Press.
- Tamir, Y. ve Rodrik, D. (2019). *Why nationalism*. Princeton University Press.
- Tamir, Y. (Yuli). (2019), “Not So Civic: Is There a Difference Between Ethnic and Civic Nationalism?”, *Annual Review of Political Science*, 22(1), aa. 419-434. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-022018-024059>
- Tok, N. (2003), *Kültür, Kimlik ve Siyaset: Kültüre İlişkin Meseleler İçin Kimlik Temelli Bir Yaklaşım*, Ayrıntı Yayınları.
- Turan, A. (2022), *20 Yıllık İktidarın Bir Muhasebesi: Ak Parti ve Milliyetçilik*, Eğitim Yayınevi.
- Turner, H. (1975), *Reappraisals of Fascism, New Viewpoints*.
- Uçarlar, N. (2023), *İrçılığa Güzelleme: Milliyetçilik*. Ed. Tanıl Bora, *İçinde Siyasi Düşüncelerin Bir Muhasebesi*. İletişim Yayınları, ss. 97-116.
- Uzun, T. (2020), *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, Orion Kitabevi Ders Kitapları.
- Wilford, R. (2014), *Fascism, İçinde Political Ideologies*, ss. 121-152. Routledge.
- Yack, B. (1996), “The Myth of the Civic Nation”. *Critical Review*, 10(2), 193–211. <https://doi.org/10.1080/08913819608443417>
- Yaşlı, F. (2020_a), *Gençlerle Baş Başa: Faşizm*, Yordam Kitap.
- Yaşlı, F. (2020_b), *Kinimiz Dinimizdir Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme*, Yordam Kitap.
- Yonke, E. (2012), *On Fascism and Democracy*. İçinde P. Gilk ve D. Kast (Ed.), *A Whole Which Is Greater: Why the Wisconsin "Uprising" Failed*, ss. 24). WipfveStock.
- Yücel, G. ve Doğan, F. (2022), “İtalyan İrredentizmi ve Güney Tirol Sorunu”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), ss. 97-113.

Sürdürülebilirlik Kapsamında Sigorta Şirketlerinin İncelenmesi¹

Examination Of Insurance Companies Within The Scope Of Sustainability

Mahire GÜL YİĞİT

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi
E-mail: nes_mah_son@hotmail.com.
https://orcid.org/0000-0001-6243-4435

Makale Gönderim Tarihi :21.10.2024
Makale Kabul Tarihi : 30.12.2024
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Recep KARABULUT

Prof.Dr., İnönü Üniversitesi
İİBF İşletme Bölümü
E-mail: recep.karabulut@inonu.edu.tr.
https://orcid.org/0000-0003-4927-9789

Özet

Sürdürülebilir sigorta, kurumlar, kuruluşlar ve şirketler için risk azaltmaktadır ve kurumsal sosyal sorumluluğun, piyasaların bir parçasını oluşturmaktadır. Sürdürülebilirlik konularına odaklanmak için de bu alanda bulunan paydaşlarla birlikte çalışmak gerekmektedir. Sigorta şirketleri ekonomide önemli bir yere sahiptir. Bu nedenden dolayı sürdürülebilirlik ile ilgili faaliyetleri önemlidir. Sigorta şirketleri sürdürülebilirlik unsurlarını ortaya koyarak önemlerini daha da arttırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de en çok tercih edilen ve pazar payı en fazla olan sigorta şirketlerinin 2020-2023 dönemlerini kapsayan yıllarda çevresel ve sosyal faaliyetlerini incelemektir. Türkiye’de bulunan en büyük sigorta şirketi Türkiye Sigortadır. Türkiye Sigorta Ziraat Sigorta, Halk Sigorta ve Güneş Sigortanın Ağustos 2020 yılında bileşiminden oluşmuştur. Bu çalışma 2020-2023 yıllarını kapsadığından Türkiye Sigorta dâhil edilmemiştir. Türkiye Sigorta haricinde Türkiye’de bulunan en büyük ve pazar payı en fazla olan dört sigorta şirketinin 2020-2023 dönemini kapsayan kurumsal sürdürülebilirlik açıklamalarını ‘‘ Küresel Raporlama Girişim (GRI) Standartları ilkeleri ile uyumlu olup olmadığı ve şirketlerin çevresel ve sosyal uygulamaları nitel araştırmaya dayalı içerik analizi ile ele alınmıştır. Çalışma sürdürülebilirlik raporlarına, sürdürülebilirlik raporunu hazırlamayan şirketlerin faaliyet raporları ve entegre raporlarına dayanarak, karar vericiler için faydacılık yaklaşımı ile değerlendirilmiştir. Türkiye’de önde gelen sigorta şirketlerinden sadece biri 2020-2023 yıllarında GRI Standartları ilkeleri ile uyumlu olup, çevresel ve sosyal uygulamaları araştırma kapsamında ki yıllarda bulunan sürdürülebilirlik raporu yayınlamış olduğu sonucu elde edilmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında GRI Standartları ilkeleri ile uyumlu rapor hazırlayan sigorta şirketi sayısının fazla olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sigorta Şirketleri, GRI Standartları.

Abstract

Sustainable insurance reduces risk for institutions, organisations and companies and forms part of corporate social responsibility and markets. In order to focus on sustainability issues, it is necessary to work together with stakeholders in this field. Insurance companies have an important place in the economy. For this reason, their activities related to sustainability are important. Insurance companies increase their importance even more by introducing sustainability elements. The purpose of this study is to examine the environmental and social activities of the most preferred insurance companies with the highest market share in Turkey in the years covering the 2020-2023 periods. The largest insurance company in Turkey is Türkiye Sigorta, which was formed by the combination of Ziraat Sigorta, Halk Sigorta and Güneş Sigorta in August 2020. Since this study covers the years 2020-2023, Turkey Insurance is not included. Corporate sustainability statements of the four largest insurance companies in Turkey and with the highest market share covering the 2020-2023 period are based on qualitative research on whether they comply with the principles of the Global Reporting Initiative (GRI) Standards and the environmental and social practices of the companies was discussed with analysis. The study was evaluated with a pragmatic approach for decision makers, based on sustainability reports, activity reports and integrated reports of companies that do not prepare sustainability reports. It has been concluded that only one of the leading insurance companies in Turkey complies with GRI Standards principles in 2020-2023 and has published a sustainability report on environmental and social practices in the years within the scope of the research. It is seen that the number of insurance companies preparing reports in line with GRI Standards principles in 2021 and 2022 is high.

Keywords: Sustainability, Insurance Companies, GRI Standards.

¹ Bu çalışma, 11-12 Ekim 2024 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Sürdürülebilir İşletmecilik ve Ekonomi Stratejileri Kongresi’nde (ISBES 2024) sözlü olarak sunulmuş çalışmanın güncellenmiş halidir.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik raporları, kurumların hedeflerini kapsamaları bakımından önemli bir argümandır. Sürdürülebilirlik raporları kurumun vizyonu hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik raporları, kurumların yapmış ve yapacakları faaliyetleri içerdiğinden kurumun değerini arttırmaktadır. Paydaşlar ve yatırımcılar tarafından, işletmelerin sürdürülebilirlik stratejileri ve raporlarının da raporlanması beklenmekte, sadece finansal bilgilerin raporlanması anlayışı eskide kalmaktadır (Özgül ve Tarhan Mengi, 2016:2).

Global Reporting Initiative- GRI (Küresel Raporlama Girişimi) kriterleri ile belirlenen sürdürülebilirlik raporları uluslararası boyutta önemi büyüktür. Türkiye’de faaliyette bulunan dört sigorta şirketi çalışmanın örneğini oluşturmuştur. Bu sigorta şirketlerinin Küresel Raporlama Girişimi raporu standartlarına göre rapor hazırlayıp hazırlamadıkları öncelikle araştırılmıştır. Bu sigorta şirketlerinin sürdürülebilirlik açıklamalarının sürdürülebilirlik, faaliyet ve entegre raporları içerik analizi ile incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. GRI (Küresel Raporlama Girişimi), herhangi bir kuruluşun veya kurumun sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri ile ilgili bilgileri raporlamak için kullanılan standartlardır. Çalışmada öncelikle kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Daha sonra ise sigorta sektörünün sürdürülebilirlik (çevresel ve sosyal) düzenlemeleri üzerine durulmuştur. Dört sigorta şirketlerinin (Allianz Sigorta AŞ., Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Aksigorta AŞ., Axa Sigorta A.Ş.) 2020-2023 yıllarını kapsayan raporlarında GRI Standartları kapsamında çevresel ve sosyal uygulamaları içerik analizi ile elde edildikten sonra sonuçlar değerlendirilmiştir. İçerik analizi özelliği belirli belgelerden veya raporlardan içeriksel olarak sınıflandırılarak yorumlanmasına imkan sağlayan ampirik bir yöntemdir. Çalışma kapsamında da sigorta şirketlerinin tüm uygulamalarının içerisinde çevresel ve sosyal uygulamaları bir sınıf olarak araştırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kurumsal raporlamanın ilk ayağını finansal raporlama oluşturmaktadır. Finansal raporlamanın amacı şirketlerin geçmiş bilgilerinin geleceğe aktarılmasıdır. Zamanla küresel iklim krizleri, ekolojik dengenin bozulması çevresel farkındalığı öne çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, entegre raporlama gibi farklı isimler ve tanımlar verilmiştir. (Roca ve Searcy,2012:103-118).

Literatüre bakıldığında sürdürülebilirlik raporlamanın çeşitli tanımlarının olduğu görülmektedir. Küresel Raporlama Girişimi’nin sürdürülebilirlik raporlama tanımlaması; bir kuruluşun ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini ve bunun sonucunda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik olumlu/olumsuz katkılarını kamuoyuna raporlayarak sunması olarak tanımlamıştır (GRI 101: Foundation:3). Sürdürülebilirlik faaliyetlerinin özellikle çevresel unsurlara daha fazla odaklanıldığı görülmektedir. Bu nedenden dolayı sürdürülebilirlik konusunda başarılı olmak isteyen bir işletme öncelikle kuruma zarar verebilme potansiyeli olan çevresel tahribatları azaltacak stratejiler benimsemelidir (Tuna, 2016: 470). Ekonomik sürdürülebilirlik kuruluşların istikrarı ile ilgilidir. Ekonomik sürdürülebilirlik işletmelerin beşeri sermayelerini, maddi ve maddi olmayan varlıklarını ve finansal sermayelerini etkin ve verimli şekilde yönetiyor olmaları da gerekir (Besler, 2009:11). Sosyal sürdürülebilirlik ise; çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi insanlığın sosyal haklarını savunan, günümüzdeki uygulamalarla gelecek nesillerin sosyal haklarını tehlikeye atmadan niteliksel gelişmeyi savunan bir yöntem anlayışıdır (Özgül, 2018:9). Firmalar çalışanların, müşterilerin ve tüm topluma karşı sorumlu olarak faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir.

GRI standartlarının dünya genelinde kabul görmüş sürdürülebilirlik raporlaması olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, GRI standartları ortak bir dil oluşturarak kuruluşların şeffaf bir şekilde küresel karşılaştırma yapabilmesini sağlamaktadır. GRI standartlarının benimsenmesi, firmalar için gözle görülür bir gelişmeyi temsil etmektedir ve firmaların stratejilerinin paydaşların çıkarlarına göre hazırlanmasına imkan sağlamaktadır (Garica vd.,2017:554). GRI’nin temel amacı kuruluşların çevresel sorumluluk ilkelerine bağlı kalmasını sağlamaktır. Çevresel konular ile ilgili GRI 300’lü seriler arasındaki standartlardan oluşmaktadır. Sosyal konular ile ilgili GRI 400’lü seriler arasındaki standartlardan oluşmaktadır.

Sürdürülebilirlik raporlaması, kurumlara finansmana ulaşmada kolaylık, kurumsal itibar, çalışan memnuniyeti, etkin risk yönetimi, yenilikçilik ve inovasyona dayalı büyüme sağladığı görülmektedir (Aras ve Sarıoğlu,2015:24). Sürdürülebilirlik raporları ile kurumlar itibar kazandırarak, kültürlerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Sigortacılık sektörünün büyüklüğü, ekonomide oynadığı rol nedeni ile sürdürülebilirliğin uygulanmasında güçlü bir etken olarak görülmektedir. Sigorta sektörünün büyümesi ekonominin büyümesi ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, istihdam sağlayıcı rolüyle sosyal refah düzeyinin yükselmesine yardımcı olan sigorta sektörü, sermaye piyasasına önemli ölçüde fon yaratabilecek bir potansiyele sahip bulunmaktadır (Kahya,2000:24). Kuşku yok ki, sağlıklı bir sigorta sektörü ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır (Yahya, 2019:124). Sigorta olmadan işletmeler ve bireyler risk alamazlar. Bu nedenden dolayı, riskleri azaltmak sigortacıların işidir. Sürdürülebilirliğin gelişimi hem sigortacıların hem de işletmelerin ve bireylerin yararına. Sürdürülebilir toplumlarda risklerin sigortalanması yüksek olasılıklıdır ve bu durum ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecek sonuç olarak sigorta piyasası gelişecektir. Sigortacılık ekonominin tüm kolları ile etkileşim halindedir ve bu nedenden dolayı sürdürülebilir davranışları teşvik edebilme gücüne sahiptir. Bu durumda sigortacılara da önemli görevler düşmektedir.

Sigortacılar, hali hazırda bir dizi sürdürülebilirlik konuları ile uğraşmakla beraber, şu üç alanda daha fazla dikkat göstermelerinde fayda bulunmaktadır (<https://www.unepfi.org>, Erişim Tarihi:28.08.2024):

- Mikro finansla bağlantılı olarak mikro sigorta hizmetleri sunmak,
- Gelişmekte olan riskleri araştırmak ve bu yöndeki bilgiyi paydaşlarla paylaşmak,
- Doğal kaynaklara ilişkin sigortacılık ve hizmetlerini geliştirmek.

Sürdürülebilir sigorta piyasalarının geliştirilmesinde kilit stratejiler bulunmaktadır. Bu stratejiler; risk bilgisi, kamu-özel sektör işbirliği, bilgi teknolojisi, dağıtımına yönelik ortaklıkların kurulması ve tüketici eğitimidir (<https://www.unepfi.org>, Erişim Tarihi:28.08.2024).

Sürdürülebilir sigortacılığın önünde iki tür engel bulunmaktadır; tüm finans sistemini etkileyen yapısal engeller ve sigorta edilebilirliğin önündeki engeller(<https://www.unepfi.org>, Erişim Tarihi:28.08.2024).

Sürdürülebilirlik, sigortacılığın işlevleri ile yakından ilişkilidir. Emeklilik ve hayat sigortası insanların yaşamlarının refahı için ciddi riskleri kapsamaktadır. İnsanlar tasarruflarını fonlara aktarmakta ve emeklilik sonrası gelir sağlamaktadır.

Çalışmanın kapsamında bulunan Türkiye’de önde gelen ve dört büyük sigorta şirketlerinin (Allianz Sigorta AŞ., Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Aksigorta AŞ., Axa Sigorta AŞ.) 2023 yılsonu pazar payı ve toplam prim üretimleri şu şekildedir;

Tablo 1. Sigorta Şirketlerinin 2023 Yılı Toplam Prim Üretimi ve Pazar Payı

Şirket Adı	Toplam Üretim (TL) 2023	Pazar Payı %
Allianz Sigorta AŞ.	46.637.616.105	9,60
Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	44.228.418.367	9,10
Axa Sigorta AŞ.	36.112.099.996	7,43
Aksigorta AŞ.	27.298.748.170	5,62

Kaynak: <https://www.tsb.org.tr>, (Erişim Tarihi:02.09.2024).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Türkiye’de bulunan ve önde gelen dört büyük sigorta şirketlerinin 2020-2023 yıllarını kapsayan GRI Standartları kapsamında sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımları doğrultusundaki stratejik açıklamaları ve uygulamaları nitel araştırma yöntemi olan içerik analiziyle ele alınmış ve sektöre yönelik değerlendirme yapılmıştır. İçerik analiz yönteminin üç temel özelliği bulunmakta olup bunlar; farklı araştırmacıların aynı belge ya da raporu incelediğinde aynı sonuçlara ulaşmasını sağlayacak nesnellik, belirli düzen içerisinde ve aynı kategoride sınıflandırılmasını mümkün kılan sistematik ve elde edilen/edilecek olan sonuçlara yönelik yapılan/yapılacak açıklamaların belirli bir teorik çerçevede yapılmasını sağlayan genel özellikleridir (Akçakanat vd., 2013:2). Araştırmada içerik analizinin nesnellik özelliği kapsamında sigorta şirketlerinin çevresel ve sosyal uygulamaları ve açıklamaları incelenmiştir. Çalışma kapsamındaki sigorta şirketlerinin resmi internet sitelerinde yayınladıkları raporları incelenmiştir. Ayrıca şirketlerin Kamu Aydınlatma Platformu’nda ki (KAP) yıllık bildiri raporları da incelenmiştir.

4. BULGULAR

Yapılan araştırma sonucunda Türkiye’de faaliyette bulunan, önde gelen ve dört büyük sigorta şirketinin GRI Standartları kapsamına uyumlu olarak çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konusundaki duyarlılık ve performanslarına dair 2020-2023 yıllarını kapsayan açıklamaları aşağıda bulunan tablolarla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Sigorta Şirketlerinin 2020-2023 Yılları Arasında Yayınlamış Oldukları Raporların GRI Standartlarına Uygunluğu

Sigorta Şirketi Adı	2020	2021	2022	2023
Allianz Sigorta AŞ.	Entegre Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	Entegre Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	Entegre Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamıştır.
Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	Faaliyet Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	Entegre Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	Entegre Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	Entegre Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.
Axa Sigorta AŞ.	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamış.	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamıştır	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamış.	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamıştır.
Aksigorta AŞ.	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamıştır.	Sürdürülebilirlik Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	Sürdürülebilir Raporu’nu GRI Standartları kapsamına uygun hazırlanmıştır.	GRI Standartları kapsamına uygun rapor açıklanmamıştır.

Kaynak: <https://www.anadulusigorta.com.tr>, <https://www.allianz.com.tr>, <https://www.aksigorta.com.tr>, <https://www.axasigorta.com.tr>, (Erişim Tarihi:02-03-04-07.09.2024).

Tablo 3. Allianz Sigorta Şirketi’nin Yıllara Göre Bazı Çevresel ve Sosyal Uygulamaları

2020	Sürdürülebilirliğin üç ana eksenini olan çevresel, sosyal ve yönetimsel boyutlarını sigorta şirketi <i>İyi Çevre, İyi Toplum ve İyi Kurum</i> eksenlerine oturtmuştur. Bu strateji 2020-2025 döneminde sürdürülebilir değeri tüm paydaşlarına sunmayı hedeflemiştir. <i>İyi çevre</i> ile iklim değişikliğinin yarattığı riskleri yönetmek ve düşük karbon ekonomisinin ortaya çıkardığı fırsatları değerlendirmek amaçlanmıştır. <i>İyi toplum</i> ile insan odaklı, gelecek nesilleri önemseyen bir kurum olmak amaçlanmıştır. İklim odaklılıktan elde edilen gelir 71 Milyon TL’dir. 2019 baz yılına göre; şirketin, çalışan başına düşen bina kaynaklı enerji tüketimi %29,2, çalışan başına düşen atık miktarı %73,2, çalışan başına düşen sera gazı emisyonları %37,7 azaltılmıştır. Ayrıca, çalışan başına düşen su tüketimi %32,3, çalışan başına kağıt tüketimi %37,9 ve kesilen poliçe başına kağıt tüketimi %37,5 azaltılmıştır. Şirket, 2020 yılında toplam 1.026 saat gönüllü aktivitesinde bulunulmuştur. Allianz Teknik’te 1000’ e yakın kişiye deprem ve yangın konusunda uygulamalı eğitim verilmiştir. Allianz Türkiye çalışanı dijital gönüllülük yaparak 2020 yılında 21 ilden 1.153 çocuğa ulaşmıştır. Şirkette kadın çalışanların toplam işgücündeki payı %59 ve kadın çalışanların yöneticiler arasındaki payı %43’tür.
------	--

2021	İklim odaklılıktan elde edilen gelir 70,6 Milyon TL'dir. Allianz Motto Hareket tüm çocuklara özel bir seri olarak erişime açılmıştır. Şirket 2020 yılına göre çalışan başına düşen sera gazı emisyonunu %37,7, çalışan başına düşen su tüketimini %15 ve kesile poliçe başına kâğıt tüketimini %6,9 azaltmıştır. Şirket 2021 yılında 15.417 fidan bağışında bulunmuştur. Dünya temizlik gününde dijital temizlik yaparak elektronik atıklarını TEGV'in <i>Atma Bağışla</i> kampanyasına bağışlamışlardır. Toplam 8.816 saat gönüllü aktivitesinde bulunulmuştur. Allianz Teknik TEGV iş birliğinde 5 ilden 81 çocuğa deprem farkındalık eğitimi verilmiştir. Allianz Motto Müzik Youtube kanalının izlenme süresi 921.226 saate, tekil görüntülenme sayısı 8.1 milyona ulaşmıştır. Allianz Motto Hareket kapsamında 21 ilden 708 çocuğa toplamda 9.273 saat eğitim verilmiştir. Allianz Tower ve Allianz Kampüs lokasyonları için ISO 14001 sertifikasının almaya hak kazanmıştır. Elektrik tüketiminde 2021 yılına göre %15'lik bir azalma olmuştur. Şirket İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın mütevelli heyeti üyeliğini 2021 yılında da sürdürmüştür. Orman yangınları ile mücadele kapsamında AKUT Derneği, HAYTAP ve TEMA Vakfı'na bağışta bulunulmuştur. Şirket, Ramazan bayramında Koruncuk Vakfı aracılığıyla 129 kız çocuğuna hediye göndermiştir.
2022	2021 yılına göre atık miktarını %39 azaltmıştır. Allianz Teknik ve tüm bölge ofislerinde elektrik ihtiyacını yenilenebilir enerji kaynağı ile temin etmeye başlamıştır. Yaklaşık 1.7 milyon kâğıdın çıktı olarak alınmamasını sağlayan <i>Digital Delivery</i> projesi kâğıt kullanımını %3 azaltmışlardır. Çalışan başına düşen emisyonlarını %19.4 oranında azaltmıştır. 2022 yılında Allianz Motto Müzik sosyal medya platformlarında 200 milyona yakın görüntülemeye ulaşmıştır. Allianz Teknik TEGV iş birliği ile 4 ilde 81 çocuğa deprem farkındalık eğitimi verilmiştir. 2022 yılında toplam 11.200 saat gönüllü aktivitesinde bulunulmuştur. Allianz Motto Hareket kapsamında TEGV ve EÇEV atölyeleriyle toplam 734 çocuğa ulaşılmış ve yaklaşık olarak 14.000 saat eğitim verilmiştir. Toplam işgücündeki kadın çalışanların payı %60'dır. Çevre odağı olarak, 2050 yılına kadar net-sıfır taahhütleri ve net-sıfır ittifakları ile uyumlu olmak. Sosyal odağı olarak, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, Allianz'ın paydaşların en değerli varlıklarını korumak ve büyütme için güvenilir bir ortam olma ile uyumludur. Allianz Teknik Çocuklarla Buluşuyor projesi ile 5 yeni ilde çocuklara ulaşmıştır. İklim odaklılıktan elde edilen gelir 556,4 Milyon TL'dir. 2022 yılında Çevre ve İklim Değişikliği Hizmet Departmanı kurulmuştur. 1.506 fidan dikimi sağlanmıştır. <i>Dünya Saati</i> etkinliği kapsamında binalarının ışıklarını 1 saat söndürmüşlerdir.
2023	GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır.

Kaynak: <https://www.allianz.com.tr> (Erişim Tarihi: 03.09.2024).

Allianz Sigorta Şirketi'nin yenilenebilir enerji sigortası, kıyı tesisleri deniz kirliliği sorumluluk sigortası, elektrikli otomobillere özel kasko indirimi, sürdürülebilirlik fon sepeti emeklilik yatırım fonu, güneş enerjisi paneli sigortası, yuvam sigortası gibi sürdürülebilirliğe katkı sağlayan ürünleri bulunmaktadır.

Tablo 4. Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi'nin Yıllara Göre Bazı Çevresel ve Sosyal Uygulamaları

2020	Şirket, operasyonlarından kaynaklanan emisyonlarını azaltma kararı vermiştir. Çevresel ve Sosyal Risk Yönetimi Sistemini devreye almıştır. Sorumlu Yatırım politikalarını yayınlamışlardır. Pandemi sürecinde uzaktan çalışmadan kaynaklı olarak şirket binalarından kaynaklı enerji tüketimi ve sera gazı emisyonlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Şirket çalışanlarının iklim değişikliği farkındalıklarını arttırmak için <i>Küresel İklim Değişikliği ve Sigortacılık</i> konulu webinar düzenlenmiştir. 2020 yılında Kıbrıs şubesinde elektrik ihtiyacını güneş enerjisinden sağlanmasına yönelik bir proje değerlendirmeye alınmıştır. 2020 yılında rüzgâr enerjisi poliçe sayısı 34'e ve güneş enerjisi poliçe sayısı ise 686'ya ulaşmıştır. Bireysel Çatı Tipi Güneş Enerji Paneli Sigortası ürününü hayata geçirmişlerdir. 2018 yılına kıyasla 2020 yılında operasyonlardan kaynaklanan kişi başı kâğıt tüketimi %67, acente başına poliçe kâğıt tüketimleri de %22 azaltılmıştır. Şirkette kadın çalışanların oranı %51'dir. Üst ve orta kademe yöneticilerin %43'ü kadınlardan oluşmaktadır.
------	---

2021	<p>Şirket, BM Kadının Güçlenmesi Prensiplerini imzalamıştır. BİST Sürdürülebilirlik Endeksine dâhil olunmuştur. Great Place to Work sertifikasını almaya hak kazanmıştır. 2018 yılına kıyasla elektrik tüketiminde %13,54, doğalgaz tüketiminde %75,52 oranında düşüş yaşanmıştır. Enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payı %95'dir. 2018 yılına kıyasla operasyonlarda tüketilen kâğıt miktarının azaltım oranı %89,29 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında rüzgâr enerjisi alanında sektör payı %13, güneş enerjisi alanında pazar payı ise %22 oranında gerçekleşmiştir. Kadın çalışan oranı %51, kadın yönetici oranı %45, iş görüşmelerine davet edilen adaylar arasında kadın adayların oranı %54 ve iş görüşmelerini gerçekleştiren kadın yönetici oranı ise %62'dir. Çalışan başına düşen eğitim saati 10,3 saattir. Çalışanların sendikalılık oranı %90, 2021 yılı çalışan bağlılık endeks skoru %72 olarak gerçekleşmiştir. Sosyal medya takipçi sayısı ise 400.000 kişi olarak gerçekleşmiştir. Akaryakıt tüketiminde %27,22 oranında azaltım olmuştur.</p>
2022	<p>Şirket ilk entegre sürdürülebilirlik raporunu yayınlamıştır. 2022 yılında eşitlik politikasını yayınlamıştır. Şirketin acente/şube kâğıt tüketiminde %48,9, çalışan başına karbon emisyonunda %14 azalmıştır. 2018 yılına göre; su tüketiminde %63,8, enerji tüketiminde %10 azalma olmuştur. Sürdürülebilir ürünlerden elde edilen gelir 748.986 TL'dir. Kadın çalışan oranı %50,7, kadın yönetici oranı ise %47,6'dır. Şirket çalışan başına 16,9 saat eğitim vermiştir. 1.629.970 TL bağış ve sponsorluk için bütçe ayırmıştır. 2018 yılına kıyasla elektrik tüketiminde %12,1, doğalgaz tüketiminde %20,3 oranında azalma olmuştur. Güneş enerjisi alanında kurulu güç Pazar payı %11 ve 2022 yılında rüzgâr enerjisi alanında sektör payı %10 olarak gerçekleşmiştir. Akaryakıt tüketiminde ise %27,2 oranında düşüş meydana gelmiştir. 2022 yılı çalışan bağlılık skoru %69, sosyal medya takipçi sayısı 415.481 kişi ve kurum içerisinde doldurulan pozisyonların oranı %77'dir. 2022 yılında <i>Ormanın Gözleri</i> sosyal sorumluluk projesi kapsamında ilk gözetleme kulesi Adana'da tamamlanmıştır. Patim Güvende ürünü kapsamında prim üretiminin belli bir oranı HAÇİKO'ya bağış yapılmıştır. Deniz kirliliğini önlemek için 2010 yılından beri Deniz Temiz Derneği/TURMEPA ile iş birliğine devam edilmiştir. Kütüphanesi olmayan okullara <i>Anadolu Sigorta Kütüphaneleri</i> adı altında kütüphane kurulması projesini başlatmıştır. Ayrıca şirket özel olarak beklenen Marmara depremine hazırlık olarak projeler yürütmeye başlamıştır.</p>
2023	<p>Şirket, BM Kadının Güçlenmesi Prensipleri Sözden Eyleme Projesi'ne dâhil olmuştur. Atık yönetimi politikasına elektronik ve kahve atıkları da eklenmiştir. Ortaklık yönetim kurulu tarafından öncelikli ÇYS konuları, riskleri ve fırsatları belirlenmiştir. Yeşil Dönüşüm İnceleme ve Araştırma Komite'ne üye olarak katılım sağlanmış ve komite çalışmalarına dâhil olunmuştur. Sürdürülebilirlikle bağlantılı ürünlerden elde edilen gelir 1,4 Milyar TL'dir. 2023 yılında rüzgâr enerjisi alanında sektör payı %12'dir. 2018 yılına kıyasla operasyonlarda tüketilen kâğıt miktarı %77,4 oranında azaltılmıştır. Acente ve şube operasyonlarında tüketilen kâğıt miktarının azaltım oranı ise %48,9'dur. Bağış ve sponsorluk için 3.332.900 TL ayrılmıştır. 2023 yılında güneş enerjisi alanında sektör payı %7 olarak gerçekleşmiştir. Şirkette kadın çalışan oranı %51,8 ve kadın yönetici oranı ise %48,7 olarak gerçekleşmiştir. Çalışanlarının sendikalılık oranı %88,62'dir. <i>Ormanın Gözleri</i> sosyal sorumluluk kapsamında Çanakkale, Muğla, Adana ve Antalya'da olmak üzere yeni nesil gözetleme kulesi hizmete sunulmuştur. Karbon ayak izinin azaltımı için e-cordingApp uygulamasının çalışmalarına başlanmıştır. 2022 yılında başlatılan Anadolu Sigorta Kütüphaneleri projesi kapsamında 5 adet kütüphanenin yapımı tamamlanmıştır. Kadınların üst düzey liderlik rollerinde temsilini arttırmak amacı ile <i>Yüzde 30 Kulübü'ne</i> üye olunmuştur. Deprem bölgesindeki çocuklar için 23 Nisan ve Ramazan bayramında destek olmak adına çalışanları ile birlikte <i>İhtiyaç Haritası</i> ile iş birliği yapılmıştır. Otizmli çocukların eğitimi için TODEV tarafından başlatılan <i>e-atık projesine</i> destek olunmuştur. Kadına yönelik şiddete <i>Birleşin! Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti önlemek için yatırım yapın</i> teması ile başlatılan kampanyaya <i>Bahanesi Yok</i> sloganı ile destekte bulunmuş ve şiddetin hiçbir koşulda kabul edilmeyeceğinin altını çizmiştir. ASPET çatısı altında sokak hayvanlarına destek olmak için iletişim ve organizasyon faaliyetlerinin sağlanmasına katkı sağlamıştır.</p>

Kaynak: <https://www.anadolisigorta.com.tr>, (Erişim Tarihi: 02-04.09.2024).

Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi'nin başka kasko, elektrikli araç kaskosu, patim güvende sigorta poliçesi, bireysel çatı tipi güneş enerji paneli sigortası, DEV kasko ve telefonum güvende gibi çevre dostu ve kapsayıcı ürünleri bulunmaktadır.

Tablo 5. Axa Sigorta Şirketi'nin Yıllara Göre Bazı Çevresel ve Sosyal Uygulamaları

2020	GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır.
2021	GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır.
2022	GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır.
2023	GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır.

Kaynak: <https://www.axasigorta.com.tr>, (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

Şirket GRI standartlarına göre sürdürülebilir raporları bulunmamasına rağmen şirketin çevresel ve sosyal uygulamaları bulunmaktadır. Şirket sürdürülebilirlik vizyonu olarak merkezine “korumak” olgusunu almaktadır. Ekonomik, çevresel ve sosyal platformlarda Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi'nde (DJSI) en sorumlu şirketlerden biri konumundadır. Şirketin 2023 faaliyet raporunda ki açıklamalara göre; karbon ayak izi %25'lere indirmiştir ve kullandığı enerjini 2025 yılına kadar tamamen yeşile dönüştürme hedefi bulunmaktadır. Axa sigorta genel hesap varlıklarının karbon ayak izini 2025'e kadar %20 azaltmayı hedeflemektedir. Genel müdürlük ile 9 bölge müdürlüğünün elektrik ihtiyacının tamamı yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır. Axa Türkiye, Sürdürülebilirlik Akademisi ve Intertek iş birliği ile genel müdürlük ve bölge ofislerinde yapılan bağımsız bir denetim sonrası İş'te Eşit Kadın Sertifikasını almayı hak kazanmıştır. OGM'e 2023 yılında 7.657 adet fidan bağışlanmıştır (<https://www.axasigorta.com.tr>, Erişim Tarihi:09.09.2024).

Tablo 6. AkSigorta Şirketi'nin Yıllara Göre Bazı Çevresel ve Sosyal Uygulamaları

2020	GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır.
2021	<i>BM Kadının Güçlendirilmesi Prensipleri</i> sözleşmesi imzalanmıştır. 2021 yılı yaz döneminde yaşanan orman yangınlarından sonra TEMA'ya 1.500 adet fidan bağışında bulunulmuştur. Şirket, Sabancı Topluluğu'nun zarar görmüş ormanları tekrar kazanılması amacıyla ormanlar ve biyoçeşitliliğin korunması amacıyla verdiği taahhüde 5 yıl boyunca katkı vereceğini açıklamıştır. <i>Bambaşka Sigortacılık Akademisi</i> kapsamında 9.000'e yakın katılımcıya 20 farklı eğitim verilmiştir. 2021 yılında sosyal sorumluluk alanında yaptığı harcama 2,7 Milyon TL'dir. Sürdürülebilir Sigortacılık Ürünlerinden elde edilen gelir 54,7 Milyon TL dir. Çalışanlarına sağlanan fayda 152,2 Milyon TL'dir. Çalışan eğitim giderleri 2,6 Milyon TL'dir. 2021 yılında Aksigorta çalışanlarının %51'i ve yönetici kadrosunun %31'i kadındır. 2021 yılında 1.077 bin sayfa A4 kâğıttan tasarruf edilmiştir. 2021 yılında şebeke suyu kullanımındaki düşüş devam ederek %28'e gerileyerek 554 metre küpe düşmüştür. 2021 yılında şirketin tehlikeli atık miktarı sıfırdır. 2021 yılında kullanılan enerjinin %31'ni yenilenebilir enerjiden sağlamıştır. AKUT'la iş birliği çerçevesinde 5 yılda 50 il ve 250 ilçede 5 milyon kişiye ulaştı.

2022	<p>Aksigorta ilk sürdürülebilirlik raporunu paylaşmıştır. Şirketin 2022 yılı Kurumsal Sosyal Sorumluluk Yatırımları 3,1 Milyon TL'dir. Çalışan eğitim giderleri 5 Milyon TL'dir. Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarının 1,8 Milyon TL'si ÇSY bağlantılıdır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlantılı sigorta ürün ve hizmetlerinden elde edilen gelir 2,5 Milyar TL dir. Çalışanlarının %50'si kadınlardan oluşan Aksigorta <i>İş'te Eşit Kadın Sertifikası'nı</i> almaya hak kazanmıştır. İklim Krizi ve Net Sıfır Emisyon hedeflerini hazırlamışlardır. 2022 yılında şirket e-police projesini hazırlamıştır. Okul destek derneği ile gönüllü eğitim havuzu oluşturmak ve en az 25 eğitmen sayısına ulaşmak. 2022 yılında üniversitelerin sigortacılık bölümünden mezun olmuş ve sigortacılık alanında kariyer yapmayı hedefleyen 5 öğrenciye burs verilmiştir. Aksigorta 2022 yılında Genel Merkez Binasında yenilenebilir enerji kullanım hedefini %100'e ulaşmıştır. Aksigorta, Sabancı Topluluğunun doğal yaşam alanları ve ormanların korunması hedefi kapsamında 500 hektar arazinin rehabilitasyonu ve yeniden ağaçlandırılması, 1 milyon fidanın dikilmesine ve 3 su ikmal aracının orman yangınları söndürme filosuna 5 yıl içinde katılmasını taahhüt etmiştir. 2022 yılında 20 bin fidan diken Aksigorta ilk yıl hedefine ulaşmıştır. 2022 yılsonunda elektrikli şarj istasyonlarını da sigorta hizmet kapsamına almıştır. Değişim yerine onarım ile 2022 yılında toplam 89,3 Milyon TL tasarruf sağlanmıştır. 2022 yılında Kadınlar Günü ve Anneler Gününde <i>Hayat Devam Ediyor Sigortasına</i> sahip tüm kadın müşterilerine Mamografi veya Meme USG hizmeti hediye etmiştir. 2022 yılında 1,1 milyon sayfa A4 kâğıttan tasarruf edilmiş ve sağlanan kağıt tasarrufu 5,5 ton karbon emisyon tasarrufuna denk gelmektedir. 2022 yılında 2.583 katılımcıya eğitim verilmiştir. 2022 yılında hibrit araç kullanımı %65 seviyesinde gerçekleşmiştir. Son 5 yılda, bilinçli su tüketimi ile %70'e varan azaltım gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında sosyal sorumluluk alanında yaptığı toplam harcama ise 3,1 Milyon TL'dir.</p>
2023	<p>GRI Standartları kapsamında uygun rapor açıklanmamıştır. Şirket, "1 Ocak 2023-31 Aralık 2023 dönemine ilişkin ekonomik, çevresel, sosyal ve yönetim performansları 2024 yılında Sürdürülebilirlik Raporunda yayınlanacaktır" şeklinde 2023 yılı faaliyet raporunda bildirmiştir.</p>

Kaynak: <https://www.aksigorta.com.tr> (Erişim Tarihi:07.09.2024).

Aksigorta şirketinin, GRI Standartları kapsamında rapor yayınlamadığı yıllarda dâhil olmak üzere çalışma kapsamında incelenen tüm yıllarda çevresel ve sosyal konulara önem veren bir şirket olduğu görülmüştür. Bu bağlamda sürdürülebilirlik faaliyetleri konusunda aktif ve başarılı bir şirkettir.

5. SONUÇ

Türkiye'de bulunan dört büyük sigorta şirketinin temel amacı sürdürülebilirliği desteklemek ve ilgili projelere katkı sağlamaktır. Araştırmaya konu olan şirketlerin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin 2020 yılından itibaren önem kazandığı görülmüştür ve son yıllarda daha fazla önem kazanmaktadır. GRI Standartları'na uygun olarak faaliyet gösterenler haricindeki şirketlerde sürdürülebilirlik ile ilgili faaliyetleri bulunduğu çalışma kapsamında görülmüştür. Çalışmada zaman aralığı olarak 2020-2023 arası dikkate alınmıştır yani 4 yıllık veriler araştırılarak incelenmiştir.

Çalışmanın sonucunda Türkiye'deki önde gelen sigorta şirketlerinin 2020-2023 yılları arasında Küresel Raporlama Girişim (GRI) standartlarını uygulamayan bir sigorta şirketi olduğu görülmüştür. Küresel Raporlama Girişim (GRI) standartlarını 2020-2023 yılları arasında uygulayan sadece bir şirket olduğu görülmüştür. Bu şirket Anadolu Sigorta olup, Küresel Raporlama Girişim (GRI) standartları ile uyumlu olup, çevresel ve sosyal uygulamalarını araştırmanın kapsadığı 2020-2023 yıllarında gerçekleştirmiştir. Şirketlerin özellikle 2021-2022 yıllarında Küresel Raporlama Girişim (GRI) standartlarına uygun olarak faaliyette buldukları görülmüştür. Özellikle GRI Standartları kapsamında; enerji, su ve atık su, emisyonlar ve atıklar ile ilgili faaliyetlerinin yoğun olduğu tespit edilmiştir.

Literatüre farklı katkılar sağlaması amaç edinilmiştir. Çalışmanın amaçlarından biri; araştırmacıların, müşterilerin, işletmelerin, kurumların sigorta şirketlerinin yapmış olduğu sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olmak. Çalışmanın diğer bir amacı ise; Türkiye'de önde gelen ve en çok tercih edilen sigorta şirketlerinin sürdürülebilirlik faaliyetlerine ne derecede katkı sağladıklarını belirleyebilmektir.

KAYNAKÇA

- Akçakanat, Ö., Senal, S., Ateş, B.A. (2013), “Türkiye Muhasebe Standartları Çalışmalarının İçerik Analizi Bakımından Değerlendirilmesi (2004-2011)”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(3), ss:1-8.
- Aras, G. ve Sarıoğlu, G.U. (2015), “Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama”, İstanbul: *TÜSİAD Yayınları*.
- Besler, S. (2009). “Kurumsal Sürdürülebilirlik İçinde; Yönetim Yaklaşımlarıyla Kurumsal Sürdürülebilirlik”, Ed: S. Besler, İstanbul: *Beta Basım*, ss:1-18.
- Garica, A.S., Mendes-Da-Silva, W., Orsato, R.J. (2017), “Sensitive Industries Produce Better ESG Performance: Evidence From Emerging Markets”, *Journal of Cleaner Production*, 150, ss:135-147.
- GRI 101: Foundation. <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/> (Erişim Tarihi:08.09.2024).
- Kahya, M. (2000), “ Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasalarındaki Etkinliği” *Reasürör Dergisi*,37, ss: 22-35.
- Özgül, A. (2018), “Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Muhasebe, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü”, *Yüksek Lisans Tezi*.
- Özgül, B. ve Tarhan Mengi, B. (2016), “Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Güvencesi İç Denetim”, İstanbul: *Beta Yayıncılık*.
- Roca, L. C. ve Searcy, C. (2012), “An Analysis of Indicators Disclosed in Corporate Sustainability Reports”, *Journal of Cleaner Production*, 20 (1), ss:103-118.
- Tuna, Ö. (2016), “Kümelemenin Sürdürülebilirlik Uygulamalarına Etkisi: Türkiye Mermer İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), ss: 467-482.
- Yayla, Ş. O. (2019), “ Sigortacılık ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Durumu”, *Liberal Düşünce Dergisi*,24(94), ss:107-125.
- <https://www.aksigorta.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar-ve-sunumlar/faaliyet-raporlari> (Erişim Tarihi: 07.09.2024).
- https://www.allianz.com.tr/tr_TR/hakkimizda/bilgilendirme-ve-raporlar/entegre-raporlar.html#TabVerticalNegative1107004801 (Erişim Tarihi: 03.09.2024).
- https://www.anadolusigorta.com.tr/Files/Surdurulebilirlik/Anadolu_Sigorta_ESR2023_V1.pdf, (Erişim Tarihi: 02 09 2024).
- https://www.anadolusigorta.com.tr/Files/Surdurulebilirlik/Anadolu_Sigorta_E_S_R__2022_TR__7__.pdf (Erişim Tarihi: 04.09.2024).
- https://www.anadolusigorta.com.tr/Files/Surdurulebilirlik/AnadoluSigorta_2021_Entegre_SurdurulebilirlikRaporu_v1.pdf (Erişim Tarihi: 06.09.2024).
- [https://www.anadolusigorta.com.tr/Files/Surdurulebilirlik/AnadoluSigorta_2020_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlikRaporu_v1\(002\)\(1\).pdf](https://www.anadolusigorta.com.tr/Files/Surdurulebilirlik/AnadoluSigorta_2020_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlikRaporu_v1(002)(1).pdf) (Erişim Tarihi: 07.09.2024).
- <https://www.axasigorta.com.tr/surdurulebilirlik/dunya-dostu-sigortacilik-anlayisi> (Erişim Tarihi: 08.09. 2024).
- <https://www.axasigorta.com.tr/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-vizyonu> (Erişim Tarihi: 09.09.2024).
- <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistik/genel-sigorta-verileri/prim-adet>, (Erişim Tarihi:02.09.2024).
- https://www.unepfi.org/fileadmin/documents/insuring_for_sustainability_tr.pdf, (Erişim Tarihi:28.08. 2024).

SOSYAL VE BEŞERİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ

MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi

CİLT 4 | SAYI 2 | 2024